

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANA BİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLİĞİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINDA CİNSİYET AYRIMCILIĞI

EMEL DEMİREL

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Mustafa Şahin

İzmir
2010

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “ SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINDA CİNSİYET AYRIMCILIĞI” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

..... / . /2010

Emel DEMİREL

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne

İşbu çalışma, jürimiz tarafından.....

.....^{Yüksek Lisans}..... Anabilim Dalı

.....^{Yüksek Lisans}..... Bilim Dalında

YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

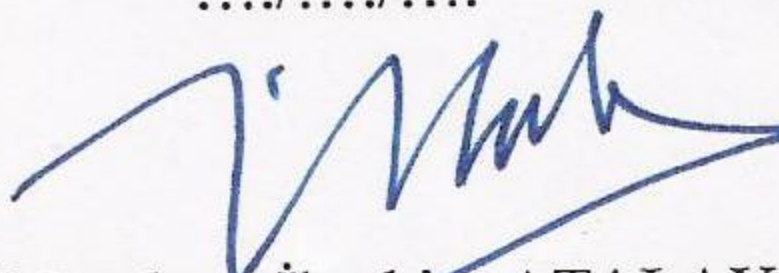
Başkan : Hrd. Doç. Dr. Mustafa SAGIN

Üye : Hrd. Doç. Dr. Doğan DUMAN

Üye : Hrd. Doç. Dr. Uğur ALPUNAR

Onay

Yukarıda imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

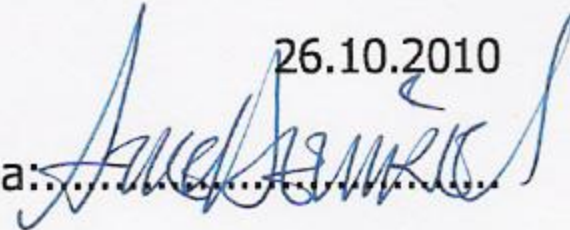
...../...../.....

Prof. Dr. h. c. İbrahim ATALAY
Enstitü Müdürü

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU

Referans No	385657
Yazar Adı / Soyadı	Emel Demirel
Uyruğu / T.C.Kimlik No	T.C. 18188116598
Telefon / Cep Telefonu	0382-311-20-14 0-505-568-96-58
e-Posta	emeldemirel0@gmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	Sosyal bilgiler ders kitaplarında cinsiyet ayrımcılığı
Tezin Tercümesi	Gender discrimination in social studies textbooks
Konu Başlıkları	
Üniversite	Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Bölüm	İlköğretim Bölümü
Anabilim Dalı	İlköğretim Anabilim Dalı
Bilim Dalı / Bölüm	Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bilim Dalı
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2010
Sayfa	98
Tez Danışmanları	Yrd. Doç. Dr. Mustafa Şahin
Dizin Terimleri	
Önerilen Dizin Terimleri	Cinsiyet=Sex, Toplumsal Cinsiyet=Gender, Cinsiyet Ayrımcılığı=Gender Discrimination
Yayımlama İzni	☐ Tezimin yayımlanmasına izin veriyorum ☒ Ertelenmesini istiyorum [2 Yıl]

b. Tezimin Yükseköğretim Kurulu Tez Merkezi tarafından çoğaltılması veya yayımının **24.10.2012** tarihine kadar ertelenmesini talep ediyorum. Bu tarihten sonra tezimin, internet dahil olmak üzere her türlü ortamda çoğaltılması, ödünç verilmesi, dağıtımı ve yayımı için, tezime ilgili fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere hiçbir ücret (royalty) talep etmeksizin izin verdiğimi beyan ederim.
NOT: (Erteleme süresi formun imzalandığı tarihten itibaren en fazla 3 (üç) yıldır.)

26.10.2010
İmza:

Yazdır

TEŞEKKÜR

Araştırmam sırasında bana her türlü konuda yardımcı olan ve ihtiyaç duyduğumda desteğini benden esirgemeyen kişilerin isimlerini anmayı ve kendilerine sonsuz teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

İlk olarak; çalışmamda ihtiyaç duyduğumda yardımlarını ve desteğini benden esirgemeyen, olağanüstü sabrı ve sükûnetiyle, bilgileriyle bana yol göstererek rehberlik eden, danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Mustafa ŞAHİN'e teşekkür ediyorum.

Milli Eğitim Bakanlığı Yayınlar Dairesi Arşiv Kütüphanesi çalışanı M. Şeref BİLGİN'e ve Dr. Niyazi KAYA'ya, arşiv araştırmalarımda, yardımlarını, bilgi ve yönlendirmelerini benden esirgemedikleri için sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Öğrencilik hayatım boyunca maddi-manevi tüm desteklerini benden esirgemeyen, büyükbabam Nazif DEMİREL'e, anne-babam Adalet ve Orhan DEMİREL'e, kız kardeşlerim Özge ve Elçin DEMİREL'e teşekkürü bir borç bilirim.

Çalışmalarım süresince her konuda benden desteğini esirgemeyen, kadim dostlarım, Yılmaz GÜRBÜZ, Yahya GÜLERYÜZ, Nurcan ÇAM ve Burhan AYDOĞAN'a çok teşekkür ediyorum.

Emel DEMİREL

Buca, 2010

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	İ
İÇİNDEKİLER	ii
ŞEKİLLERİ.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
BÖLÜM I	1
GİRİŞ	
I.1.Problem Durumu	1
I. 1. 1. Cinsiyet-Toplumsal Cinsiyet Ayrımı	5
I.1. 2. Toplumsal Cinsiyet-İktidar İlişkisi	6
I.1.2.1 Cinsiyete Dayalı İş Bölümü.....	9
I.1.3.Demokrasinin Cinsiyeti	12
I.1. 4. Kadın Bedeni, Kültür, Resmi İdeoloji	15
I. 1. 5.Sosyal Bilgiler Dersinin, Çocuk ve Gençlerin Cinsiyet Rollerini	
Edinimindeki Yeri ve Önemi	17
I.2.Araştırmanın Amacı	19
I.3.Araştırmanın Önemi	20
I.4.Araştırmanın Problemi.....	20
I.5.Araştırmanın Alt Problemleri	20
I.6.Denenceler	21
I.7.Sınırlılıklar	21
I.8.Tanımlar	21
I.9.Kısaltmalar	22
BÖLÜM II	23
İLGİLİ YAYINLAR VE ARAŞTIRMALAR	23
II.1. Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar	23
II.2. Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar	25
BÖLÜM III	30
YÖNTEM	30
III.1.Araştırmanın Modeli	30
III.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	30

III.3. Veri Toplama Araçları	31
BÖLÜM IV	32
BULGULAR VE YORUMLAR	32
IV. 1 “Sosyal Bilgiler ders kitaplarında, cinslerden birisi görsel ifadelerde daha sıklıkla yer almış mıdır?” Alt Problemine İlişkin Bulgular ve Yorum.....	32
IV. 2. . “Sosyal Bilgiler ders kitaplarında kullanılan sözel ifadelerde, her iki cinsiyetin kullanılabileceği durumlarda, cinsiyetlerden biri daha görünür kılınmış mıdır?” Alt Problemine İlişkin Bulgular ve Yorum	44
IV. 3. “Sosyal Bilgiler ders kitaplarında mesleki yönlendirmeler toplumsal cinsiyet rolleri düzleminde midir?” Alt Problemine İlişkin Bulgular ve Yorum .	54
IV. 4. “Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında yer alan konularda, aile içi iş bölümü toplumsal cinsiyet rolleri ekseninde, kamusal-özel alan ayrımı doğrultusunda mıdır?” Alt Problemine İlişkin Bulgular ve Yorum	65
IV. 5. “Kadınlar, edilgen, duygusal, zayıf ve pasif, erkekler etken, mantıklı, güçlü ve aktif kişilik özellikleri ile öğrencilere, görsellerde ve metinlerde sunulmuş mudur?” Alt Problemine İlişkin Bulgular ve Yorum.....	74
BÖLÜM V	84
V. 1. SONUÇ VE TARTIŞMA	84
V. 1. 1. Alt Probleme İlişkin Sonuç ve Tartışma.....	84
V.1. 2. Alt Probleme İlişkin Sonuç ve Tartışma.....	85
V.1. 3. Alt Probleme İlişkin Sonuç ve Tartışma.....	85
V.1. 4. Alt Probleme İlişkin Sonuç ve Tartışma.....	86
V.1. 5. Alt Probleme İlişkin Sonuç ve Tartışma.....	87
V. 2. ÖNERİLER.....	88
KAYNAKÇA	92

TABLO LİSTESİ

TABLO 1: İNCELENEN DERS KİTAPLARINDA KULLANILAN GÖRSELLERDE, KADIN, ERKEK VE KADIN-ERKEK FİGÜRLERİN BİRLİKTE KULLANILMA SAYILARI.....	44
---	----

ŞEKİLLER LİSTESİ

RESİM 1: KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN VE ZEVCESİ ROXOLAN.....	32
RESİM 2: MAĞARA DEVRİ İNSANLARI MESKENLERİNİ SÜSLÜYORLAR..	33
RESİM 3: BÜYÜK OTON VE ZEVCESİ.....	34
RESİM 4: BÜYÜK HUN İMPARATORU ATILLA.....	35
RESİM 5: OKUL YAŞANTISI.....	37
RESİM 6: BİR BÜYÜK AİLE.....	38
RESİM 7: BELEDİYE ZABITA MEMURLARI, BİR FIRINDA EKMEKLERİ DENETLİYOR.....	39
RESİM 8: ULUSAL BAYRAMLARDAN BİRİNDE OKUL ÖĞRENCİLERİ GEÇİT TÖRENİNDE.....	40
RESİM 9: TOPLUMSAL OLAYLAR ÖRF VE ADETLERE GÖRE DEĞİŞİR.....	42
RESİM 10: TÜRK HAVA KURUMU'NUN YETİŞTİRDİĞİ BİNLERCE UÇMANDAN BİRKAÇI.....	55
RESİM 11: İSTİKLAL MARŞI ŞAİRİ MEHMET AKİF – BÜYÜK TÜRKÇÜ.....	56
RESİM 12: OKULLARDA SEÇİMLER GİZLİ VEYA AÇIK OYLA YAPILIR.....	57
RESİM 13: HANGİ MESLEĞİ SEÇEYİM?	58
RESİM 14: OKULUN LABORATUARINDA.....	59
RESİM 15: DEVLETİN YARGI GÖREVİ.....	60
RESİM 16: YURDUMUZDA ÇEŞİTLİ SPOR FAALİYETLERİ YAPILIR.....	61
RESİM 17: YAPIMIZA UYGUN MESLEK SEÇİMİ BAŞARILI OLMAK İÇİN ÖNEMLİDİR.....	62
RESİM 18: ÇEŞİTLİ MESLEK DALLARI.....	63
RESİM 19: BİLİM VE SANAT ÖZGÜRLÜĞÜ.....	64
RESİM 20: AİLENİN EN GÜZEL ZAMANI SOFRA BAŞINDA GEÇER.....	67
RESİM 21: İŞİNDEN DÖNEN BABA, GÜLER YÜZLE VE SEVİNÇLE KARŞILANIR.....	68
RESİM 22: ÇOCUKLAR YAŞLARINA GÖRE EV İŞLERİNDE YER ALIRLAR.....	68
RESİM 23: SOSYAL BİLGİLER 6. SINIF.....	72

RESİM 24: DÜĞÜN ALAYI.....	73
RESİM 25: İLK SÜMERLER MEZOPOTAMYA BATAKLIKLARINI KURUTURLARKEN.....	75
RESİM 26: DÜNYA GÜREŞ BİRİNCİSİ YAŞAR DOĞU.....	77
RESİM 27: BİR RAHATSIZLIK KARŞISINDA SAĞLIK DOLABINDAKİ İLAÇ VE ALETLERDEN YARARLANILIR.....	77
RESİM 28: ÇOCUK ESİRGEME KURUMU ÇOCUK BAHÇELERİ YAPTIRIR BÖYLECE ÇOCUKLARIN YETİŞMELERİNE YARDIM ETMİŞ OLUR.....	78
RESİM 29: VEREM SAVAŞ DERNEĞİ GEZİCİ ARACI.....	79
RESİM 30: SANDIK SEÇMEN LİSTELERİ HALKIN KOLAYCA GÖREBİLECEĞİ YERLERE ASILIR.....	79
RESİM 31: DEPREMİN YIKTIĞI EVLER VE YIKINTILAR ARASINDAN ÇIKARABİLDİĞİ EV EŞYASINI BİR KENARA KOYAN KADINCAĞIZ.....	80
RESİM 32: ATTİLA.....	81
RESİM 33: HAÇLILARIN KUDÜS'Ü ALDIKTAN SONRA YAPTIKLARI SOYKIRIMI GÖSTEREN TEMSİLİ RESİM.....	82
RESİM 34: KANUNİ SULTAN SÜLEYMANI YERLİ HALKLA KONUŞURKEN GÖSTEREN TEMSİLİ RESİM.....	82
RESİM 35: ÇOCUK AİLE ORTAMI İÇİNDE KORUNMA, GÜVEN, BESLENME, SEVGİ VE EĞİTİM GİBİ TÜM TEMEL GEREKSİNİMLERİNİ KARŞILAYARAK TOPLUMA SAĞLIKLI BİR BİREY OLARAK KATILIR.....	83

ÖZET

SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINDA CİNSİYET AYRIMCILIĞI

Emel DEMİREL

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Mustafa Şahin

Mayıs 2010

Okul eğitiminin önemli bir aracı olan ders kitaplarının bireylerin birçok toplumsal rollerin yanı sıra cinsiyet rollerini de kazanmalarında etkin rol oynadığı görüşünden yola çıkan bu çalışma, 1928 – 2008 yılları arasında, 6, 7 ve 8. sınıflara yönelik hazırlanan Sosyal Bilgiler ders kitaplarını, toplumsal cinsiyet ayrımcılığı yönünden incelemeyi amaçlamaktadır.

Bu ders kitaplarının seçilmesindeki temel neden, Sosyal Bilgiler ders kitaplarının içeriğinin, bireyin toplumsallaşma sürecini ve cinsiyet algısını doğrudan etkileyen konulardan meydana gelmesidir.

Kitaptaki tüm metinler taranarak, doküman incelemesi yöntemiyle incelenmiş, sonuçlar niteliksel olarak betimlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyet, Cinsiyet Ayrımcılığı

GENDER DISCRIMINATION IN SOCIAL STUDIES TEXTBOOKS

EMEL DEMİREL

Thesis Advisor: Asst.Prof.Dr.Mustafa ŞAHİN

May 2010

Based upon the concept that the textbooks, which are crucial materials of the formal education, have an influential role on one's attaining various social role right along with the impact on one's gaining his/her gender role, this work aims to focus on Social Studies textbooks, which were arranged for the 6th, 7th and 8th grade students between 1928-2008, in terms of social gender discrimination.

The main reason of the selection of this course book is that the content of Social Studies textbooks cover the process of one's socialization and the topics affecting directly his/her gender perception.

Through scanning, all the texts in the book were examined with the method of document review and the results were quantitatively described.

Key Words: Sex, Gender, Gender Discrimination

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu araştırmada, Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında kullanılan metin ve görseller, toplumsal cinsiyet yaklaşımları açısından incelenmiştir. Bu bölümde araştırmayla ilgili problem durumuna, problem cümlesine, araştırmanın; amacına ve önemine, alt problemlerine ve denencelerine, sınırlılıklarına, tanımlara ve kısaltmalara yer verilmiştir.

I.1.Problem Durumu

İnsan hakları konusunda, hem ulusal düzenlemelere sahip hem de farklı uluslar arası ve/veya bölgesel sözleşmelerde taraf olan günümüz devletleri açısından, her türden ayrımcılıkla mücadele olmazsa olmaz bir hedeftir. Ancak bu hedefin, başka kavram ve politikalarla bağlantılı olarak kimi zaman açık, kimi zaman örtülü olarak sınırlandırıldığını hatta ayrımcılığın neredeyse meşru kabul edildiğini sıklıkla görmekteyiz. En geniş kitlelere uygulanan ve meşruluk hatta toplumların gelişme düzeylerine göre yer yer yasallık kapsamına alınan en açık ayrımcılık ise cinsiyete dayalı olandır (Tanrıöver, 2003: 106).

Daha açık bir biçimde söylenirse bir cinsin, diğerine oranla ayrıcalıklara sahip olması, bireysel ve toplumsal düzlemde, daha özerk, daha sorumlu ve daha fazla söz sahibi olması biçiminde özetleyebileceğimiz “cinsiyet ayrımcılığının” mağdurları kadınlardır (Tanrıöver, 2003: 106).

Doğal biyolojik/anatomik temellere dayandırılan cinsiyet ayrımcılığı kavramının çerçevelendirilmesi ve sorgulanması, uzun zaman almıştır. Günümüzde dahi kadınlara karşı ayrımcılık, kadınların fiziksel yapıları ve doğurganlıkları işaret edilerek, hem toplum hem de mevcut iktidarlarca meşrulaştırılmaktadır. Fakat 21. yy teknolojik ve sosyal gelişmeleri göz önünde bulundurulduğunda, gerek antropoloji, gerek sosyoloji ve tarih alanında yapılan çalışmalarda ortaya konulan birçok bulgu, kadına biçilen bu kimliğin aslında öğrenme ve öğretme sonucunda ortaya çıkan toplumsal bir inşa süreci olduğu, “tarihin doğaya, kültürel keyfiliğin doğallığa dönüştürülmesi” ’nin bir sonucu olduğunu ortaya koymuştur (Bourdieu, 8; Tanrıöver, 2003: s. 106’da ki alıntı).

Kadınlar ve erkekler, fiziksel ve üreme işlevleri bakımından birbirlerinden farklı olsalar da, bu farklar, kadınların ve erkeklerin, sahip olabileceği fırsatlar ya da yapacakları faaliyetlerle ilişkilendirilemezler. Toplumsal cinsiyet kuralları ve beklentileri toplumsal olarak kurulmuştur ve toplumsal olarak değişebilir niteliktedir (Young, 2009: 41). Antropoloji, sosyoloji ve tarih alanlarında yapılan çalışmalar, biyolojik cinsiyetin, bir insanın hayattan beklentileri ve insanların birbirlerine davranış biçimleri üzerinde bir etkisinin olmayacağını, dönüşmüş, özgürleşmiş kadın ve erkeklerden oluşan toplumlarda, kişilerin bedenleriyle ilişkilendirilen, kategorize edilen herhangi bir cinsiyet ayrımcılığının olmayacağını kanıtlar niteliktedir.

Bu çalışmaların ortaya koyduğu bir başka temel bulgu da cinsiyet ayrımcılığının temelinde, toplumsal düzlemde cinsiyete dayalı işbölümünün ve bununla bağlantılı olarak “aile” olgusunun bulunduğu (Tanrıöver, 2003: 106).

Birey önceden belirlenmiş bir kurallar ve değerler bütünü ve toplumların genel değer yargılarının prototipi olan ailenin içerisine doğar. Bireylerin biyolojik açıdan dişi ve erkek olarak adlandırılmasından hareketle, var olunan toplumda, mevcut sosyal örgütlenmenin sürekliliğini sağlamak amacıyla, toplumsal cinsiyete ilişkin tutumlar ve cinsiyet kimliği, önce ailede daha sonra da eğitim kurumlarında pekiştirilerek, birey kamusal alanın ve döngünün bir parçası olarak toplumda yerini alır. Bu bağlamda kadın ya da erkek bireylerin toplumda edindikleri yer, toplumsallaşmanın değil toplumsallaştırmanın bir ürünüdür (TÜSİAD, 2000).

Bireylerin kişilik gelişimleri göz önünde bulundurulduğunda, öğrenilen bilgilerin ve edinilen tecrübelerin, sonraki yaşantının temeli niteliğindeki 0-6 arası dönemi kazanımlarının bir inşası süreci olduğu tartışma götürmez bir gerçektir. Bu nedenle toplumsal değer yargılarının kabullenilmesi ve benlik gelişimi 0-6 yaş arası gelişim sürecinin bir ürünüdür. Bu yaş aralığı düşünüldüğünde, bireyin toplumsallaşma sürecinin ilk basamağı olan aile yaşantısının önemi daha da artmaktadır. Bu dönemde kazanılan değerler ve toplumsal rol modelleri, bu rollerin algılanmasında ve hayata geçirilmesinde temel niteliği taşımasına rağmen, süreğenliğin sağlanması ve istenilen davranış ve edimlerin pekiştirilmesi, bireyin sistematik eğitim sürecinin en önemli bölümü olan okul yaşantısıyla sağlanmaktadır.

Çocukların büyük bölümü, hayatlarını biçimlendiren yılların önemli bir bölümünü okullarda geçirmekte, yetişkin toplumunun normlarıyla ve beklentileriyle görece tek biçimde okullarda karşılaşmaktadırlar. Geleneksel olarak okullar, demokratik ve eşitlikçi topluma ulaşım aracı olarak görülürken, örgün eğitimin yaygın ve zorunlu olduğu (TÜSİAD, 2000: 23), öğretim kurumlarının yasal düzenlemelerle merkezi iktidar tarafından biçimlendirildiği toplumlarda, eğitim-öğretimin toplumsallaştırmadaki işlevine atfedilen önem daha büyüktür. Çünkü toplumun ortak değer ve normlarının, tüm bireylere bu şekilde aktarıldığı ve benimsetildiği varsayılır. Dolayısıyla bu kurumlarda öğretilenler ve eğitim biçimleri, resmi-siyasal iktidar tarafından belirlenen toplumsal projeye ve toplumun resmi-yasal olarak tanımlanan kolektif tahayyülüne uygun olarak tasarlanmıştır (Tanrıöver, 2003: 108).

Eğitim/öğretim sisteminde, toplumsallaştırma süreci birkaç ögenin birlikteliği ile sağlanır: Genel olarak eğitim/öğretim kurumları ve bu kurumların örgütleniş biçimleri, bu işlevi üstlenen ve onları denetleyen, aralarındaki koordinasyonu sağlayan kişiler (öğretmenler, idareciler, denetçiler) ve eğitim/öğretim sürecinde kullanılan araç ve gereçler, yani ağırlıklı olarak ders kitapları (Tanrıöver, 2003: 109).

Özetle toplumsal cinsiyetin yeniden üretilmesindeki temel araçlardan biri olan (Bourdieu, 92; Tanrıöver, 2003: s.108'deki alıntı) okullarda kullanılan eğitim/öğretim materyallerinin en önemli parçasını oluşturan ders kitapları, bu yeniden üretimin temel unsurudur.

Ders kitaplarının önemi iki özellikle açıklanabilir. Bunlardan ilki “kitap”ın simgesel (özellikle de tek tanrılı dinler açısından dinsel bir simgeden kaynaklanan) bir boyutu da kapsayan meşruluğudur. Yazılı olanın sözlü olana üstünlüğü ve kalıcılığı göz önünde bulundurulduğunda, toplum tarafından daha çok kabul görmesi olağandır. Bilgi aktarıcılarının ve denetim mekanizmalarının olası öznelliklerine karşı, kitapların nesnelliği algısı, hem hukuksal düzlemde hem de toplumun zihninde, kitapların içeriklerini meşrulaştırmaktadır. İkinci özellik “ders” kavramıyla ilintilidir. Genel kabul ve toplumsal belleğin algısı düşünüldüğünde ders, koşulsuz öğrenilmesi gereken, yol gösteren, iyi ve doğruyu barındıran şeydir. Bu bağlamda ders kitabı nesnelliği, bilgi aktarımını ve bilimi çağrıştırır (Tanrıöver, 2003: 109).

Toplumsallaşmanın temel öğelerinden olan eğitim/öğretim ve bu işlevin yerine getirilmesinde kullanılan temel araç ders kitapları, insan gelişimi göz önünde bulundurulduğunda, erken cinsiyet rol oluşumunda ayrıcalıklı yer tutar. Çünkü ders kitapları, yalnızca bilgi aktarmakla kalmaz, bireyin, yakın çevresi ve içerisinde yaşadığı toplumun normları dışındaki dünyaya dair algılarını da oluşturur (Tanrıöver, 2003: 110).

Ders kitapları, çocuklara ve gençlere sistemli bilgi veriyorsa, bu bilgilerle birlikte, içinde yaşadıkları toplumda meşru kabul edilen ortak değer, davranış biçimleri ve zihniyet kalıplarını aktarıyorsa (Tanrıöver, 2003: 110), bugün bölgesel ve uluslar arası düzeyde çeşitli anlaşma ve sözleşmelerle, içerisinde, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu ülkelerce kabul edilen, evrensel nitelikteki temel insan hakları ihlallerinden biri olan cinsiyet ayrımcılığı konusunda ders kitaplarının ayrıcalıklı bir yer tutması kaçınılmazdır.

Hedefi, Türkiye demokratik toplumunda, sorumluluklarını bilen yurttaşlar yetiştirmek, içeriği tarih, coğrafya ve vatandaşlık bilgisi konuları birleştirilerek oluşturulan, yaşam boyu sürecek vatandaşlık becerileri oluşturacak bir eğitim planı olarak gösterilen Sosyal Bilgiler dersinin kitapları (Öztürk, 2009: 7-13) ise çocuk ve gençlerin kişilik gelişimleri göz önünde bulundurulduğunda cinsiyet ayrımcılığı ve toplumsal cinsiyet rollerinin edinilmesi bakımından ayrı bir öneme sahiptir.

Sosyal Bilgiler dersinin, yurttaşlık eğitimi ve demokrasinin uygulama alanı olarak kabulü düşünüldüğünde, bireyin toplumsallaşma sürecindeki yeri daha da önemli bir hal almaktadır. Açıklanan görüşler ışığında, Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan, toplumsal cinsiyet rollerinin pekiştirilerek, kadının ötekiliğini ve ikinciliğini her fırsatta dile getiren, kadını, geleneklerin ve kalıp yargıların kucağına iten, yazılı ve görsel unsurların varlığı, modern ve demokratik toplum yaratma özlemindeki, günümüz eğitim anlayışı içerisinde kabul edilemez bir olgudur. Bu temel sorunun, açıklığa kavuşturulması amacıyla, konuyla ilgili şu başlıklara yer verilecektir: Cinsiyet-toplumsal cinsiyet, demokrasinin cinsiyeti, Sosyal Bilgiler dersinin çocuk ve gençlerin, toplumsal cinsiyet rollerinin edinilmesindeki yeri ve önemi.

1.1.1. Cinsiyet-Toplumsal Cinsiyet Ayrımı

Feminist teori toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin doğasını anlamayı amaçlar ve toplumsal cinsiyet politikaları, iktidar ilişkileri ve cinsellik üzerine odaklanır. Feminist hareket içerisinde kadın ve erkeğin eşitliğini savunan guruplar olduğu gibi, anaerkil döneme atıfta bulunarak, kadının doğurganlık özelliğinden dolayı biyolojik ve duygusal olarak erkekten üstün ve erkeğin “tanımlamamış kadın” olduğunu savunan daha radikal guruplarda yer almaktadır.

Kadın sorununa farklı ideolojik görüşler ışığında yaklaşılar da birleştikleri en önemli noktalardan biri; cinsiyet-toplumsal cinsiyet ayrımı konusudur. Kadın hareketi kurumsallaşp, cinsiyet-toplumsal cinsiyet kavramlarını feminist perspektiften tanımlayana dek, cinsiyet-toplumsal cinsiyet ayrımı, ne olduğu belirsiz psikolojik bir ayırmıdır. Toplumsal cinsiyet (kendilik kavrayışı ve davranışına gönderme yapar) ve cinsiyet (anatomi ve fizyolojiye gönderme yapar) ayrımının ilk dönem feminist kullanımı, kuramsal ve politik açıdan oldukça üretken olmuş ve bu kuramsal bakışta “biyoloji kaderdir (biyolojik determinizm)” kanaatine meydan okumak, feminist hareket açısından oldukça önemli bir proje haline gelmiştir (Young, 2009: 40).

Kadınların erkeklerle eşit fırsatlara sahip olmasını sağlayabilmek için, her iki cinsiyetin kapasite ve eğilimlerini kavramsallaştırma biçimine ihtiyaç duyan feminist harekete göre bu kavramsallaştırma refleksi, davranışı, mizacı ve başarıyı biyolojik ve doğal açıklamalardan uzak tutmalıydı. Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramlarının tanımlanması bu amaca yöneliktir (Young, 2009: 40).

Feministler kadınların ve erkeklerin, fiziksel ve üreme işlevleri bakımından farklılıklarını onaylarken, bu farklılıkların kadınların ve erkeklerin sahip olabilecekleri fırsatlar ve yapacakları faaliyetlerle ilgisi olduğunu reddetmişlerdir. Böylece kadınlar modern kapitalist toplumlarda, erkek egemenliğine dayalı toplumsal yapıları anlamaya ve ortadan kaldırmaya yarayacak, çözümleyecek kuramsal araçları geliştirme çabası içerisine girmişlerdir.

“Cinsiyet” kavramı, kadınlar ile erkekler arasındaki evrensel biyolojik farklara atıfta bulunurken “toplumsal cinsiyet” kavramı, kadınlarla erkekler arasındaki toplumsal ilişkileri öğrenme ürünü olan geleneksel ataerkil yapılara göre tanımlamaktadır (Arslan, 2008: 15).

Genel olarak cinsiyet, insanların biyolojik olarak, kadın-erkek biçiminde tasnif edilmesi anlamına gelirken, “toplumsal cinsiyet” cinsiyetten farklı olarak, özellikle feminist teori tarafından vurgulanan biyolojik farklılıkların ötesinde toplumsal normlar baz alınarak kadın ve erkek cinsine yüklenen toplumsal rolleri ve sorumlulukları ifade etmektedir.

Cinsiyet biyolojik-fiziksel sürecin ürünüyken, toplumsal cinsiyet getirdiği rollerin dinamikliği ile inşa edilmiş, yaratı ürünü bir kavramdır. Bu bağlamda toplumsal cinsiyetin getirdiği dişi ve erkek rollerinin içeriği zamana ve yere göre değiştirilebilir olduklarından, kadın ve erkeğin kaderi değil, eşitsiz bir toplumsal inşa sürecinin ürünüdür (Butler, 2008: 77).

Bu nedendir ki, büyük ölçüde yapısal analizlerden beslenen ataerkillik ve erkek egemenliğini sürekli kılan toplumsal ve siyasal yapılanmalar, kadın ve erkeğin toplumsallaştırılması sürecini erkek yönelimli yaklaşımlarla şekillendirerek, toplumsal cinsiyet kavramını biyolojik deterministik anlayışla temellendirmekte ve cinsiyetçi yaklaşımların meşrulaştırılmasına neden olmaktadır.

1.1.2. Toplumsal Cinsiyet ve İktidar İlişkisi

İktidar, kişinin istediğini ötekilere yaptırma kapasitesidir. İktidar ilişkilerinden bir tanesi tamamen kişiseldir – ötekilerin fikirlerini, duygularını ve amaçlarını, yalnızca üzerlerinde fiziksel, duygusal ve iknaya dayalı egemenlik kurarak kendininkilere tabi kılma becerisi (Jordan, 2008: 207).

Egemenlik, her ne şekilde tanımlanırsa tanımlansın, öz ve esas olarak, kendinden daha üst bir otorite olmamasını veya eğer böyle bir şey varsa ona boyun eğmemesi ve kendinin bizatihi bir üst otorite olması halidir (Kılıçbay, 1997: 17).

Jordan’ın (2008) “kişisel iktidar” olarak tanımladığı bu güç anlayışı, erkek egemenliğinin kadını ötekileştirerek kurguladığı toplumsal düzen anlayışının ürünü bir yaratım olan, toplumsal cinsiyet rollerinin oluşmasının temel nedenlerindedir. Beklenti ve istemlerini, fiziksel güç ya da ikna yöntemi kullanarak dayatan erkek iktidarı, kendi cinsel kimliği üzerinden inşa ettiği toplumsal düzenin geleceğini, ancak bu dayatmalarla garanti altına alabilir.

Bir arada yaşamının getirdiği toplumsal düzenin sağlanması için oluşturulan örgüt ve kurumlar, devletin bizzat kendisine ait olan egemenlik anlayışıyla

şekillenirler. Çünkü egemenlik devlet tarafından kullanılmaktadır ve egemenlik yoksa devlette yoktur. Bununla birlikte egemen olunanlar olmadan egemenlikte olamaz (Kılıçbay, 1997: 17). Dolayısıyla devletin egemenlik anlayışı, üzerinde egemen olunan yaratımından beslenir ve devlet varlığını bu yaratım üzerinden kurgular.

Devlet dâhil bütün örgütlerin en iyi biçimde işlemesi, üyelerin kurallara ve düzenlemelere gönüllü olarak itaat etmesiyle mümkündür (Jordan, 2008: 209). Bu yaklaşımdan hareketle, örgütsel otorite (devlet-aile), hükümlanlığı altındakilere iktidarını kabul ettirmek ve mevcut düzeni muhafaza etmek adına, güç eksenli ilişkileri meşrulaştırırken, toplumun yeniden üretimini de bu ilişkiler ağı ve iktidar anlayışı temelinde kurgulayarak, kurumlar üzerinden sağlamaktadır.

İktidar ve çıkar çatışmaları, toplumu kendi içerisinde bölerek kategorize eder. Bu çıkar çatışmaları sonucunda ortaya çıkan toplumsal bölünme, ırka dayalı, sınıfsal, ya da cinsiyet eksenli tabi kılma ilişkilerini doğurabilir (Butler, 2008: 62). Ekonomik bölünme, üretim ilişkilerine bağlı olarak toplumsal sınıfları yaratırken, iktidar ve güç ilişkilerinin ortaya çıkardığı cinsiyet temelli sınıflandırma, kadın-erkek ayrışmasını ve ikilemini yaratarak, bu kategorilerin kendi iç dinamiklerinin ortaya çıkardığı koşullar üzerinden yeni devlet-iktidar politikaları geliştirir. Kısaca devlet ideolojisini kurumlar üzerinden üretir ve yayar (Kılıçbay, 1997: 21).

İktidar ve çıkar çatışmalarının yarattığı toplumsal ayrışmanın iki temel unsuru ekonomi ve cinsiyet merkezli bölünme arasında paradoksal bir ilişki söz konusudur. Üretim ilişkileri sonucu ortaya çıkan ekonomik güç, bir cinsin tekelinde ise iktidar da bu bağlamda o cinse aittir. Toplumsal cinsiyet, yani kadın-erkek arasında ortaya çıkan/çıkarılan biyolojik/anatomik temelli ayrışma da doğal olarak gücü elinde bulunduran cinsiyetin istem ve beklentileri, hükmetme arzusu doğrultusunda gelişir. Böylelikle ekonomi ve toplumsal cinsiyet rolleri birbirine eklemlenir.

Güç dengeleri ve bunların ortaya çıkardığı ilişkilere göre belirlenen toplumsal cinsiyet rolleri, gelenek, din, teknoloji ve çağın gereklerine göre değişimler/dönüşümler geçirse de temel dayanak aynıdır; toplumsal cinsiyet eksenli toplumsal bölünme ve bu bölünmenin ürünü hiyerarşi.

İnsan doğasına özgü psikobiyolojik gelişimin bir getirisi olan güçlülük-zayıflık ilişkisi (Koptagel, 2003: 28-29), ekonomik açıdan, çeşitli bilimsel,

teknolojik, kültürel gelişim ve dönüşümler sonucu, ataerkil nitelikte olduğundan erkeğin lehine gelişmiş ve erkek egemenliğini yalnızca iktidarı kullanarak değil sosyo-kültürel bağlamda da perçinlemiştir.

Bir arada yaşamın ortaya çıkardığı “yönetenler-yönetilenler” ayrışmasında (Koptagel, 2003: 29), erkeğin egemenliği tekeline almasıyla birlikte devlet, buna bağlı olarak da iktidar erilleşmiştir. Dolayısıyla gücün simgesi, yöneten konumundaki ataerki, toplumsal cinsiyetlendirme ile ortaya çıkan hiyerarşi sonucu iktidarını, ötekileştirdiği (yönettiği) diğerleri üzerinden tanımlayarak şekillendirmiştir. Bu durum kadın-erkek arasında üretim ilişkileri sonucu ortaya çıkan üretim kaynaklarını elinde bulundurma/bu kaynaklara ulaşma gücünün yarattığı hiyerarşik toplumsal yapılanma içerisinde, erkeğin kadın bedeni ve emeği üzerindeki tahakküm taleplerini arttırmıştır.

İktidar sahibi erkek, devleti meydana getiren toplumsal örgütlenmeyi (ve bunun katmanları, alt katmanları), kendi ideolojisi doğrultusunda yeniden tanımlanan içeriklerle peyderpey inşa etmiştir (Foucault, 2006: 8). Bu bağlamda toplum düzeninin sağlanması için gerekli koşullar da erkek iktidarı tarafından belirlenen yazılı kurallar (kanunlar-anayasalar) ve yine erkek egemen yazısız kurallar (gelenek-din) doğrultusunda sağlanmıştır.

Zihin ile beden arasındaki varoluşsal ayrım, daima siyasi ve ruhsal tabi kılma ilişkilerini desteklemiştir (Butler, 2008: 60). Eril iktidarın kurguladığı, toplumsal cinsiyete dayalı işbölümü, zaman içerisinde kültür ve değer niteliği kazanırken, kadın-erkek ilişkilerini, özne-nesne, akıl-beden ayrışmasına indirgeyerek cinsler arasındaki hiyerarşik bölünmeyi tetiklemiştir.

Ataerkil toplumsal düzen yaratımı toplumsal cinsiyete dayalı işbölümü, günümüz modern dünyasının (modern erkek dünyasının) ve onun uygarlık anlayışının temeli niteliğindedir. Yenidünya düzeninde, kapitalist üretim tarzının “kutsal özel mülkiyet” anlayışı doğrultusunda belirlenen üretim ilişkileri, erkek despotizminin kapitalizm aracılığıyla evrensel boyuta taşınmasına neden olmuştur (Altındal, 1985: 139). Bu bağlamda cinsiyetçi toplumsal işbölümüne dayanan hiyerarşik toplumun kültürel değerleri de kapitalist üretim tarzının yarattığı modern düşünce doğrultusunda evrilerek, küreselleşmiştir.

Hangi toplumda olursa olsun sayısız iktidar ilişkisi toplumsal kitleye nüfuz eder, onu belirler, oluşturur; iktidar ilişkileri gerçek söyleminin bir birikmesi, bir dolaşımı, bir işleyişi, bir üretimi olmaksızın ne işleyebilir, ne yerleşebilir ne de ayırt edilebilir (Foucault, 2004: 38). Bu nedenle de toplumsal cinsiyet ve onunla eklemlenmiş düşünce biçimi iktidar aracılığıyla meşrulaştırılır ve aktarılır.

Toplum iktidar tarafından kendi gerçekliğini üretmeye zorunlu kılınır. İktidar durmadan sorar, toplumu sorguya çeker, durmadan soruşturur, kaydeder, gerçeklik arayışını kurumsallaştırır, bunu meslekleştirir ve ödüllendirir (Foucault, 2004: 38-39). Böylelikle erkeğin toplumsal cinsiyet kurguları kitlelerin gözünde meşrulaştırılırken erkek egemenliği doğal bir toplumsal döngü haline getirilmektedir.

Sonuç olarak güç odaklı (fiziksel, bilimsel, teknolojik) günümüz modern dünyası, toplumsal cinsiyet rollerinin, erkek egemen düşünce biçimi ve onun oluşturduğu değerler sisteminin iktidar yoluyla dayatılmasıyla genel bir toplumsal kriz içerisindedir.

Toplumsal cinsiyete dayalı işbölümünün ortaya çıkardığı çatışmalardan beslenen günümüz modern dünyası, ötekileştirilen kadın bedeni ve emeği üzerine inşa edilen erkek iktidarın bir ürünüdür. Toplumsal cinsiyet merkezli yaklaşımlar doğrultusunda Foucault'un deyimiyle (2004), "toplumsal kitlelerin" belleklerine kazınan erkek egemenliğinin toplumsal cinsiyet kurguları, günümüz modern dünyasında erkek iktidarı tarafından halen kati bir gerçeklik olarak sunulmaya devam etmektedir.

1.1.2.1. Aile, Cinsiyete Dayalı İş Bölümü

Cinsler arası ayrımcılık sorunu, gerek kamusal alanda, gerekse özel alanda daha çok kadınlara yapılan ayrımcı uygulamaların bir sonucudur. 19. yüzyıldan itibaren kadınlar, özel alanla (aile içi-ev) sınırlı kalan yaşamlarını, şiddete uğrayan beden ve ruhlarını, kamusal alana doğru taşımaya başlayınca, kadının sorunlarının tartışılması gündeme gelmiştir. Kadın-erkek arasındaki ilişki bir iktidar ilişkisi olarak tanımlanmaktadır. Bu iktidar ilişkisi, güç dengelerini dönüştüren, güçlendiren, tersine çeviren hareket ya da devlet aygıtlarında, yasaların yapılandırılmasında ve toplumsal hegemonyada gelişen stratejiler olarak ortaya çıkabilir (Foucault, 2006:

98). Ancak güç dengesi burada egemen olanla, ona bağımlı kılınan arasında eşitsiz, dengesiz, orantısız bir ilişkiye bürünmüştür.

Cinsler arası iktidar ilişkisinde eşitsizlik ve dengesizlik, erkekle kadının egemen olma mücadelesinde görünmektedir. Bu eşitsizlik mücadelesinde erkek ussallığa, ekonomik ilişkilere ve güce dayandırdığı mekanizmalarıyla egemenliği kendi lehine dönüştürmüştür. Erkek egemen iktidar, toplumsal yapının cinsiyete dayalı işbölümünün sınırlarını çizmekte ve toplumsal cinsiyete dayalı düzeni belirlemektedir (YÜGSF, 2004: 120).

Muhafazakâr ideoloji, aileden toplumun temeli olarak söz eder, geleneksel sosyoloji de onu çoğunlukla kurumların en basiti, daha ayrıntılı yapıların yapıtaşı olarak görür. Oysa aile, toplumun temeli olmanın ötesinde, onun en karmaşık ürünlerinden biridir. Aileye dair basit hiçbir şey yoktur. Ailenin içi, tıpkı jeolojik katmanlar gibi birbiri üzerine yığılmış çok katmanlı bir ilişkiler sahnesidir. Başka hiçbir kurumda ilişkiler, zaman içinde böylesine yaygın; temas esnasında böylesine yoğun, ekonomi, duygu, iktidar ve direniş örüntüleri açısından böylesine sıkı değildir (Connell, 1998: 167-168).

Cinsiyete dayalı işbölümünde, güç dengelerine egemen erkeğin karşısında kadın, erkeğin arkasında, ötekileşerek ikincil konuma bağlı, bağımlı kılınmaktadır. Erkek, iktidarının sürekliliğini, kadının ikincil konumunun üzerine inşa ederek sağlarken, yine kendi iktidarının yarattığı çatışkılar, bu eşitsiz durumun hem kadın hem de erkek tarafından sorgulamasına neden olmaktadır.

Tarihsel ve kültürel bir geçeklik olan cinsiyete dayalı işbölümü gereği, kadınlar ve erkekler kendileri için uygun görülen farklı işler yapmak durumunda kalmışlardır. Kadınlar, ataerkil yapılanmanın öznesi olan erkeklere göre tanımlanmış ve bu yapılanmanın kendilerine uygun gördüğü davranış ve rolleri sergilemişlerdir. Aksi halde erkek merkezli, toplumsal baskı, denetim ve cezalandırma mekanizmaları devreye girmiştir/girmektedir (Mies, Bennholdt, Werlhof, 2008).

Erkek egemen cinsiyetçi ideoloji, insanlık tarihinden bu yana, cinsler arası biyolojik farklılıkları, kendi iktidarını ve istemlerini meşrulaştırmak amacıyla kullanmış ve bireylere bu haliyle dayatmıştır. Cinsler arası farklılıklar, kadın ya da erkek, bireylerin bakış açısını, bilgiyi zenginleştirmek, bireylerin ve toplumların gücünü attırmak için değil de, bireylere zayıflık belirtisi ya da güç kaynağı olarak

algılatılıp, kabul ettirilmiştir. Bu nedenle kadınların büyük bölümü, çocukların, erkeklerin, yaşlı ve hastaların gereksinimlerini karşılamak için bedava işgücü olmuşlar ve erkeğin/erkek egemen kültürün kendilerine biçtiği iyi anne-iyi eş rollerinin gereklerini yerine getirmeye çalışmışlardır (Mies, Bennholdt, Werlhof, 2008).

Kadına biçilen bu toplumsal rol, kadınları bütünüyle aile yaşamının geçtiği yerde (evde) kalmaya zorlamıştır. Kadınlar, toplumsal gereksinmelerin ev içinde kalanı ile uğraşırken, erkekler, üretim ve ticaret yaparak, toplumsal yaşamın diğer, toplumsal normların ve değerlerin belirlendiği alanlara katılırlar. Kadınların yaptıkları işler, özel yaşam alanında, dolayısıyla kamusal alanın dışında görülür; bu nedenle toplumu ilgilendirmeyen, diğer deyişle apolitik bir dünyaya ait olarak tanımlanır (TÜSİAD, 2000: 204). Bu nedenle erkekler, hem kadınlar hem de erkeklerin kendisi tarafından dünyanın tüm yükünü taşıyan birer “Mitolojik Atlas” karakteri olarak görülürken, kadınlar ve yaptıkları (yapmak zorunda bırakıldıkları) işler küçümsenmektedir.

Kadının biyolojik cinsiyetinden dolayı ilişkilerinin aile ve yakın çevreyle sınırlandırılması, kamusal alandan soyutlanmasına ve ev içi alana hapsedilmesine neden olmuştur. Ev işlerini evde kimin yapacağı, ev dışındaki çalışma koşullarına göre belirlendiğinden, kamusal alanda da erkek egemen olduğundan kadın, hak ettiği sosyal konuma bir türlü ulaşamamış, yaşamın tüm ağır angaryasını yüklenmek durumunda bırakılmıştır. Kadının varlığı, erkeğe ve çocuklarına adanarak, bir yaşam kurması, bu yaşamı yönetmesi engellenmiştir (Gümüsoğlu, 1994). Varlığını, ardılı erkeği doğuran kadınla sürdürmesine rağmen, kadını ötekileştiren eril narsisizm, hem kendi neslinin gelişimini hem de toplumun gelişimini iktidar hırsı uğruna tehlikeye atmaktadır. Erkeğin özel alanına sıkıştırılan kadın, uysal, fedakâr, şefkatli, duygusal ve edilgen nitelenerek, erkeğin inşa ettiği sağlıksız değer algısı içerisinde sözde kutsanıp yüceltilirken, benliğini ve kişiliğini yitirmiş, hayatının sonuna kadar ağır bedeller ödemeye mahkûm edilmiştir.

Toplumsal ilişkiler bir bütün olarak, yaş, din, ırk, sınıf, cinsiyet gibi toplumsal farklılıklar arasındaki güç ilişkileriyle sürdürüldüğünden işbölümü de bu güç ilişkilerinin önemli bir parçası haline gelmiştir. Türkiye’de de bu cinsiyete dayalı işbölümü, kadınların toplumsal yaşam deneyimlerini sınırlandırmaktadır. İçinde

bulduğumuz çağın gereği olarak kadın, ev dışında bir çalışma alanına sahip olsa da, ev dışı çalışma süresi tamamlanıp eve adım attıktan sonra, hiyerarşik ataerkil ilişkiler doğrultusunda, cinsiyetçi işbölümünün bir gereği olarak ev kadını (iyi eş-iyi anne) rolünü yerine getirmek durumundadır.

Emeği ve bedeni erkek tarafından tahakküm altına alınan kadın, yaşamını idame ettirmek için gerekli ekonomik koşulları sağlamasına rağmen, her zaman erkeğin gerisinde yer almaktadır. Kazancı, erkeğin kazancından daha aşağı görülerek, kendi yaşamının ve emeğinin öznesi değil nesnesi olarak var olmakta, cinsiyetçi işbölümünün eşitsiz, acımasız paylaşımından ilk önce aile içerisinde nasibine düşeni almaktadır.

I. 1. 3. Demokrasinin Cinsiyeti

Demokrasi eğitimi, demokrasinin özünü oluşturan değerlerin eğitim yoluyla bireylere kazandırılması, demokratik tutum ve değerlerin özümsemesinin sağlanmasıdır (Can, 2005: 33).

Demokratikleşmede gelişmiş ve toplumsallaşmış bir bilincin oluşabilmesi ve tüm topluma yaygınlaştırılabilmesi yalnızca eğitimle gerçekleştirilebilir (Yılman, 1995: 11).

Politik düşüncenin ortaya çıkışından bu yana demokrasi, ya bir karabasan ya da bir düş olarak var olmuştur. Kadın hareketinin kurumsallaşma süreci, demokrasinininki kadar uzun ve köklü olmamasına rağmen, feminizm de demokrasi de eşitlik nosyonlarıyla ilgilendiği ve ikisi de keyfi iktidara karşı çıktığı için, iki geleneğin çok fazla ortak noktası olmasına rağmen birbirlerine koşut biçimde gelişmemişlerdir; eşitlik ideallerinin kadın hareketi ve demokrasiyi birleştirdiği düşünülebilirse de, ikisi arasında otomatik bir bağ olmadığı görülmüştür (Phillips, 1995: 1).

Demokrasi üzerine tüm tartışmalar, tek bir istisnaıyla, yüzyıllar boyunca kadınlar yok sayılarak süregelmiştir (Antik Yunan Demokrasisi örneğinde olduğu gibi) .Ya da Rousseau'da olduğu gibi, kadına demokrasi anlayışı içerisindeki yerini bildirmek maksadı ile kadından söz edilmiştir. Toplumsal cinsiyete ilişkin tarafsızlık kisvesi altında, demokrasi kavramının terimlerini erkeklik belirlemiştir. Politika kuramcıları işlerini, gündelik yaşamın küçük şeylerinden ya da toplumsal cinsiyet ve

sınıf arazlarından kasıtlı olarak soyutlanmış bir şekilde yürütmüşler, bunu yaparken de standart olarak, kadını boyun eğmeye itmişler ya da kadını lanetlemişlerdir (Phillips, 1995: 14).

Politik kuramcılarının, erkek kategorisinin kendisini amansız bir biçimde, politik terminolojide ayrıcalıklı kılarak, politik kuramı ve pratiği ne derece biçimlendirdiğini ve şeklini ne derece bozduğunu araştırmak ve demokrasinin cinsiyeti üzerine çalışarak, kavramın bütünselliğini sağlamak kadın hareketinin kurumsallaşması ile feminizme kalmıştır (Kadıoğlu, 2005).

Toplumsallaşmanın ideali olarak tanımlanan ve değer biçilen demokrasi, son iki yüzyıldan beri Avrupa'dan dünya toplumlarına yayılırken eşitlik ve temel insan hak ve özgürlüklerinin garantörü bir yönetim biçimi olarak görülmüştür. Bu doğrultuda demokrasi kavramının temeli niteliğindeki, insan hak ve özgürlükleri alanındaki çalışmalar birbirine koşut biçimde ilerlemesine rağmen eril demokrasi pratikte kadını ötekileştiren yaklaşımlarını sürdürmeye devam etmiştir (Kadıoğlu, 2005).

Özgürlük, eşitlik için yapılan insan hakları çağrıları, eril demokrasinin bir gereği olarak, tam da doğru biçimde adlandırıldığı gibi (bu gün kullanımı human rights olarak değişse de) “rights of man” (erkek/insan hakları) şeklinde yansımaları bulmuştur (Phillips, 1995: 14). Çoğulculuk ve temel insan hakları adına yapılan bu çağrılarda kadının yeterince dikkate alınmaması, demokrasi ve insan hakları açısından oldukça kaygı vericidir.

Genel olarak, tüm demokrasi tanım ve açıklamaları temelde halk iradesine dayanan, insan hak ve özgürlüklerini kapsayan, eşitlik ve çoğulculuk anlayışı barındırmaktadır. Dolayısıyla demokrasi, çoğunluk kadar azınlığında hak ve özgürlüklerini eşitlik temelinde ele almaktadır. Fakat demokrasinin kuramsal çerçevesini erilliğin çizmesi, kadın katılımının demokratik toplumlarda dahi yeterince sağlanamaması, demokrasinin temsil ilkesiyle taban tabana zıtlık arz etmektedir.

En önemli yönelimlerinden biri “üstünlük ve egemenlik kurmak” olan erkek bilinci, demokrasi adı altında, sınırlarını kendisinin belirlediği bir kurallar sistemi yaratmıştır. Üstü örtülü biçimde kadını ötekileştirerek, sözde toplumu oluşturan kadın ve erkeklerin hak ve özgürlüklerini anayasal düzlemde güvence altına alırken,

iktidar erkinin ve karar alma mekanizmalarının erilliği günümüz modern toplumlarında dahi bir gerçekliktir. Bu durum, demokratik toplumlarda, eğitim vasıtasıyla yetiştirilmek istenen “ideal yurttaş prototipi” düşünüldüğünde, toplumsallaşma adına büyük talihsizliktir.

“İnsanlar doğuştan eşittir” düşüncesinin demokrasinin ve modern düşüncenin temeli olduğunu ve buradaki “insan” kelimesinin de çok yakın zamana kadar teoride bile “erkek” insanları kastettiği oldukça açıktır. Demokrasilerin olmazsa olmaz öğelerinden biri olan eşitlik, her şeyden önce yasa karşısında eşitlik yani otoritenin karşısında bütün insanların aynı haklara sahip olduğu ilkesinin ifadesi olarak tanımlanmıştır. Bu eşitlik anlayışı herkesin eşit muamele görme talebini ifade eder ve demokrasilerin, demokratik toplumların yaşamsal bir ögesidir (TÜSİAD, 2000).

Günümüzde, insan hakları ve demokrasi bakımından gelinen nokta düşünüldüğünde, dünyanın en çoğunluk azınlığı durumundaki kadınların, kendi yaşamları üzerinde yeterince söz sahibi olamamaları, kadın kimliğinin hem kadın hem de erkekler tarafından cinsiyetçi kalıp yargılar doğrultusunda algılanması, demokrasi ve insan hakları bilincinin yerleşmesi adına oldukça talihsiz bir durumdur.

Bugün yönetim mekanizmalarında, kadın katılımı ve temsilinin boyutları düşünüldüğünde, kadınlar Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana erkek tahakkümü altında meclise girebilmişler ve hemcinslerinin sorunlarını dile getirmek yerine erkek bilinciyle hareket etmişlerdir. Meclisteki kadın milletvekilleri ve buldukları statü düşünüldüğünde, kadın şimdi bile kendini yönetme ve geleceği hakkında alınan kararlarla ilgili söz söyleme hakkına yeterince sahip değildir (TÜSİAD, 2000).

Bu bağlamda demokrasi kavramının ve demokratik yönetim biçimlerinin, kadınlara, en temel hakları olan kendilerini temsil etme ve gelecekleri hakkında söz sahibi olabilmeleri için karar alma mekanizmalarına azami düzeyde katılabilme haklarını gereğince kullanma fırsatı sağlayarak, masküler yapıdan arındırılmalı, ortak toplumsal çıkar ve sağlıklı toplumsallaşma sürecini demokrasinin bir gereği olarak yerine getirmelidir. Çünkü kadın katılımının ve temsilinin olmadığı, kadının ataerkil erk tarafından yok sayılarak dışlandığı bir demokrasi anlayışının, günümüz dünya konjonktürü göz önünde bulundurulduğunda kabul edilemez olduğu, açıkça görülmektedir.

I.1. 4. Kadın Bedeni, Kültür ve Resmi İdeoloji

Bedeni tarihsel açıdan ele almak, öncelikle maddi uygarlığın merkezinde olan şeyi, eylem ve hissetme biçimlerini, teknik yatırımları, doğal güçlere karşı verilen mücadeleyi; Lucien Febvre'nin deyişiyle “somut insanı”, “yaşayan insanı”, “etten kemikten insanı” yeniden kurgulamak demektir (Corbin, Courtine, Vigarello, 2007).

Kültürel ve toplumsal yaratımlar, fiziki şartlar, insan bedeninin nasıl davranış biçimleri sergilemesi gerektiğinden, ne tür şekillere bürünmesi gerektiğine kadar, insan yaşamının belirleyicisidirler. Bu doğrultuda şekillenen toplumsal yaşam biçimi içerisinde, cinsiyetlerin fiziksel özelliklerine, toplum içinde edindikleri rol ve görevlerine göre nasıl giyinmeleri, ne tür davranış eğilimleri içerisinde olmaları gerektiği de, yine içinde bulunulan kültüre, bu kültür doğrultusunda gelişen kadın-erkek algısına ve ideolojilere göre belirlenmektedirler. Kısaca kişi ve toplumların algılama ve tepki biçimleri, yine kişi ve toplumları çevreleyen koşullarla biçimlendirilmektedir.

Din, ideoloji, gelenek ve cinsiyet algısı eklenerek kadın bedeni, erkek egemenliğinin toplumsal cinsiyetçi yaklaşımları ve bu yaklaşımların da erkek politik iktidarı doğrultusunda belirlediği ölçütlerle erkek tahakkümü altına alınmıştır. Kadın, yaşamının her alanında cinsiyetinden ve cinsiyetine erkek (eril din, eril kültür, eril ideoloji) tarafından yüklenen anlamlardan dolayı belli kalıplar çerçevesinde giyinmek ve davranmak durumunda bırakılmış, bu anlayış toplumsal bakış açısı haline gelerek mutlak doğru kabul edilmiştir. Böylelikle kadın bedeni, kültürel dogmalar, gelenekler aracılığıyla maddeye indirgenmiş, kadının cinsiyetine ve bedenine, erkek tarafından cinsellik addeden, erkeğe ve onun özel alanına tahsis edilen bir nesne gözüyle bakılmasına neden olmuştur. Maddeye indirgenen kadın bedeni, gelenek, din ve ideolojilerin yaptırımlarıyla, iffet ve ahlakın bir göstergesi kabul edilmiş ve bu anlayışla mahremleştirilerek bir namus olgusu haline getirilmiştir (Aydın, 2008).

Kadının biyolojik/anatomik yapısından kaynaklanan, erkekten farklı bedensel uzuvları (geniş kalça, çocuğunu beslemesi için gerekli olan meme), erkek tarafından bir cinsel çağrışım simgesi olarak görülürken, kadının, bedeninin bu uzuvlarının belirginliğini ortadan kaldıracak biçimde giyinmesi gerektiği vurgulanmış, kişi ve

toplumlar, Aydın'ın deyişiyile (2008), namus ve giysi arasındaki yanlış paralelliğe koşullandırılmıştır.

Geleneksel toplumsal-kültürel değerlerle, tüm dünyada demokrasi ve insan hakları konusundaki gelişmeler sonucu ortaya çıkan evrensel değerler, zaman zaman politik iktidarların ideolojik yönetim biçimlerinde çelişkiler yaşanmasına neden olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğuyla arasındaki kültürel bağı reddederek, yüzünü batı medeniyetlerine dönen ve batılı tarzda bir toplumsal dönüşüm yaratma çabası içerisine giren Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu kadroları, gelenek ve modernite arasında ortaya çıkan ideolojik çatışma ve çelişkileri, kadın konusuna yaklaşımlarında oldukça yoğun biçimde yaşamışlardır.

Kemalizm'in kadın konusuna yaklaşımı medeniyet ve milliyetçilik ikilemi arasında kalarak şekillenmiştir. Çünkü kadın, hem medeniyet projesinde hem de milliyetçilik ideolojisinde Kemalist hareketin harcı olmuştur. Kemalizm ulus-devlet yaratma çabası içerisine girerken bu doğrultuda yeni toplumsal düzenin inşa sürecinde kadınları, Kemalist reformların bayrak taşıyıcısı olarak aktive etmeye çalışırken kadına bu rolü başka bir eril düşünce biçiminin verdiği de yadsınamaz bir gerçektir (Göle, 2001: 90).

Kadına toplumsal anlamda görünürlük kazandıran bu yaklaşım, toplumun gerçek değer ve algıları göz önünde bulundurulmadan, demokrasiden ödün verme pahasına (halk egemenliği dini değerlerin egemenliği olabileceği için) sergilenmiştir.

Bir yanda ulus-devletin temeli niteliğindeki ordu-millet anlayışıyla yeni bir devlet ve toplum düzeni kurulmaya çalışırken bu anlayışın biricik öznesi erkek, militarist bir bakış açısıyla toplumun kurucusu, yöneticisi, koruyucusu konumuna yükeltirken, diğer yandan batılı tarzda toplumsal dönüşümü sağlamak için kadına, toplumsal düzlemde erkekle arasındaki farkı kapatmak amacıyla çeşitli hak ve özgürlükler tanıyarak, kadının daha görünür olmasını sağlamaya çalışmıştır (Şerifsoy, 2009).

Kemalizm'in, yeni toplumsal dönüşüm çabaları ulus/devlet yapılanması üzerine kurulduğundan, bu anlayışta, hak modeli tek bir özneye (erkek öznesi) dayandığından, kadının toplum içerisinde hak ve özgürlükler bakımından erkekle eşit

noktalara taşınmasını engellemiştir. Kısaca tanrı-devlet-erkek birey arasında kurulan bağlar daha da güçlenerek kadının ikincil konumu pekiştirilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi ideolojisi, rejimin ve ulusal sınırların bekçisi ordu ve anayasada yer alan değişmez maddelerle koruma altına alınmış (Altındal, 1985), demokrasi ve insan hakları konusunda evrensel boyutta yaşanan tüm gelişme ve değişmelere rağmen varlığını yakın geçmişe kadar korumayı başarabilmiştir.

Bu bağlamda resmi ideoloji, her ne kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun İslami kimliğinin toplumsal yansımalarını ortadan kaldırma çabası içerisine girmiş olsa da, çoğunluğu Müslüman olan Türkiye Cumhuriyeti'nin kadın vatandaşlarının bulunduğu konum kısmen gelenek ve kültürel değerlerden uzaklaştırırken, ulus/devlet anlayışının bir getirisi olan erkek egemenliğinin ideolojik boyutlarda meşrulaştırıldığı milliyetçilik ekseninde, kadının ikincilliği de yine resmi ideoloji tarafından, ailenin metafor olarak milliyetçilik söylemiyle ele alınması ile meşrulaştırılmıştır (Şerifsoy, 2009).

Kemalist reformlar, kadının fiziksel görünümünde batılı tarzda modern değişiklikler yaratırken, aynı değişim ve dönüşüm kadının toplumsal statüsü, hak ve özgürlükleri konusunda, toplumsal düzlemde çok da etkili zihniyet değişikliklerine yol açmamıştır.

Erkek hegemonyası üzerine kurulan, ulus-devlet anlayışı içerisinde, kadının ulusal proje kapsamındaki yeri ve görevi, aile içerisindeki toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden belirlenerek, toplumsal dönüşüm sağlanmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla kadını tahakkümü altına alan erkek egemen düşünce biçimi artık yalnızca gelenek ve kültürel değerler tarafından değil, resmi ideoloji tarafından da koruma altına alınmış, eğitim aracılığıyla gerçekleştirilen siyasi sosyalizasyonla aileye işlev kazandırılarak toplumsal cinsiyet rolleri meşrulaştırılmıştır (Şerifsoy, 2009).

Yukarıda çerçeveselendirilen, kadın bedenini ve kimliğini tanımlayıp, şekillendiren kültürel ve ideolojik düşünce biçimi, toplumu yeniden inşa etme sürecinde kullanılan eğitim sisteminin en önemli materyalleri ders kitaplarında da yansımalarını bulmuştur.

I. 1. 5. Sosyal Bilgiler Dersinin, Çocuk ve Gençlerin Toplumsal Cinsiyet Rollerini Edinimindeki Yeri ve Önemi

Türkiye’de, 1997 yılından beri zorunlu hale getirilen temel eğitim içerisinde okutulan derslerden biri de Sosyal Bilgiler dersidir. Sosyal bilgiler dersi, ilk defa 1952 yılında öğretmen okulları programına kendi ismiyle girmiştir (Önal ve Kaya, 2006: 21-37). Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi 1962 yılında “Toplum ve Ülke İncelemeleri” adı altında birleştirilerek “Sosyal Bilgiler Dersi” yürütülmeye çalışılmıştır. 1968 yılında yapılan değişikliklerle birlikte bu ders, ilköğretim programına “Sosyal Bilgiler” adıyla girmiştir. İlköğretim 6 ve 7. sınıf öğrencilerine 1980 yılı sonrası, Milli Tarih ve Milli Coğrafya dersleri olarak verilen dersler, 1998 yılında programdan kaldırılmış ve yapılan değişikliklerle, Sosyal Bilgiler Dersi, ilköğretim 4, 5, 6 ve 7. sınıflarda haftada üçer saat olarak düzenlenmiştir (Önal ve Kaya, 2006: 21-37).

Sosyal Bilgiler dersinin genel amacı bireylerin nitelikli toplumsallaşmasını sağlama şeklinde ifade edilebilir. Sosyal Bilgiler dersi, öğrencinin bir parçası olduğu toplumsal yaşamla iç içedir. Bu ders yoluyla öğrencilere; kültürel miras, tarihsel gelişim, anayasa, insan hakları, demokratik değerler verilerek, iyi vatandaş yetiştirmek amaçlanmaktadır (Deveci, 2005; Şahiner, 2009: s.17’deki alıntı).

Erdem’e göre sosyal bilgiler, “İlköğretim okullarında, iyi ve sorumlu vatandaş yetiştirmek amacıyla, sosyal bilimler disiplinlerinden seçilmiş bilgilere dayalı olarak, öğrencilere toplumsal yaşamla ilgili temel bilgi, beceri, tutum ve değerlerin kazandırıldığı bir çalışma alanıdır” (Erdem, tarihsiz; 8).

Bu ifadeler doğrultusunda sosyal bilgiler dersi, çocuk ve gençlerin, üyesi oldukları toplumun, değer yargılarının, çevre-zihin ilişkilerinin, devletin resmi ideolojisinin öğrenilmesinde ve cinsiyet-kimlik algılarının gelişmesinde ve değişmesindeki önemi açıkça görülmektedir.

Sosyal bilgiler dersi, içerdiği bilgiler ve işaret ettiği doğrular itibarıyla, çocuk ve gençlerin kendilerini, kitaplardan yansıyan bilgilerle, görsel ve sözlü ifadelerin bütünlüğü içerisinde özdeşleştirerek, cinsiyetlerine özgü kılınan ve toplumun büyük bölümünce kabul edilen doğruları kabul ettirmektedir.

Sosyal Bilgiler Dersi, mevcut iktidarların (dünya görüşleri farklı olsa da tümü eril iktidarların) nevroitik düzeyde örgütlenmiş, narsisistik erkek egemenliğini meşru

yollardan aktarabileceği en önemli derslerden biridir. Bu nedenle sosyal bilgiler dersi kitapları, örtük ve/veya açık, çocuklara ve gençlere, kategorize edilmiş ve sınıflandırılmış cinsiyetçi yaklaşımların empoze edilmesinde, kullanıma en açık eğitim materyalleridir.

Çocuk ve gençlerin, geleceğin yetişkinleri olarak, toplumların sağlıklı geleceği ve demokrasinin bir gereği olan, eşitlikçi, özgür, üreten ve yaratıcı bireyler olması amacıyla, başta sosyal bilgiler ders kitapları olmak üzere tüm ders kitaplarının, cinsiyetçi ifade ve imgelerden arındırılması, eğitim sistemimizin öncelikli gerekliliğidir.

I.2. Araştırmanın Amacı

Modern toplumların eğitim sistemleri, demokratik bir toplum düzeni oluşturmak ve bu düzeni devam ettirmek için gerekli bilgi, anlayış ve donanımın her türlü eğitim çalışmasıyla ve bu çalışmalarda kullanılan eğitim materyalleriyle öğrencilere kazandırılıp geliştirilmesini amaçlamaktadır. Bu amaçlar doğrultusunda, öğrencilerin bütünsel bir demokrasi bilincine sahip olabilmeleri için geleneksel değer yargılarından uzak, cinsiyetçi yaklaşım ve kalıp yargılardan arındırılmış eğitim anlayışı bir gerekliliktir.

Bu doğrultuda eşitliğe dayalı bir toplumda yaşam üretiminin gerekliliği olarak, toplumların yeniden yapılandırılması ve üretilmesi için eğitim politikaları ve temel eğitim materyalleri olan ders kitaplarının toplumsal cinsiyet anlayışları ve her türlü kalıp yargılardan arındırılması gerekmektedir.

Toplumsal cinsiyete dönük kalıp yargıların ve cinsiyetçi unsurların en fazla yer aldığı ders kitaplarından olan Sosyal Bilgiler ders kitaplarının, dersin niteliği ve hitap ettiği yaş grubu ve kitle göz önünde bulundurulduğunda önemi daha da artmaktadır.

Bu nedenle başta Sosyal Bilgiler ders kitapları olmak üzere, tüm eğitim materyallerinin, cinsiyetçi anlayış ve kalıp yargılardan arındırılması, Sosyal Bilgiler dersinin amaçlarından biri olan “demokratik yurttaş yetiştirme” amacı doğrultusunda bir gerekliliktir.

Tüm bu düşünceler doğrultusunda;” kadın-erkek eşitliği temel haktır ve demokrasi için temel gerekliliktir” ilkesinden yola çıkarak, İlköğretim Sosyal

Bilgiler ders kitaplarında, cinsiyet ayrımcılığına yönelik, açık ve/veya örtük, ifade, yönlendirme, resim ve fotoğrafların incelenmesi, varsa bu ifade, yönlendirme, resim ya da fotoğrafların, öğrencileri, doğrudan ya da dolaylı ne tür toplumsal cinsiyet algılarına yönlendirdiğinin tespit edilmesi, politik iktidarların dünya görüşlerinin Sosyal Bilgiler ders kitaplarına yansıma biçimlerinin, politik görüşleri doğrultusunda toplumun yeniden üretiminde, toplumsal cinsiyet eksenli eril yaklaşımların yansımalarının tespiti amaçlanmaktadır.

I.3. Araştırmanın Önemi

Sosyal Bilgiler ders kitaplarının, cinsiyet ayrımcılığına yönelik tutum ve davranışlar bakımından incelenmesinin, varsa bunların tespit edilmesinin, geleceğin yetişkinleri çocukların cinsiyet ve toplumsal cinsiyet algılarındaki antidemokratik, eşitsiz anlayışın giderilmesini ve araştırmanın ilgili alanda yapılacak akademik çalışmalara katkıda bulunacağı varsayılmaktadır.

Alan yazısı taraması sonucunda; Sosyal Bilgiler ders kitaplarında Cinsiyetçilik adını taşıyan herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır.

I.4. Araştırmanın Problemi

İlköğretim 6. 7. ve 8. sınıflar Sosyal Bilgiler ders kitaplarında, kadın-erkek arasındaki farklar, eril ideolojik yaklaşımlar doğrultusunda, biyolojik cinsiyet kimlikleri esas alınarak, toplumsal cinsiyet rolleri, açık ya da örtük ifadelerle kullanılmış mıdır, kullanılmışsa bu yaklaşımların Sosyal Bilgiler ders kitaplarına yansımaları ne şekilde olmuştur?

I.5. Araştırmanın Alt Problemleri

1. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında, cinslerden birisi görsel ifadelerde daha sıklıkla yer almış mıdır?

2. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında kullanılan sözel ifadelerde, her iki cinsiyetin kullanılabileceği durumlarda, cinsiyetlerden biri daha görünür kılınmış mıdır?

3. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında mesleki yönlendirmeler toplumsal cinsiyet rolleri düzleminde midir?

4. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında yer alan konularda, aile içi iş bölümü toplumsal cinsiyet rolleri ekseninde, kamusal-özel alan ayrımı doğrultusunda mıdır?

5. Kadınlar, edilgen, zayıf ve pasif, erkekler etken, güçlü ve aktif kişilik özellikleri ile öğrencilere, görsellerde ve metinlerde sunulmuş mudur?

I.6. Denenceler

-Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında yer alan konularda kullanılan görsellerde, erkek figürler kadın figürlerden daha fazla yer almaktadır.

-Sözel ifadelerle, örtük ya da açık biçimde, erkek cinsiyeti daha görünür kılınmıştır.

- Görsel ifadelerle, erkek cinsiyeti kadın cinsinden daha görünür kılınmıştır.

- Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında kadınlar, toplumsal cinsiyet rolleri ekseninde davranış eğilimleri içerisinde yer almışlardır.

- Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında, cinsiyete dayalı iş bölümü çerçevesinde, kadının yaşam alanını ev ve çevresi ile kısıtlanmıştır.

- Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında cinsiyete dayalı iş bölümü ekseninde, kamusal alan erkeğe özgü kılınmıştır.

- Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında kadınlar duygusal ve edilgen, erkekler ussal ve etken karakter özelliklerine sahip olarak yer almıştır.

I.7. Sınırlılıklar

-Bu araştırma, ikinci kademedeki okutulmuş ya da okutulmakta olan Tarih, Yurttaşlık Bilgisi, Coğrafya ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarının incelenmesi ile sınırlıdır.

-Bu araştırma, söz konusu ders kitaplarında yer alan sözel ve görsel ifadelerin, cinsiyet ayrımcılığı açısından incelenmesi ile sınırlıdır.

I.8. Tanımlar

Ataerkillik: Erkek egemenliğine dayanan

Cinsiyet (sex): Kadınlar ile erkekler arasındaki biyolojik farklılıklar.

Cinsiyet Ayrımcılığı (gender discrimination): Bir cinsin, diğerine oranla ayrıcalıklara sahip olması, bireysel ve toplumsal düzlemde, daha özerk, daha sorumlu ve daha fazla söz sahibi olması.

Sosyal Bilgiler: Sosyal bilgiler, sosyal ve beşeri bilimleri vatandaşlık yeterliklerini geliştirmek amacıyla kaynaştıran bir çalışma alanıdır (Savage ve Amstrong, 9; Öztürk, 2009: 4).

Toplumsal Cinsiyet (gender): Kadınlar ile erkekler arasındaki farklılıkları, biyolojik farklılıkların ötesinde toplumsal normlar temel alınarak, kadın ve erkeğe yüklenen davranış kalıpları ve sorumluluklar ekseninde ele alma.

I.9. Kısaltmalar

BM: Birleşmiş Milletler (United Nations)

CEDAW: Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi
(Comitee on the Elimination of Discrimination aganist Women)

ILO: Uluslararası Çalışma Örgütü (İnternational Labour Organization)

KSSGM: T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Merkezi

MVMH: Maarif Vekâleti Muallim Heyeti

TETTV: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı

TÜSİAD: Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği

UNESCO: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)

ZİNEC-ANİMA: Montenegro Kadınlar için Bilgi ve Eğitim Merkezi
(Information and Education Centre for Women of Montenegro)

BÖLÜM II

İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde çalışmanın konusuyla ilgili, yurt içinde ve yurt dışında yapılan araştırmalar yer almaktadır.

II.1. Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar

Türkiye’de, “ders kitaplarında cinsiyet ayrımcılığı” ile ilgili yapılan araştırma sayısı oldukça azdır. Konuyla ilgi yurt dışında, ders kitaplarının okutulduğu sınıflara göre profesyonel birçok araştırma yapılmasına rağmen, ülkemizde ders kitaplarında, cinsiyetçilik ile ilgili tek kapsamlı çalışma, Gümüšoğlu’nun yaptığı çalışmadır.

Gümüšoğlu (1994) tarafından yapılan ”1928’den 1994’e Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik” adlı araştırmada, ilköğretim ders kitaplarında; nüfusun yarısını oluşturan kadınların, yaratıcılıkları köreltilen, bağımsız bireyler olmasını engelleyen, toplumsal yaşamda üretkenliklerinin önünü kapayan, belli meslek ve iş kollarında yoğunlaşmaya yönelten, bilgiyi ve politika yapmayı erkeğin tekeline veren, cinsiyetçi yaklaşımların sıklıkla yer aldığını vurgulamaktadır. Cumhuriyetin ilanından 1945 yılına kadarki dönemde ders kitaplarında, toplum ve aile içinde dayanışmayı güçlendirmeyi hedef alan örnekler bulunurken, 1940’lı yıllar sonrası müfredatlarda yer alan ders kitaplarında, cinsiyetçi yaklaşım temel alınarak belirlenmiş birçok görsel ve sözel ifadenin olduğu, 1940’lı yıllar sonrasında ders kitaplarında yer alan aile içi işbölümü konusunda kadın ve erkek rolleri arasında keskin bir ayrımın başladığı, kadınların yalnızca ev işleriyle sınırlı, yazarın deyimiyle “üniforması mutfak önlüğü” olan bir kadın imgesine dönüştüğünü göstermektedir. Yazar, 1994’e kadar müfredatlarda yer alan ders kitaplarında cinsiyetçi içeriğin çok fazla değişmediğini vurgularken, kadın ve erkek rollerine ilişkin tek tipler yapmak yoluyla ayrımcı cinsiyet ideolojilerinin sunulduğunu ileri sürmüştür.

Arslan’ın (2000), “Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik” konulu çalışmasında, kadınlara uygun görülen kimlikle erkeklere uygun görülen kimliğin birbirine zıt anlamlar içerdiği, daha ilköğretime başlarken çocuklara sistematik olarak nasıl kadın ve erkek olacaklarının öğretildiğinin altını çizmektedir. Ders kitaplarında kadınlara,

toplumsal yaşamda edilgen, erkeklere etken kişilik özellikleri verilirken, erkeklerin kamusal alanda üretken olmaya; kadınların ise ev işleri, eşleri ve çocuklarına yönlendirildiği bulgusuna ulaşılmıştır. Aynı araştırmada, incelenen ders kitaplarında, kadınların toplumsal cinsiyet rolleri doğrultusunda ev içi alana itilerek kamusal alandan dışlandıkları, kadın yaşamı, kadın aktiviteleri ve varlığının yok sayılarak, sınırlı toplumsal cinsiyet rolleri içerisinde tanımlandığı bulgularına ulaşılmıştır.

Tanrıöver (2003), Ders Kitaplarında Tarama Sonuçları'nda yer alan "Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik" çalışmasında, ders kitaplarında cinsiyet ayrımcılığının, farklı kavram ve politikalarla, kimi zaman açık, kimi zaman da örtülü olarak görüldüğünü, hatta ayrımcılığın neredeyse meşru olarak kabul edildiğini vurgulamaktadır. Ders kitaplarında cinsiyet ayrımcılığının, kız çocuklarının anneleri, erkek çocuklarının da babaları gibi davranmasında, hemcinslerinin etkinliklerine yardım edilmesini özendiren yani toplumsal rollerin ve ihlallerin yeniden üretimini hedefleyen bir kisveye büründüğünü belirterek, cinsiyet ayrımcılığının, Milli Eğitim Politikaları ve siyasi erkek iktidarınca desteklendiğini ileri sürmektedir.

Asan (2006), "Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik ve Öğretmenlerin Cinsiyetçilik Algılarının Saptanması" adlı çalışmasında, 2005 eğitim-öğretim yılı, birinci kademe sınıflarında okutulan ve incelenen 28 ders kitabında, erkek figürlerin yoğunluğuna dikkat çekmektedir. Araştırmada incelenen ders kitaplarında kadınlar, ev ve okul ortamında görülürken, kamusal alan erkek işgali altındadır. Erkekler, tek başlarına faaliyet içerisinde görülürken, kadınlar uğraştıkları işlerde çoğunlukla yardım alırken görülmektedir. Ayrıca incelenen ders kitaplarında kadınlar pasif-edilgen, erkekler aktif-etken karakter özellikleri ile tanımlanırken cinsler, toplumsal cinsiyet rolleri doğrultusunda sınıflanmaktadır. Aynı araştırmaya göre; kadın öğretmenler erkek öğretmenlere göre toplumsal cinsiyet rollerini daha fazla içselleştirmişlerdir. Kişisel inanç ve değerlerdeki cinsiyet algısına bakıldığında ise erkek öğretmenlerin, kadın öğretmenlere göre daha yüksek düzeyde cinsiyet algısına, cinsiyetçi tutum ve değerlere sahip olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Çubukçu ve Sivaslıgil'in (2007), "7. Sınıf İngilizce Ders Kitaplarında Cinsiyet Kavramı" adlı çalışmalarında; metinlerde erkeklerin kadınlara göre daha sıklıkla görünmeleri, daha fazla söylem ve eylem üretmeleri, geleneksel ev içi ve ev dışı etkinliklerini ve mesleklerini daha fazla korumaları gibi sunuluş biçimleri göz

önüne alındığında, 1) cinslerden birinin belirgin olarak öne çıkarıldığı, 2) kadın ve erkeğin toplumsal rollerinin, biyolojik cinsiyet temel alınarak ve geleneksel cinsiyet rolleriyle ilişkilendirilerek sunulduğu, kısaca “Let’s Speak English” kitabının genel olarak cinsiyetçi bir yaklaşım sergilediği sonucuna ulaşmışlardır.

Can (2009), “Tarih Ders Kitaplarında Kadının Görünen Yüzü” adlı çalışmasında, Tarih Ders Kitaplarında, “tarihin öznesinin insan olduğu anlayışından ziyade, tarihin öznesinin erkek olduğu anlayışına bağlı, erkek bakış açısının yansıdığı eril dilin hâkim olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca, ortaöğretimde kullanılan Tarih Ders Kitaplarında, kadınların tamamıyla görünmez kılındığı, yüzlerce sayfalık metinler arasında, satır aralarında yer alan kadın isimlerinin “eşi” ve “kızı” şeklinde aktarılarak, kadının erkeğe göre tanımlandığının altını çizmektedir.

Türkiye’de ders kitapları ile ilgili literatürdeki en eski çalışma, Doğan’ın (1994) 1876-1918 yılları arasındaki döneme ait ders kitaplarını incelediği çalışmadır. Bu çalışmada, kitaplarda yer alan kadınlar aleyhine unsurlar tespit edilmiştir. Araştırmaya göre kadınlar, hem ruhsal hem de fiziki açıdan zayıf oldukları için erkeğin korumasına ihtiyaç duyan, akıllı ve bilgili olmasına gerek olmayan ancak yemek yapması ve ev işleriyle ilgilenmesi gereken, edilgen bireyler olarak gösterilmiştir.

II.2. Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar

Ders kitaplarında görülen cinsiyet ayrımcılığı, özellikle ABD’de ve Avrupa ülkelerinde çeşitli araştırmalara konu olmuştur. 1980 yılında Kopenhag’da toplanan Birleşmiş Milletler Kadın Konferansı’nda, her türlü ayrımcılığın yanı sıra, eğitim materyallerinde yer alan cinsiyetçi unsurların giderilmesi için bütün hükümetlerden gerekli tüm önlemlerin alınması istenmiştir. Bu doğrultuda, “Birleşmiş Milletler (CEDAW)” 1980’de imzaya açılmış ve 1986 yılında Türkiye tarafından da imzalanmıştır. Kadın on yılını (1976-1985) takip eden 1985 yılında Nairobi’de yapılan “III. Dünya Kadın Konferansı “ sonucunda yayınlanan “Nairobi İleriye Yönelik Stratejileri” ve 1995 yılında Pekin’de yapılan “IV. Dünya Kadın Konferansı” sonucunda yayınlanan “Eylem Platformu ve Sonuç Deklarasyonu’nda”, kadına karşı yapılan diğer ayrımcılıkların yanı sıra eğitim materyallerinde yer alan cinsiyetçi unsurların giderilmesi için hükümetlerden gerekli önlemlerin alınması

istenmiş, 1981 yılından itibaren de UNESCO'nun desteği ile çeşitli ülkelerde eğitim materyallerinde cinsiyet ayrımcılığını konu alan araştırmalar yapılmış ve bu ayrımcılığın ortadan kaldırılması için bazı kılavuzlar geliştirilmiştir (Arslan, 2000: 34).

Weitzman, Eifler ve arkadaşlarının (1987), resimli çocuk kitaplarının içerik analizini yaptıkları çalışmalarında, kadınlar önceki yıllara göre kitaplarda görünür olsalar da bu görünürlüklerinin doğasında hala toplumsal cinsiyet farklılıklarının devam ettiği, kadınların en sık ortaya çıkan davranış özelliğinin pasif ve bastırılmış, erkeklerin ise aktiflik, kararlılık ve bağımsızlık olduğunu vurgulamaktadır.

Zeenatunnisa (1989), Eğitimde Cinsiyet Ayrımcılığı: Pakistan Ders Kitaplarının İçerik Analizi adlı çalışmasında, 122 ders kitabını incelemiştir. Çalışmaya göre, Pakistan ders kitaplarında, eğitimin içeriği yalnızca erkeklerin, avantaj ve fırsatlardan yararlanma potansiyel ve becerilerini en üst düzeye çıkarmaya yöneliktir. Ders kitaplarında, kadınların sosyal statülerinin değişim ve gelişimine yönelik bir anlayışın yer almadığını savunan Zeenatunnisa, kadınların ev içinde yaptığı üretim ve çalışmaların ders kitaplarının içeriğinde, cinsiyetleri gereğince normalleştirildiğini vurgulamaktadır.

Ders kitaplarında yer alan kadın ve erkeklerin, toplumsal cinsiyet rollerine göre tasvir edildiği, kadınların toplumsal cinsiyet rolleri gereğince, genellikle çocuklarını büyüten ve ev işleriyle ilgilenen ev kadını profili içerisinde tasvir edilirken, erkeklerin sürekli olarak önemli ve farklı görev ve sorumluluklar içerisinde betimlendiği bulgusuna ulaşmıştır. Bununla birlikte araştırmada yer alan bir başka bulgu, Pakistan ders kitaplarında, kadınların ev kadını statüleriyle zayıf ve bağımlı kişilik özelliklerinin özdeşleştirilirken, erkeklerin bağımsız ve güçlü kişilik olarak yansıtıldığıdır.

ZİNEC (2000) tarafından, Montenegro'da gerçekleştirilen projeler kapsamında yapılan, "Textbook Analysis (Ders Kitabı Analizleri)" adlı çalışmaya göre; toplumsal cinsiyete yönelik kalıp yargılar ders kitapları aracılığıyla kız ve erkek çocuklara sunulurken, kadınlar ve erkekler cinsiyet rolleri açısından karşılaştırıldıklarında kadınlar çoğunlukla iyi huylu ve zararsız olarak nitelendirilmektedir. Bu durum ders kitaplarında yer alan resim ve metinlerde, cinsiyete ilişkin ayrımlar yapıldığının göstergesidir. ZİNEC tarafından yapılan

Montenegro’da ders kitaplarında yapılan araştırmada, erkek çocukları yetenekli, zekâca üstün, hareketli ve maceracı bir ruha sahip görülürken, kız çocukları ya görünmez kılınmakta ya da pasif, şefkatli ve giyinip süslenen cins olarak görülmektedir. Ayrıca kız ve erkek çocuklarının, özellikle okuldaki aktivitelerinde, birbirlerinden ayrı, yalnızca hemcinsleriyle faaliyet yaparken resimlendikleri öne sürülmektedir. Araştırmada sunulan bir diğer önemli konu, çocukken hareketli, becerikli, aktif ve yetenekli olan kız çocuklarının neden büyüdüklerinde, anne ya da ev kadını olduktan sonra, profesyonel hayattan uzaklaşıp, pasifize olarak kendilerini belli bir alan ve çevreyle sınırladıkları konusudur. Araştırmalarda elde edilen bir başka önemli bulgu da eğitim müfredatında yer alan ders kitaplarının yazarlarının, kitaplardaki öykü ve hikâyelerin neredeyse tümünde adres olarak erkekleri işaret etmek suretiyle, kadınların toplum nezdindeki pasif rolleri ve korunmaya muhtaç hallerinin bu hikâyeler vasıtasıyla tekrar tekrar hatırlatılarak, cinsiyetçiliğin yeniden üretiminin sağlanmasıdır. Böylelikle, kadınların gelişme süreçleri ve yapabilirlikleri, erkek egemen zihniyet tarafından bilinçli bir şekilde sekteye uğratılmaktadır. Ayrıca araştırmanın sonuç bölümünde, 21.yüzyılda ataerkil yapının halen egemenliğini koruduğu Montenegro’da, kadın ve erkeklerin, pozisyon ve yetenekleri hakkında mevcut tabuların kırılarak, kalıp yargılardan oluşan, cinsiyet rol ve bu rollere bağlı ilişkilerin yeniden yaratılmasının bir gereklilik olduğu, ders kitaplarında görülen kadın erkek imajlarının değişiminin, konuyla ilgili toplumsal bilinci arttırılmasında, eleştirel düşüncenin gelişmesinde ve kadın cinsinin tüm dünyada doğru tanımlanmasında ne denli önemli olduğu vurgulanmaktadır.

Taylor (2003), “Content Analysis and Gender Stereotyps in Children’s Books” adlı çalışmasında, çocuk kitaplarında, kadınların, itaatkâr, bağımlı, duygusal, zeki olmayan, cinsel obje olarak görülürken, erkeklerin, bağımsız, baskın, zeki, mantıklı, hırslı ve aktif olarak betimlendiğini vurgularken, toplumsal cinsiyet biçimlerinin, bireylerin kendilerini tanımlamalarında, toplumsal organizasyon ve baskının etkili olduğunu belirtmektedir. Çocukların cinsiyet algılarında, kitapların, yeniden üretim aracı olduğunun sonucuna varmaktadır.

Anderson ve Hamilton (2005) “Gender Role Stereotyping of Parents in Children’s Picture Books: The Invisible Father (Resimli Çocuk Kitaplarında Ebeveynlerin Toplumsal Cinsiyet Rollerini: Görünmez Babalar)” çalışmalarında,

ebeveynlere ait rollerin, metin ve resimlerle hem çocuklara hem de ana-babalara sunulduğunu ifade etmektedir. Araştırmaya göre, kitaplar, ebeveynlerin anne-babalıklarına ait kayda değer oranda dengesizlikler içermektedir. Babalar, acıya dayanıklı ve güçlü bireyler olarak tasvir edilirken, anneler çocuklara şefkatli ve kendilerini besleyen kişiler olarak gösterilmekte ve ebeveynler içinde babanın çocukla etkileşimi anneye göre daha az işaret edilirken, toplumsal cinsiyet rollerinin sunduğu kalıp yargılar doğrultusunda babalar, görünmez kılınmaktadır.

Araştırmaya göre; kadın evle ilişkilendirilirken erkek ev dışı, tüm alanlarla özdeşleştirilmekte, çocuk bakımı ve çocuğun yetiştirilmesinden anne sorumlu tutulmakta ve babalar bu alanlardan tamamıyla dışlanmaktadır.

İran Ders Kitaplarında Ayrımcılık ve Hoşgörüsüzlük adlı çalışmasında Paivandi (2006), cinsiyet ayrımcılığının İran ders kitaplarına derinden nüfuz ettiğini belirtirken, kadınlara çok az bireysel önem verildiğini ve kadınların ev dışı sosyal yaşama katılımının büyük ölçüde kabul edilmediğine dikkat çekmektedir. Kadınların sürekli başörtüsü kullanması gerektiğinin ve bunun İslami standartlarda kadının özgür olma yolu olarak belirtildiğinin altını çizen Paivandi, ders kitaplarında kadınların kişisel özgürlüklerinin sunulmadığını vurgulamaktadır.

Ders kitaplarında, sürmekte olan İran İslam Cumhuriyeti'nin resmi devlet ideolojisinin, gelenekler ve dini vurgularla yeniden inşa edildiğini savunan Paviandi, bu ideolojinin, kadınları ve etnik azınlıkları dışlama ve ayırma üzerine kurulu Şii Egosantrizmi olduğunu belirtmektedir. Araştırma sonucu elde edilen verilere göre; İran ders kitapları, kadın yaşamını erkek otoritesine göre belirleyen, geleneksel ve dini yaklaşımları aktarmaktadır. Kadının sosyal ve özel yaşantısı, ders kitaplarında, toplumsal cinsiyet ayrımcılığı yaklaşımları, din ve gelenekler doğrultusunda pekiştirilmektedir.

Mineshima (2008) tarafından, Japon orta derece okullarında, ders kitabı olarak okutulan İngilizce ders kitapları üzerine yaptığı, EFL Ders Kitaplarında Cinsiyet Betimlemeleri adlı çalışmasında, kadın ve erkek karakterlerin sayısında, ifade ve rollerinde, kitabın başından sonuna kadar eşit biçimde yer aldığı bulgusuna ulaşmıştır. Her iki cinsiyetin kitapta her bakımdan dengeli bir biçimde yer aldığını vurgulayan Mineshima, okulla ilgili konularda, mesleki alanda ve aile içi görev ve sorumluluklar konusunda yine iki cinsiyete eşit yer verildiğini belirtmektedir. Ders

kitabının nitel analizinde, yazarların bir kısmının cinsiyet rollerine kişisel bakış açılarına yer verildiği ortaya konulsa da genel eğilim eşitlikçi ve dengelidir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırma modeli, evren seçimi, verilerin toplanması ve analizi ile ilgili genel bilgiler yer almaktadır.

III.1. Araştırma Modeli

Araştırmada tarihi yöntem kullanılmıştır. Bilindiği üzere tarihi yöntem, gerçeği bulmak, başka bir deyişle, bilgi üretmek amacıyla geçmişin eleştirel bir gözle incelenmesi, analizi, sentezi ve rapor edilmesi sürecidir (Kaptan, 1998: 53). Sosyal bilimlerdeki bu yöntem, günümüz dünyasını geçmişin ışığı altında incelemeye çalışır. Geçmişin incelenmesi sonucu elde edilen bulgular, günümüze ve geleceğe ilişkin tahminlerde bulunmamıza yardımcı olur (Ekiz, 2003: 19).

Araştırmada 1928-2008 yılları arasında, 6. 7. ve 8. sınıflarda (1997 öncesinin ortaokulu) ders kitabı olarak kullanılan, tarih, coğrafya, yurttaşlık bilgisi ve sosyal bilgiler ders kitapları incelenmiştir.

III. 2. Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Araştırmada 1928'den günümüze 6. 7. ve 8. sınıflarda (1997 öncesinin ortaokulu) ders kitabı olarak kullanılan ve sosyal bilgiler dersinin kapsam ve içeriği göz önünde bulundurularak, tarih, coğrafya, yurttaşlık bilgisi ve sosyal bilgiler ders kitapları, 1926, 1936, 1948, 1968, 1998 ve 2005 yılı müfredat programlarında yer alan değişikliklere göre toplumsal cinsiyet rolleri bakımından incelenmiştir.

Araştırmanın örnekleme, 1998 yılına kadar, her yeni müfredat programı değişikliğine göre, ilköğretim 6, 7 ve 8. sınıflara yönelik tarih, coğrafya, yurttaşlık bilgisi ders kitapları, 1998 yılı müfredat programında bu dersler "Sosyal Bilgiler" başlığı altında birleştirildikten sonra da 1998-2005 ve 2005'den günümüze ilköğretim 6, 7 ve 8. sınıf ders kitapları, 6 ve 7. sınıflarda sosyal bilgiler, 8.sınıflar için de Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük ders kitapları olarak belirlenmiştir.

Aynı ders kitaplarının farklı yazarlar tarafından hazırlanmış kitapları da incelemeye tabi tutulmuş, bu ders kitabı, cinsiyet ayrımcılığı açısından analiz edilmiştir.

Araştırma konusu edilen kitaplar, kadının ve erkeğin toplumda yer alış biçimlerini dolaylı ya da doğrudan; resimlerle, fotoğraflarla, tek tek cümleler ve metinlerle yansıtma biçimlerine göre incelenerek, ayrımcı unsurlar tespit edilmiştir.

Biyolojik/anatomik açıdan cinsler kadın ve erkek olarak tanımlanmasına rağmen, gelenekler ve cinsiyetçi eril ideolojinin, kadın bekâretine gönderme yaparak oluşturduğu, söylemsel dejenerasyon sonucu “kız”, “kız çocuğu” ve “kız öğrenci” sözcüklerinin kullanımı kabul edilmemekle beraber, incelenen ders kitaplarında kadını sıklıkla nitelediği için, anlam kargaşası yaratmamak adına bu kelimeler araştırmada kadının yaş ve cinsiyetini ayırt etmek maksadıyla kullanılmıştır.

III. 3. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada, 1928-2008 yılları arasında okutulan Sosyal Bilgiler ders kitapları incelenmiştir. Belirlenmiş olan alt problemlere göre, kitaplarda yer alan metinler ve fotoğraflar yorumlanmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde araştırmanın temel amacı doğrultusunda ortaya çıkan bulgular ve bu bulgulara ilişkin yoruma yer verilmiştir.

IV. 1. 1. “Sosyal Bilgiler ders kitaplarında, cinslerden birisi görsel ifadelerde daha sıklıkla yer almış mıdır?” Alt Problemine İlişkin Bulgular ve Yorum

Araştırmanın birinci alt problemi “Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında, cinslerden birisi görsel ifadelerde daha fazla betimlenmiş midir? ” şeklinde ifade edilmiştir.

1931 yılı basımı ortaokullar için “Tarih III” kitabında, Kanuni Sultan Süleyman ve eşi Roxsalan (Hürrem Sultan) birlikte kullanılmıştır. Çok fazla görselin kullanılmadığı bu dönem ders kitaplarında, bir padişah ve eşi birlikte görsellerde kullanılmıştır.

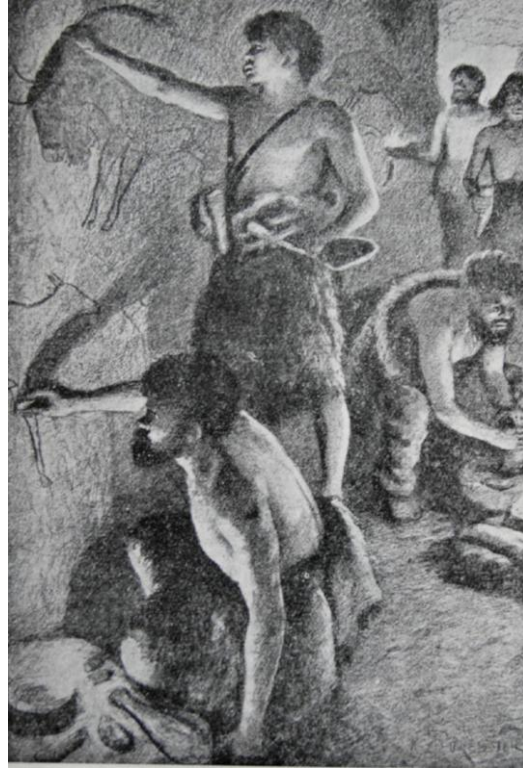
Resim 1: Kanuni Sultan Süleyman ve Zevcesi Roxolanes, 1931.

Kaynak: Ortaokullar İçin Tarih III Ders Kitabı; Sayfa 13-30

İncelenen “Tarih Ders Kitaplarında” bir padişah eşiyle birlikte ilk ve son kez, 1931 yılı basımı bu kitapta yer almıştır.

1931 yılı basımı “Tarih 4. Kitap’ta” kullanılan görsellerin 3’ünde erkek figür ve birinde de kadın figür yer almıştır.

1933 yılı basımı “Tarih I “kitabında, toplam 19 görselde yalnızca erkek, 3 görselde yalnız kadın figür kullanılırken yalnızca 1 görselde kadın ve erkek bir arada kullanılırken.

Resim 2: Mağara Devri İnsanları Meskenlerini Süslüyorlar,1933

Kaynak: Tarih I Ders Kitabı; Sayfa 53

İnsanlık tarihinin başlangıç evrelerinin anlatıldığı, “Tarih I” ders kitabında, insanlığın erkekle başladığı vurgulanırcasına, yalnızca erkek figürlerin yer aldığı bir temsili resim kullanılmıştır. Görselde yer alan tek kadın figür, toplumun geleneksel namus anlayışı doğrultusunda, belden yukarısı çıplak olduğu için daha geri plana atılırken, toplumsal cinsiyet yaklaşımlarının, Erken Cumhuriyet Türkiye döneminde de günümüzden çok farklı olmadığı ortadadır.

1941 “Ortaokullar için Yurt Bilgisi Dersleri” kitabında, çeşitli konularda 15 görselde yalnızca erkek, 3 görselde yalnızca kadın ve 1 görselde de kadın-erkek birlikte yer almıştır.

1944 yılı “Yurt Bilgisi” kitabında kullanılan toplam 3 resimden birinde erkek figür kullanılmış diğer ikisinde de alet-edevat resimleri yer almıştır.

Yine 1944 yılı basımı “Tarih” ders kitabında kullanılan görsellerde 55 erkek figürlü resim yer alırken, görsellerin yalnızca 3’ünde kadın figür ve 2’sinde de kadın-erkek birlikte kullanılmıştır.

1945 yılı basımı “Ortaokul Tarih II” kitabında, 27 görselde yalnızca erkek, 4 görselde yalnızca kadın ve 1 görselde de kadın-erkek birlikte görülmektedir.

Resim 3: Büyük Oton ve Zevcesi 1945

Kaynak: Ortaokul Tarih II; Sayfa 52

1945 yılı basımı “Ortaokul Tarih II” kitabında kullanılan bu görsel bir örnektir. Kadın ve erkeğin yan yana yer aldığı nadir resimlerden biridir.

Yine 1945 yılı basımı “Ortaokul Tarih III” ders kitabında, çoğunluğu cumhuriyetin kurucuları ve ileri gelenlerinin portrelerinin yer aldığı 16 görselde erkek, 2 görselde kadın ve 1 görselde de kadın-erkek figür kullanılmıştır. Kadınların kullanıldığı iki resimden biri, Mustafa Kemal Atatürk’ün annesi Zübeyde Hanım’a

diğeri de Osmanlı İmparatorluğu döneminde kullanılan kadın giysilerini kıyaslamak maksatlı üç feraceli kadına aittir.

Dünya tarihinin ve önemli uygarlıkların konu edildiği 1947 yılı basımı “Ortaokul Tarih I” ders kitabında kullanılan görseller, metinlerdeki savaşların ve büyük hükümdarların tasvirlerinden oluşmaktadır. Kitapta kullanılan görsellerin 57’sinde erkek, 4’ünde kadın ve 3’ünde de kadın-erkek figürler kullanılmıştır.

Antik Yunan ve Roma Uygarlıkları’nın işlendiği, 1950 yılı basımı “Tarih I” ders kitabında, erkek figürlerin kullanıldığı 41 görselin büyük bölümü Yunan ve Roma liderleri ile düşünürlerinin heykel ve tasvirlerinden oluşmaktadır. Kitapta yalnızca 2 görselde kadın figürler yer alırken 1 görselde de kadın-erkek figür birlikte kullanılmıştır.

Konu olarak Ortaçağ Avrupa ülkeleri, Osmanlı İmparatorluğu ve komşu devletlerin işlendiği 1951 yılı “Tarih II” ders kitabında kadın figürlerin tek başına kullandığı hiçbir resim bulunmazken, yalnızca erkek figürlerin kullanıldığı 13 resim ve kadın-erkek figürlerin birlikte kullanıldığı 1 resim yer almıştır.

Resim 4: Büyük Hun İmparatoru Atilla 1951

Kaynak: Tarih II Ders Kitabı; Sayfa 27

Fetheden, lider olan, yöneten ve yüceltilen erkek karakteri, ulus-devlet anlayışının ordu-millet kavramı ekseninde, tarihi erilleştirerek kadını yok sayması,

politik eril iktidarın milliyetçi/militarist yaklaşımlarıyla Sosyal Bilgiler ders kitaplarında sıklıkla yer almıştır. Tam sayfaları işgal eden yüce cinsiyet erkek, vatanın bekçisi, aşılmaz sınırların fatihi kimliğiyle aktarılırken, kadın tarih dışı bir varlık olarak görülmüş, öznesi insan olan tarihin öznesi “erkek” ilan edilmiştir.

Yeniçağ Avrupa Tarihi, İstiklal Savaşı ve Türkiye Cumhuriyeti tarihinin işlendiği 1951 yılı “Ortaokul Tarih III” ders kitabında, 62 görselde erkek figürler, konulara göre savaş tasvirleri ve portrelerde kullanılırken, yalnızca 2 resimde kadın figürler kullanılmış olup bu resimler de ünlü Rönesans dönemi ressamlarının kadın temalı tablolarının fotoğraflarıdır. Ayrıca 2 resimde de kadın-erkek figürler birlikte kullanılmıştır.

1952 yılı basımı “Yurttaşlık Bilgisi I” ders kitabında kadın figür kullanılan hiç görsel bulunmazken, 7 resimde erkek figürler, 2 resimde de kadın-erkek figürler birlikte kullanılmıştır.

Yine 1952 yılı basımı “Yurttaşlık Bilgisi III” kitabında kullanılan tek görselde figür erkektir.

1953 yılı basımı “Coğrafya II” kitabında, ülkeler konu edilmiş olup, kullanılan görsellerin 11’inde yalnızca erkek, 4’ünde kadın-erkek ve 3’ünde de yalnız kadın figür kullanılmıştır.

Genel coğrafya bilgilerinin verildiği 1967 yılı basımı “Coğrafya I” ders kitabında kullanılan görsellerde, 8 görselde yalnızca erkek figürler, 4 görselde kadın-erkek figürler ve 2 görselde de yalnızca erkek figürler yer almıştır.

Yine 1967 yılı basımı “Coğrafya III” ders kitabında, Türkiye Coğrafyası konu olarak ele alınırken, kullanılan görsellerin büyük bölümü coğrafi şekil ve resimlerdir. Kitapta kullanılan görsellerden 1’inde yalnız kadın, 2’sinde yalnız erkek ve 1’inde de kadın-erkek figür kullanılırken, istatistikî tablolarda erkek figürlerin kullanılması cinsiyetçi yaklaşımın bir ürünüdür.

1967 basımı “Tarih III” ders kitabında kullanılan görsellerin büyük çoğunluğu, Tarih Ders Kitaplarının “savaşlar ve erkekler tarihi ders kitapları” olduğu yargısını kanıtlar niteliktedir. Kitapta kullanılan görsellerden 67’sinde yalnızca erkek

figürler, 3'ünde kadın figürler ve yine 3 tanesinde kadın-erkek figürler birlikte yer almıştır.

1972 yılı basımı “Yurttaşlık Bilgisi I” ders kitabında, kadın-erkek figürlerin bir arada kullanıldığı görsel sayısı oldukça fazla olmakla beraber, kadınlar bu görsellerde erkeklere göre daha geri planda yer almış, resimlerin ana unsuru erkek olmuştur. Yurttaşlık Bilgisi I ders kitabında 22 görselde kadı-erkek figürler birlikte, 14 resimde yalnızca erkekler ve yalnızca 5 tasvirde de kadın figürler kullanılmıştır. Yalnızca kadınların kullanıldığı görsellerde ortam genellikle mutfak ve ev içi alandır. Kitapta kadın ve erkekler ayrı ayrı, cinsiyetlerine göre gruplandırılarak görsellerde kullanılırken, erkek ve kadın figürlerin yer aldığı bu görselleri anlatmak için kullanılan açıklamalar oldukça dikkat çekicidir.

Resim 5: Okul Yaşantısı 1972

Kaynak: Yurttaşlık Bilgisi I; Sayfa 6-7

Kitapta kadınların bulunduğu görsel; “Hayatımızın en mutlu ve neşeli günleri okulda geçer” ifadeleriyle açıklanırken, erkek figürlerin kullanıldığı görselde; “Okul bize bilgi verir. Karakterimizi kuvvetlendirir, hayata hazırlar” ifadeleriyle açıklanmıştır. Kadının okul hayatı, eğlenmek, vakit geçirmek için bulunulan bir ortam olarak aktarılırken, erkeğin okuldan beklentilerinin, bilgi edinmek, karakterini güçlendirmek ve hayata hazırlanmak olduğu vurgusu yapılarak, toplumsal cinsiyet ideolojileri, kadının ve erkeğin ne olması gerektiği konusunda cinsiyetçi yaklaşımlarını üstü kapalı biçimde aktarmaktadır.

Bu açıklama ve direktiflerin, “Yurttaşlık Bilgisi” ders kitabında yapılması oldukça manidardır. Kadın ve erkek yurttaşların nasıl olması gerektiğinin cinsiyet ideolojileri doğrultusunda çerçeveslendirildiği bu açıklama ve görseller, kadın ve erkeğin gelecek beklentilerinin de ne yönde olması gerektiği konusunda, bilinçaltına telkinde bulunmaktadır.

1973 yılı “Ortaokul Tarih I” ders kitabında, 30 fotoğraf ve resimde erkekler, 3 fotoğraf ve resimde kadınlar, 1 resimde de kadın-erkek figürler birlikte kullanılmıştır.

1975 yılı basımı “Sosyal Bilgiler I” ders kitabında, 23 görselde yalnızca erkek, 16 görselde kadın-erkek ve 8 görselde de yalnızca kadın figür kullanılmıştır. 16 görselde kadın ve erkek figürlerin birlikte kullanıldığı kitapta, kadın geleneklerin ve eril toplumsal cinsiyet ideolojilerinin kendisine biçtiği rol ve karakter özellikleri doğrultusunda tasvir edilmiştir.

Resim 6: Bir Büyük Aile, 1975:

Kaynak: Sosyal Bilgiler I Ders Kitabı; Sayfa 33

1970’li yıllardan sonra ulus-devlet anlayışının topluma benimsetilmesi yönünde, milliyetçi söylemin etkilerinin kırıldığı, “Sosyal Bilgiler” ders kitaplarında oldukça açık bir biçimde görülmektedir.

Ordu-millet-erkek anlayışı içerisinde oluşturulmaya çalışılan, “Türk Milleti” kavramı yerini daha yumuşak bir ideolojiye, Türk-İslam Sentezine bırakmaktadır. Ailenin reisi, erkek ve onun ardılları erkek çocuklar dimdik ayakta ve ciddi ifadelerle resimde tasvir edilirken, İslamiyet’in kulluk anlayışına koşturarak kadın, itaatkâr, boyun eğen ve zavallı görüntüsüyle görselde kullanılmıştır.

Yine 1970’li yıllarda yayımlanan “Sosyal Bilgiler” ders kitaplarında, rakamsal ifadelerden de anlaşılacağı üzere, kadın-erkek birlikteliğinin ve tek başına kadının yansıtıldığı görsel sayısındaki düşüş, İslam’ın, kadının toplumsal yeri ve konumuna bakış açısını yansıtır niteliktedir.

Yine aynı kitapta, kadın görünürlüğü yok edilmeye çalışılırken, kadını erkeğin kaburga kemiğinden yaratan İslami bakış açısının, 1970’li yıllarda “Sosyal Bilgiler” ders kitaplarında, politik iktidarlarca nasıl topluma/kitlelere ulaştırıldığıının çarpıcı örneklerinin sunulduğu görsel sayısı hayli fazladır.

Resim 7: Belediye Zabıta Memurları, Bir Fırında Ekmekleri Denetliyor, 1975

Kaynak: Sosyal Bilgiler Ders Kitabı; Sayfa 66

Görselde kullanılan, kadın figürün, erkek çoğunluklu toplumsal ortamda kadının, ne şekilde tavır ve davranış sergilemesi gerektiği üstü örtülü bir biçimde ifade edilmiştir. Kadın figürün muhafazakâr giyim tarzı, oldukça dikkat çekicidir.

1979 yılı basımı “Sosyal Bilgiler 2. Sınıf” ders kitabında, 72 fotoğraf ve resimde erkek figürler, 2 fotoğrafta kadın-erkek figürler ve yalnızca 1 fotoğrafta da kadın figürler tek başlarına kullanılmıştır.

Yine 1979 basımı “Sosyal Bilgiler 3. Sınıf” ders kitabında, 47 fotoğraf ve resimde erkekler tek başlarına, 8 fotoğraf ve resimde kadın-erkek birlikte ve 2 resimde de yalnızca kadınlar görülmektedir.

1980 askeri darbesiyle birlikte Türk-İslam Sentezi ideolojisi yerini keskin bir dönüşle yeniden Milliyetçi söyleme bırakmıştır. Milliyetçi söylemde çok önemli yeri olan kültürün eskiliğinden ve dünya hâkimiyetinden kaynaklanan büyüklük, yücelik ve gurura tüm ders kitaplarında yer verilirken, şoven milliyetçi ideolojinin, söylem ve eylemlerinde kadına yer vermediği oldukça önemli bir husustur. Bu doğrultuda milliyetçi ideoloji ve kadının toplumsal statü ve konumu arasında bir ters orantı söz konusudur.

Resim 8: Ulusal Bayramlardan Birinde Okul Öğrencileri Geçit Töreninde 1981

Kaynak: Sosyal Bilgiler 1. Sınıf Ders Kitabı; Sayfa 3

1982 yılı basımı “Sosyal Bilgiler” ders kitabında kullanılan bu görselde, askeri düzen içerisinde erkek öğrenciler geçit töreni sırasında görülmektedir. Kültür bağlantılı verilere dayandırılan milliyetçi ideoloji, yaşam boyu askerlikle

özdeşleştirdiği toplumu (toplumun erkek vatandaşlarını), bu hayat boyu askerlik anlayışına dayalı yaklaşımlarla disipline etmektedir.

1980’li yılların ders kitapları, görsel açıdan oldukça fakirdir. Teknolojideki ilerlemelere rağmen, ders kitaplarında metinler ağırlıklıdır.

1981 tarihli “Sosyal Bilgiler 1. Sınıf” kitabında ise 14 resim ve fotoğrafta erkek figürler tek başlarına ya da birlikte görülürken, 7 resim ve fotoğrafta kadın-erkek figürler birlikte yer almış ve 5 resimde de yalnızca kadın figürler kullanılmıştır.

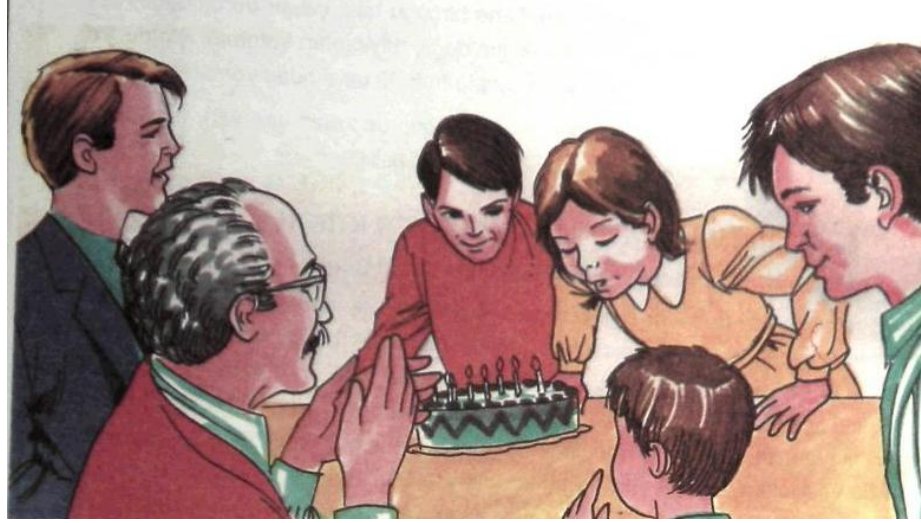
1986 yılı basımı “Milli Coğrafya Ortaokul 2 Ana Ders Kitabında”, yalnızca erkeklerin yer aldığı 4 fotoğraf kullanılırken, 1 fotoğrafta da kadın-erkek birlikte görülmektedir.

1987 tarihli “Milli Tarih Ana Ders Kitabı I’de“ toplam 13 görselde erkekler kullanılırken yalnızca 1 resimde kadın figür yer almıştır.

Ortaokul 3. sınıflar için hazırlanan 1989 yılı basımı “Vatandaşlık Bilgileri Ana Ders Kitabı’nda” toplamda kullanılan 3 fotoğrafın tümünde erkekler kullanılmıştır.

1990’lara gelindiğinde, 1980 askeri darbesiyle yeniden alevlenen “Milliyetçi Söylem” yerini daha ılımlı politik yaklaşımlara bırakmaya başlamıştır. Dünyada ortaya çıkan gelişme ve değişmelerin bir yansıması sonucu, Türkiye Cumhuriyeti’nde de “Özal” hükümetiyle birlikte Resmi İdeoloji ve İslamiyet arasında bir yaklaşma daha doğru bir ifadeyle, Erken Cumhuriyet Türkiye döneminin, Osmanlıyı reddeden ve taşıyan anlayışının sorgulanmaya başlamasıyla, Resmi Söylem, İslamiyet’le/Osmanlıyla ilişkilendirilmeye çalışılmıştır.

Bu dönemde, geleneksel ve modern kültür ders kitaplarında birlikte verilmiştir. Yüzünü Batı Uygarlığına dönen Türkiye Cumhuriyeti ile geleneksel muhafazakâr ideoloji birbirlerine eklemlenme sürecine girmişlerdir.

Resim 9: Toplumsal Olaylar Örf ve Adetlere Göre Değişir, 1997

Kaynak: Vatandaşlık ve insan hakları eğitimi sınıf 8; Sayfa 8

Geleneklerle Avrupai yaşam biçiminin toplumsal ananeleri, Türk Toplum yapısında değişikliklere neden olmuştur. Doğum günü ve geleneklerin birleştirilmesi anlayışı, görselin başlığıyla da açıklanmış, Kemalizm’le hesaplaşma doğrultusunda muhafazakâr anlayış, Özal dönemi politikalarıyla beslenerek, varlığını hem siyasi iktidarda hem de devletin diğer tüm katmanlarında hissettirmiştir.

1990 yılında ortaokullar için hazırlanan “Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük III” ders kitabında, 42 fotoğraf ve resimde erkek figürler tek başlarına, 11 fotoğraf ve resimde kadın-erkek figürler birlikte kullanılmıştır. Kadın figürün kullanıldığı tek fotoğraf Atatürk’ün annesi Zübeyde Hanım’ın resmidir.

1995 yılı basımı “Milli Tarih 7” ders kitabında hiçbir kadın figürü görsellerde kullanılmazken, 46 görselde yalnızca erkek figürler kullanılmıştır.

Yine 1995 yılı basımı ”Vatandaşlık Bilgileri III” ders kitabında erkek figürlerin kullanıldığı resimler çoğunluktadır. 9 resimde erkek figürler kullanılırken, 4 resimde kadın ve erkek figürler bir arada verilmiş, 1 resimde de kadın figür tek başına kullanılmıştır.

1997 basımı “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Sınıf 8” ders kitabında toplam 4 görselde kadın ve erkekler bir arada kullanılmalarına rağmen, erkek figürler

öncelenmiş, kadın figürler fon durumuna indirgenmiştir. 9 görselde yalnızca erkekler kullanılırken, kadınlar sadece 1 görselde tek başlarına yer almışlardır.

1998 yılında basılan “İlköğretim Sosyal Bilgiler 6. Sınıf” ders kitabında, 27 fotoğraf ve resimde erkekler kullanılırken, 9 resim ve fotoğrafta kadın-erkek figürler bir arada verilmiş, yalnızca 3 resimde de kadın figür kullanılmıştır.

Yine 1998 yılı basımı, “İlköğretim Sosyal Bilgiler 7. Sınıf” ders kitabında, 33 görselde erkekler kullanılırken, 13 görselde kadın ve erkek figürler bir arada kullanılmış, yalnızca 1 resimde de kadın figür tek başına yer almıştır.

1998 tarihli “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi 8” ders kitabında, görsellere fazla yer verilmemekle birlikte, 5 fotoğrafta erkekler, 4 fotoğrafta kadın-erkek birlikte ve 1 fotoğrafta da kadınlar tek başlarına yer almıştır.

2003 yılı basımı “Sosyal Bilgiler 6” ders kitabında 30 görselde tek başlarına ya da birlikte erkek figürler görülürken, 13 figürde kadın ve erkek figürler birlikte yer almakla beraber bu görsellerde yine erkek figürler çoğunluktur. Kitapta yalnızca 3 görselde kadınlar tek başlarına yer almıştır.

Yine 2003 yılı basımı “Sosyal Bilgiler 7” ders kitabında alışıldığı üzere insan unsurunun kullanıldığı tüm resim ve fotoğraflarda erkek egemenliği oldukça somuttur. Kitaptaki görsellerden 41’inde erkek figürler kullanılırken, 7 görselde kadın ve erkekler birlikte görülmekte, yalnızca 4 görselde ise kadınlar yer almaktadır.

2005 yılı sonrası müfredat programında yapılan değişikliklerle kısmen erkek görünürlüğü azalsa da erkek figürlerin görsellerde yer alma oranı kadın figürlere göre oldukça fazladır. 2005 yılı basımı “İlköğretim Sosyal Bilgiler 6” ders kitabında kullanılan görsellerin 16’sında erkekler tek başlarına ya da grup halinde görülürken, 12 resim ve fotoğrafta kadın ve erkekler bir arada, yalnızca 3 görselde de kadınlar tek başlarına kullanılmışlardır.

2006 yılı basımı “İlköğretim Sosyal Bilgiler 7” ders kitabında kullanılan görsellerin 43’ünde erkekler öncelenirken, 7 görselde her iki cins birlikte, 6 görselde de yalnız kadınlar kullanılmıştır.

2008 yılı basımı “Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük 8” ders kitabı görsel unsurlar bakımından oldukça zengindir. Kitapta, 139 fotoğraf ve resimde erkekler görülürken, 43 fotoğraf ve resimde kadın ve erkekler birlikte, 9 resimde de yalnızca kadınlar yer almaktadır.

İncelenen ders kitaplarında kullanılan görsellerin dağılımı Tablo 1’de verilmiştir:

Toplam figür sayısı	Kadın	Erkek	Kadın-Erkek
1153	84	893	176

Tablo-1 İncelenen Ders Kitaplarında Kullanılan Görsellerde, Kadın, Erkek ve Kadın-Erkek Figürlerin Birlikte Kullanılma Sayıları.

Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında kullanılan görsellerde erkek cinsi öncelenmiştir. Kadın erkeğe göre daha az görünür görünür kılınmıştır. İncelenen kitaplarda özellikle “Tarih Ders Kitapları’nda” ve “Sosyal Bilgiler” dersinin tarih konularının ele alındığı bölümlerde, kadınların kullanıldığı görseller yok denecek kadar azdır. Hatta bazı kitaplarda kadın figürü görsellerde hiç kullanılmamıştır. Ders kitaplarında kadının görünür olduğu alanlar toplumsal cinsiyet rolleri doğrultusunda kadına verilen görev ve sorumlulukları yerine getirdiği bölümlerdir.

“Sosyal Bilgiler” dersinin okutulduğu yaş gurubu düşünülülüğünde, kadın cinsinin görsellerde kullanılmaması ya da toplumsal cinsiyet yaklaşımları ekseninde, üzerine düşen rol ve sorumlulukları yerine getirmesi, kadın ve erkek öğrenciler nezdinde, kadın cinsinin ikincilliğinin meşrulaştırılmasına neden olmaktadır.

IV. 2. 2. “Sosyal Bilgiler ders kitaplarında kullanılan sözel ifadelerde, her iki cinsiyetin kullanılabilceği durumlarda, cinsiyetlerden biri daha görünür kılınmış mıdır?” Alt Problemine İlişkin Bulgular ve Yorum

Araştırmanın ikinci alt problemi “Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında kullanılan sözel ifadelerde, her iki cinsiyetin kullanılabilceği durumlarda, cinsiyetlerden biri daha görünür kılınmış mıdır?” şeklinde ifade edilmiştir.

Araştırma konusu ders kitaplarının metinleri tek tek incelenerek, sözel ifadeler içerik analizine tabi tutulmuştur. İncelenen kitaplarda, erkeğin karakter olarak ayrıca birincilleştirildiği ve kadınlarla ilgili bilgilerin yer aldığı bölümlere yer verilmiştir.

“Araplar birtakım kabilelere ayrılmışlardı. En yaşlı ve en asil bir aile reisi kabilenin reisi olurdu. Şeyh denilen bu reisler kabileyi idare ederdi (MVMH, 1929: 4).”

Erkeğe aile reisliğiyle birlikte asillik ithaf edilerek, erkek cinsiyeti öncelenmiştir.

“Muhammet erkek evlat bırakmadan ölmüştü. Fakat damadı Ali, amcası Abbas gibi yakın akrabaları mevcut olduğu halde Ebubekir’in hilafete intihap olunması...(MVMH, 1929: 11).”

Erkek evlat neslin devamı için gerekli ve önemli vurgusu yapılarak, erkek cinsinin varlığının önemi ve değeri üzerinde durulmuştur.

“...Oğuzların ecdadı Oğuz Han isminde bir kahramandır. Oğuz Han efsanevi bir biçimde dünyaya gelmiş bütün cihanı zapt etmiş ve ihtiyarlığında ülkesini altı oğlu arasında taksim eylemişti (MVMH, 1929: 24).”

Yukarıdaki alıntıda yine erkek kimliğine kahramanlık özelliği verilerek, erkek cinsiyeti öncelenirken ırk-erkek vurgusu yapılarak, erkeğin milleti militarist anlayışı bütünleştirilmiştir.

“İstila devri, Türk tarihinin en muhteşem ve en heyecanlı bir devridir. Bu devirde Türkler bir asker hayatı yaşamışlar, daimi surette bir hareket ve faaliyet içinde kalmışlardır... (MVMH, 1929: 47).”

Metinde askerlik mesleği erkekle bütünleştirilmiş, bir savaşlar tarihi olan Türk Tarihi de askerlik ve erillikle bütünleştirilerek erkek öncelenmiştir.

“ Kanuni Süleyman, babasından uzun, seferde tecrübe görmüş, asrının en kuvvetli bir ordusuna tevarüs etmişti. Babasının biricik oğlu olduğu için bazı

hükümdarların tahta oturularında vukua gelen kardeş münazaraları ile vaktini boş geçirmedi...(MVMH, 1929: 49).”

Babasının biricik oğlu” ifadeleri ile erillik ve ataerki kutsanarak erkeğin önemi metinde vurgulanmıştır.

“Eceovalı Yakup adlı bir Türk’ün oğlu olan ve korsanlıkla Akdeniz’de büyük bir şöhret kazanan Hızır Reis (Barbaros Hayrettin) Alman İmparatorluğu’nun...(MVMH, 1931: 39).”

Metinde büyük karakterlerin, babalarının ve mensubu oldukları ırkların oğlu olduğu vurgusu dikkat çekicidir. Babalarının oğulları, erkeklerin tarihi niteliğindeki “Tarih” ders kitaplarında ayrıca bu karakterlerin özelliklerini nereden (hangi babadan) aldıkları sık sık vurgulanmaktadır.

“Devletin memurları, tariki mülkiye (idare memurları), Tariki ilmiye (adliye ve maarif adamları), tariki kalemiye (büro adamları)... Büro adamlarının en yüksek rütbeleri nişancılıktır... (MVMH, 1931: 45).”

İfadelerden de anlaşılacağı üzere “adam-adamları” sözcüğüyle erkek tekrar tekrar öncelenecek kamu ve statünün erkeğe ait olduğu kalıp yargısı ve erillik vurgulanmıştır.

“Kanuni Süleyman’dan sonra padişahların şahsen kabiliyetsiz ve ahlaksız olmaları, saray entrikalarına ve saray kadınlarının tahakkümüne yol açmıştır. Padişahların çocuk veya deli olmasından istifade eden valide veya zevceleri, saltanat sürmüşlerdir. Nüfuz kazanan saray kadınları, büyük nasp ve tayinlere müessir olmuşlar ve israfata yol açmışlardır (MVMH, 1931: 63).”

Tarih kitaplarında “Kadınlar Saltanatı” olarak geçen konu, aynı zaman da kitaplarda kadın isminin de kullanıldığı tek konu olma özelliğine sahiptir. Erkeğin kabiliyetsizliği ve ahlaksızlığı sonucu ancak kadının entrikalarla yönetimi ele alabileceği, bu istisnai durum dışında da kadının erkeğin yaptığı işleri yapma kabiliyetinin olmadığı vurgulanarak erkek cinsi öncelenmiştir.

“ Türk Milletinin mayasında saklı harikulade kudret, pek kadim bir maziden beri tarihin seyrini değiştiren dinleri, medeniyetleri ellerinde oynatan kahramanlar halinde tecelli etmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu yok olacağı sıralarda Türk kudreti yine böyle bir mümessilini yarattı: Mustafa Kemal (MVMH, 1931: 31).”

Metinde karizmatik erkek lider kişiliğiyle bir milleti oluşturan ve meydana getiren kadın ve erkek cinsiyetlerinden yalnızca erkeğe gönderme yapılarak, erkek cinsiyeti ve kimliği yüceltilmiştir.

“Kamyonlar, otomobiller yerine, köylülerin kağrı ve arabaları, merkep ve develeri, erkekleri neferlikle cepheye koşan Türk kadınlarının sırtları cephaneye ve yiyecek taşıyorlardı...(MVMH, 1931: 98).”

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş mücadelesinin konu edinildiği metinde kadının işlevi yine erkekten sonra ve/veya erkeğe yardımcı unsur olarak aktarılırken, erkek her zamanki gibi kadınların sınırlı olarak anıldığı tarih metinlerinde dahi özneliğini korumaktadır.

“...Türk Ordusunun, Türk zabitlerinin ve Kumandan Heyetinin yüksek kudret ve kahramanlığını tarihte bir daha tespit eden muazzam bir eserdir...(MVMH, 1931: 120).”

“Türkün ruhi kuvveti, hudutsuz irade ve metaneti, beşer tarihinin her safhasında tecelli eder. Bu ruhi kuvvet sayesinde, Türk malum dünyanın birkaç defa münferit sahip ve hâkimi oldu; bu ruhi kuvvet sayesinde Türk...(MVMH, 1931: 133).”

Erkek-asker-millet-kahraman anlayışı, vurgulanarak, erillik yüceltilmiştir.

“Türkün ata yurduna ve Türkün istiklaline tecavüz edenler kimler olursa olsunlar, onlara bütün milletçe müsellehan mukabele ve mücadele eylemek icap ediyordu ...(MVMH, 1931: 145).”

Milliyet ve ırk ekseninde erkekle bütünleştirilen özellikler, metinden de anlaşılacağı gibi tüm millet ifade ediliyormuşçasına erkeğe ve onun kudretine atfedilmiş ve erillik-ataerki öncelenmiştir.

1926-1936 yılı müfredat programında ders kitabı olarak okutulan, yukarıdaki ifadelerin metinlerde kullanıldığı ders kitapları, kadınların ders kitabı içeriklerinde ne

şekilde ifade edilip tanımlandıklarının ve hangi kişilik özellikleriyle yer aldıklarının bir ifadesidir.

1936-1948 yılları arasında ders kitabı olarak kullanılan materyallerde de durum pek farklı değildir.

“...Germenler çok içerlerdi. Bir zafer kazandıkları zaman bunu zevk ve eğlence ile bitirirlerdi. Kadınlara çok hürmet ederlerdi (Taner, 1945: 11).”

“Bizans sarayında imparatoriçelerinde büyük bir mevkii vardı. İmparatoriçeye *Vasilia* veyahut *Augusta* derlerdi. Bunlar sarayda entrika çevirirler ve hükümet işlerine karışırlardı. Bunlardan en ünlüleri *Theodora'dır*. Bir ayıcının kızıdır... (Taner, 1945: 24).”

İfadeleri ile kadınlara oldukça sınırlı ve kalıp yargılar doğrultusunda ders kitaplarında yer verilmekle kalmayıp, entrika ve üzerine vazife olmayan devlet işlerine karışmaları özelliğiyle bütünleştirilerek, kadının ikincilliği üzerinden de yine erkek yüceltilmiştir.

“Harun Reşitten sonra oğulları Emin, Memun ve Mutasım sıra ile halife oldular. Bunlardan Memun'un ve Mutasım'ın anneleri Türktü (Taner, 1945: 65).”

“Hakem II'nin devrinde Endülüs kadınları arasında da ilmi bir faaliyet başladı. Dil, edebiyat ve matematikte tanınmış kadınlar yetişti. Kurtubalı Ayşe ile Lebine ve Hatice, ilmi faaliyetlerin başında bulunuyordu (Taner, 1945: 76).”

Alışık olmadık biçimde yukarıdaki ifadelerde, kadınlar bilimle yan yana verilerek yüceltilmiştir.

“...İskit kadınları da cesur ve savaşçı idiler, ata biner ve savaşlara giderlerdi. İskit kızları evleninceye kadar at ve silah sporları yaparlardı (Unat, 1942: 35).”

“...O sırada Mısır'da firavunun erkek evlat bırakmadan ölüşü durumu büsbütün karıştırdı. Firavunun dul karısına koca olarak Etiler'den bir prens istendi...(Unat, 1942: 89).”

Kadın ve kadın kimliğine dair cinsiyetçi ideolojik yaklaşımlar ders kitaplarında, hangi dönem ya da konu aktarılsa aktarılsın kendi bakış açısını korumaktadır. Kadını, mevcut ikincil statüsünün daha da altına indirgeyen ve toplum nezdinde aşağılayan tabirler ders kitaplarında da kullanılmıştır. Kadınının bu durumu, kendi konumunu toplumsal cinsiyet eksenli yaklaşımlar doğrultusunda aşağılarken, erkek, kadının ikincilliği ve aşağılığı üzerinden öncelenmektedir.

“Eski Girit’te erkekler beli kemerle sıkılmış, işlemeli sade bir elbise giyerlerdi. Kadın tuvaletleri ise bugünkü kadın kıyafetlerinin hemen hemen aynı gibi idi. Bir duvar üzerinde bulunan bir Giritli bayanın tuvaleti ve tavrı o derce süslü ve bugünkü bayanlara benzer görülmüş... (Unat, 1942: 141).”

Kadın yalnızca fiziksel görüntüden ibaret kılınırken, kitaplarda dış görünüşü ile yer almıştır.

“İspartalılar, kanunlarının M. Ö. XI. yüzyılda yaşamış Likürg adlı bir adam tarafından yapıldığını söylerler ve efsanelere karışan bu adamı milli bir kahraman olarak tanırlardı (Unat, 1942: 152).”

Erkek cinsi tarih yazma ve yaratma kimliğiyle birlikte efsane kahramanlar olarak ders kitaplarındaki ifadelerde kullanılmış ve cinsiyet kimlikleri daha da belirginleştirilmiştir. Tarih kitapları içerik ve görüntü olarak kadın cinsine kapaklarını kapamıştır.

1939 yılı basımı “Yurt Bilgisi” kitabında;

“Annemizin, babamızın bizi yetiştirmeleri onlar için bir vazife, yaşamak, yetişmek bizim için bir haktır (Taşkiran, 1939: 3).” İfadeleriyle, hak ve sorumluluklar konusunda anne sıfatıyla kadın kendisine yer bulabilmiştir.

Yine aynı kitapta “Bir kısım düşüncelere göre de kadının cemiyet işleriyle uğraşması onu erkekle müsavi seviyeye getirecektir. Hâlbuki Allah kadını daima erkeğe tabi olmak üzere yaratmıştır. Kadına cemiyette müsavi haklar vermek Allahın isteklerine uymaz (Taşkiran, 1939: 3).” İfadeleri ile kadın erkeğe tabi kılınırken erillik vurgulanmıştır.

1941 yılı basımı “Ortaokullar için Yurt Bilgisi” ders kitabında kadınlar annelik kimliğiyle vurgulanarak vatandaşlık kavramının içine yalnızca erkekler dahil edilmiştir. Toplumsal birliktelik kavramının kapsamına annenin evladına gösterdiği sevgi doğrultusunda dâhil edilen kadınlar; “...Hepimiz birden gülüyor hepimiz birden yas tutuyoruz. Daha çok küçükken annemizin söylediği o tatlı ninniler kulağımızdadır...(Rona, 1941: 6)” ifadeleri ile yer almışlardır.

1945 yılı basımı “Tarih III” ders kitabında kadınlar yine entrika ve bu entrikanın ortaya çıkmasıyla başlarına gelebilecekler şu ifadelerle aktarılmıştır.

“...Gerçi biraz sonra deli padişah tahttan indirilmiş, türlü entrikalar çevirerek devleti nüfuzu altında tutmaya çalışan Kösem Sultan boğularak öldürülmüştü (Su & Duru, 1945: 43).”

Kadın, aynı kitapta; “Osmanlı saltanatı zamanında, koca karısına istediği gibi hâkimdi; ona bir esir gibi bakardı. Daha bundan birkaç yıl önceye kadar çarşaf denilen bir torbanın içine girmedikçe, yüzünü peçe denilen kalın örtü ile örtmedikçe sokağa çıkamazdı. Kadının okuyup yazma öğrenmesi, bilgin şair olması küçüklük görülürdü...(Su & Duru, 1945: 241).” İfadeleri ile kadın şekilsel boyutta karşımıza çıkmaktadır.

Erkeğin öncelendiği ders kitabında “Türk Ordusu ve Milli Müdafaa” konusunda; “Askerlik Türk ulusunun ruhunda vardır; bu ruh binlerce yüzyıldan beri yeryüzünün dört bucağında dövüşen Türk yiğitlerinin kahramanlıklarıyla yoğrulmuştur (Su & Duru, 1945: 289).” İfadeleri ile de eril tarih erkek kimliğiyle bütünleştirilerek askerlik vazifesinin (erkeklik vazifesinin) önemi aktarılmak suretiyle erkek cinsi ötelenmiştir.

Babalarının kızları ve kocalarının karıları olarak aktarılan kadınlar yaşamın her alanında olduğu gibi ders kitabı konularında da erkeğe göre tanımlanmışlardır.

1949 yılı basımı “Tarih Dersleri I” ders kitabında “Göç Efsanesi” konusunda;

“Türklerin zengin ve kuvvetli oluşu Çinlileri çok üzüyor ve bu cesur millete karşı bir şey yapamıyorlardı. Çinliler bu hale bir çare aradılar. İhtiyar bir Çin veziri bir hile düşündü. Şu halde Türklerin bu kadar zengin ve kuvvetli oluşunun bir sebebi vardı. İhtiyar Çin veziri Türk

Hakanına gayet güzel bir Çin prensesi hediye etmeyi düşündü ve bu kızı kendisi götürdü...(Danışman, 1949: 20).”

İfadeleri kullanılarak kadınlar hediye edilen, şekilsel açıdan estetik sahibi, entrika malzemeleri olarak sunulmuşlardır.

Yine 1952 tarihli “Yurttaşlık Bilgisi III” ders kitabında kadınlar;

“İstiklal Savaşının kazanılmasında Türk kadınının büyük payı vardır. Kağrı arabaları ile bazen de sırtlarında askere erzak ve cephane taşıyan ürk kadınları, Türk nineleri, düşmanı yenmek azminin sembolü olmuştur (Kurtuluş & Kurtuluş, 1952: 25).” ifadeleri ile yer almışlardır.

Aynı ders kitabında; “Türk kadını köylerde tarlalarda, kasaba ve şehirlerde, atölye ve fabrikalarda erkekle beraber erkek gibi çalışır (Kurtuluş & Kurtuluş, 1952: 25).” İfadeleri ile tanımlanırken erkek cinsiyeti vurgulanarak, kadının ikincil statüsü üzerinden öncelenmiştir.

1956 yılı basımı “Sosyal Bilgiler 3. Sınıf” ders kitabında, “Vatandaşın Yetiştirilmesi ve Korunması” konusunda; “Çocukları ilkökula başlamadan önce analar ve babalar eğitir, onlara gerekli bilgi ve becerileri kazandırır (Asal, vd., 1956: 155)” ifadelerine yer verilerek, kadınlar vatandaşın (erkek vatandaşın) yetiştirilmesinden sorumlu tutulmuşlardır.

“Yurttaşlık Bilgisi” ders kitaplarında, yalnızca “Aile” ile ilgili konularda yer alan kadınlara aile içi iş bölümü konusunda toplumsal cinsiyet rolleri doğrultusunda görev ve sorumlulukları hatırlatılarak değinilmiştir.

1972 tarihli “Yurttaşlık Bilgisi” ders kitabında; “Türklerde kadınla erkekler arasında pek fazla fark yoktu. Erkekler savaşa giderler, sürüleri otlatırlar, dışarıda çalışırlardı. Kadınlar ev işlerini görürler, çocukları yetiştirirler ve kumaş, çadır bezi ve kilim dokurlardı...(Ayel & Akşit, 1972: 33).” İfadeleri ile kadın yalnızca aile ile ilgili konularda yer bulmuş ve erkek öncelenerek kadının ikincilliği vurgulanmıştır.

1975 yılı basımı “Soysal Bilgiler 1. Sınıf”(Sanır, vd., 1975: 30) ders kitabında kadın “Aile Toplumu İçinde” konusunda yer almıştır. Aile dışı herhangi bir alanda kadın görünmez kılınmıştır.

1979 yılı “Sosyal Bilgiler 3. Sınıf” ders kitabında, Atatürk devrimlerinin aktarıldığı konuda, “Hukukta Devrim (Medeni Kanun ve Kadın Hakları)” konusunda; “...Bu kanunla Türk kadını, kocasının tek eşi ve çocuklarının öz anası olmak hakkını kazandı (Asal, vd., 1979: 102).” İfadeleriyle kadına yer verilmiştir.

Benzer ifadelerle kadına medeni kanunla verilen hakların aktarıldığı konuda, kadınların, Osmanlı İmparatorluğu döneminin, “vatandaş sayılmadıkları” yönetiminden farklı olarak ne tür haklara sahip oldukları hakkında bilgilere yer verilerek, kadınlar “Sosyal Bilgiler” ders kitabında yer almıştır.

Yine aynı der kitabında “Vatandaşın Yetiştirilmesi ve Korunması” konusunda, “ Çocukların ve gençlerin yetiştirilmesi ana ve babalarla, devletin görevidir (Asal, vd., 1979: 160).” İfadeleriyle kadınlar, cinsiyetçi rol ve görevler doğrultusunda ders kitaplarında yer alırken bu görev ve sorumlulukların dışında herhangi bir alanda ve/veya konuda öncelenmemişlerdir.

1987 tarihli “Milli Tarih Ana Ders Kitabı I” de; “Türkler, düşmanları çok olduğu için, en çok askerliğe önem vermişlerdir. Çocuklarına daha küçük yaşta iken ata binmeyi, avcılık yapmayı ve silah kullanmayı öğretirlerdi. Bir çocuk büyüyüp de bir kahramanlık göstermedikçe ona ad koymazlardı (Akşit, 1987: 36).” ifadeleriyle, iki cinsi işaret eden çocuk kavramından kastın, yalnızca erkek çocuk olduğu oldukça açık bir biçimde görülmektedir. Metindeki ifadeler, “en çok önem verilen askerlik”, dolayısıyla, askerlikle özdeşleştirilen erkek cinsiyeti de “en önemli cinsiyet” algısı yaratmaktadır.

1989 basımı “Vatandaşlık Bilgileri Ana Ders Kitabı III” de (Dal, vd. 1989: 28) “Aile” konusu içerisinde, “İşbölümü” konusunda kadının görev ve sorumluluklarına, toplumsal cinsiyet rolleri ekseninde değinilmiştir.

1990 yılı basımı “Ortaokullar İçin İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük” ders kitabında, “Asil Ruhlardan Mütevazı Kahraman” okuma parçasında; “...Derin bir sevgiyle asil ruhlu, mert Türk çocuğunun arkasını sıvazladım...(Devlet Kitapları, 1990: 109)” ifadelerinde, “asil ruhlu, mert Türk çocuğu”, erkek çocuğuna atfen söylenmiştir. Asalet ve mertlikle özdeşleştirilen erkek/erillik öncelenmiştir.

“Vatandaşlık Bilgileri III” ders kitabında, “Aile” konusu, kadının en görünür kılındığı bölümdür. “Kadının en büyük vazifesi analıktır (Dal, vd. 1995: 29).” İfadeleriyle, cinsiyet merkezli vurgularla kadının öncelendiği kitapta, eril dil ve vurgu hâkimdir.

1997 yılı basımı, “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi 8” ders kitabında kadın yine “Aile” konusunda öncelenirken, “Demokraside herkesin üzerine düşeni yapması gerekir... Ailenin dışarıyla ilgili iş ve ilişkilerini, “ailenin reisi” sıfatı ile baba yürütür (Tanır, 1997: 21).” İfadeleriyle, incelenen ders kitaplarının tümünde vurgulanan ve öncelenen erkeğin her açıdan toplumun ve ailenin öznesi konumu örtük olarak belirtilmektedir.

Sosyal Bilgiler Dersi başlığı altında incelenen “Ortaokul Tarih” ders kitaplarında, kadınlar, birilerinin kızı ve karısı ifadeleriyle, metinler arasında zaman zaman yer bulabilmişlerdir. Tarih ders kitaplarında, kadınlara entrikacı, politik çıkar karşılığında hükümdarlara hediye edilen, süslü ve güzel ifadeleriyle yer verilirken, tarihin öznesi olarak erkek cinsiyetine, açık ve örtülü biçimde yoğun bir vurgu söz konusudur. Ordu-millet anlayışıyla bütünleştirilen erkek, neredeyse tüm satırlarda cinsiyetine atıflarda bulunularak öncelenmiş ve görünür kılınmıştır.

Vatandaşlık ve Yurttaşlık Bilgisi ders kitaplarında, aile ile ilgili konularda, görev ve sorumluluklarına cinsiyetçi iş bölümü doğrultusunda vurgular yapılarak kadına yer verilmesine rağmen, toplumun ve ailenin merkezine konulan erkek, “Vatandaşlık ve Yurttaşlık Bilgisi ders kitaplarında” da sözel ifadelerle hitap edilen cinsiyet özelliğini korumaktadır.

Coğrafya ders kitaplarında cinsiyete özgü herhangi bir vurguya rastlanmamıştır.

İncelenen Sosyal Bilgiler ders kitaplarında erkek sözel ifadelerle metinlerde öncelenmiştir. 1998-2005 ve 2005-2008 müfredat programlarına göre hazırlanan Sosyal Bilgiler ders kitaplarında, kadın yalnızca “Aile” konusunda görünür kılınmıştır. Açık ifadelerle erkek cinsiyeti vurgulanmazken, “Demokratik Hayat” konusunda erkeğe vurgu oldukça yoğundur.

1998 yılından sonra müfredat programı değişikliklerine göre hazırlanan Sosyal Bilgiler 6-7 ve Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük 8 ders kitaplarında, metinlerde, “aile içi iş bölümü” ve “toplumsal iş bölümü” konularında kadın kısmen görünür yer alırken, erkek bu konularda da toplumun ve ailenin öznesi konumundadır.

Cinsiyet belirtilmeden konuların anlatıldığı metinlerde yine erkeğe atıf söz konusudur. Vatandaş, toplum, halk vb. kavramların kullanıldığı metinlerde aslında erkek vatandaş, erkek toplum ve erkek halka atıf yapılarak, incelenen ders kitaplarının tümünde erkek cinsiyeti öncelenmiş, kadının zorunlu olarak kullanıldığı “Aile” konusu dışında kalan metinlerde kadın varlığı sembolik bir kisveye bürünmüştür.

IV. 3. “Sosyal Bilgiler ders kitaplarında mesleki yönlendirmeler toplumsal cinsiyet rolleri düzleminde midir?” Alt Problemine İlişkin Bulgular ve Yorum

Araştırmanın üçüncü alt problemi, “Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında mesleki yönlendirmeler toplumsal cinsiyet rolleri düzleminde midir?” şeklinde ifade edilmiştir.

1939 yılı basımı “Ortaokul Yurt Bilgisi” ders kitabında erkeklere askerlik mesleği işaret edilmiştir.

“Her vatandaş bir harp halinde memleketin korunmasına çalışmaya mecburdur. Bunun içinde sulh zamanında muharebe usullerini, askerliğe lazım gelen bedeni ve ruhi kabiliyetleri ve silahların nasıl kullanılacağını öğrenmelidir. Bu büyük vazifeye vatan çocuklarının hazırlanmaları için askerliğe hazırlık derslerinizi okuyorsunuz (Taşkıran, 1939: 75).”

İfadeleri ile vatandaş olarak seslenen erkekler, askerlik mesleğiyle özdeşleştirilmiştir. Böylelikle erkek çocuklara askerlik mesleği hedef gösterilerek, kadınlar bu mesleğin dışında tutulmuştur.

Aynı ders kitabında;

” Çalışma-Meslek” konusunda; “Cemiyet içinde fertler kabiliyetlerine göre (meslek) ismi verilen muhtelif işlere girerler: avukat, tüccar, sanatkâr, muallim, memur, muharrir, hâkim, doktor olmak demek bu işleri görmek, bu meslekleri yapmak demektir (Taşkıran, 1939: 89).”

İfadeleriyle seslenen hedef kitle olan erkeklere yukarıda sıralanan meslekler işaret edilmiştir.

1920’li ve 1930’lu yıllarda kullanılan “Yurt Bilgisi” ders kitaplarında açık bir biçimde kadın ve erkeklere mesleki yönlendirmeler yapılmazken, cinsiyet belirtilmeden, kadın ve erkekler toplumsal cinsiyet rolleri doğrultusunda mesleklere yönlendirilmişlerdir. Bu yıllarda teknolojik olanaksızlıklardan kaynaklanan eksiklikler nedeniyle ders kitaplarında sınırlı ölçütlerde kullanılan görseller, cinsiyet belirtilmemesine rağmen kadınlara ve erkeklere hangi meslekleri seçmeleri doğrultusunda yönlendirmelerde bulunmuştur.

Resim 10: Türk Hava Kurumunun Yetiştirdiği Binlerce Uçmandan Birkaçı, 1945

Kaynak: Yurt Bilgisi I Ders Kitabı; Sayfa 102

Şekilden de anlaşılacağı üzere, erkek pilotların görüldüğü resimde, doğrudan pilotluk mesleği cinsiyetçi kalıp yargılar doğrultusunda erilleştirilmiştir.

1952 yılı basımı “Ortaokullar için Tarih III” ders kitabında;

“Yeniçağ Başlarında Avrupa” konusunda şu ifadeler kullanılmıştır; “Ortaçağ sonlarına doğru Avrupa’da sanat ve edebiyat gelişmeye, sanat adamları ve yazarlarda olgunlaşmaya başladı (Su & Unat, 1951: 15).” İfadelerinin hemen ardından; “İtalya’da Rönesans devrinin en

önemli sanatkârları Mikelancelo, Leonardo da Vinci ve Raffael'dir... Mikelancelo heykeltıraştır. Leonardo da Vinci'de yalnız ressam değildir...(Su & Unat, 1951: 16-17).”

Açıklamaları yapılarak, ressamlık, heykeltıraşlık gibi güzel sanatlar alanları erkeklerle özdeşleştirilerek, kadınlar (kitabın hitap ettiği kitle göz önünde bulundurularak), sanat dallarından dışlanmaktadır. Bu tür örtük ifadelerle cinsiyetçi mesleki yönlendirilmeler, ders kitaplarında sıklıkla kullanılmıştır.

1952 yılı basımı “Yurttaşlık Bilgisi I” ders kitabında cinsiyet eksenli mesleki yönlendirmeler görsel ifadelerde de kullanılmıştır;

Resim 11: İstiklal Marşı Şairi Mehmet Akif - Büyük Türkçü, 1952

Kaynak: Yurttaşlık Bilgisi I Ders Kitabı; Sayfa 27

Şair Mehmet Akif Ersoy ve Ziya Gökalp'in resimlerinin kullanıldığı görselde, şairlik ve Büyük Türkçülük erkek karakterler kullanılarak tasvir edildiğinden, erkek çocuklar, Büyük Türkçü ve şair olmaya yönlendirilirken, kadınlar bu alanların dışında tutulmuştur.

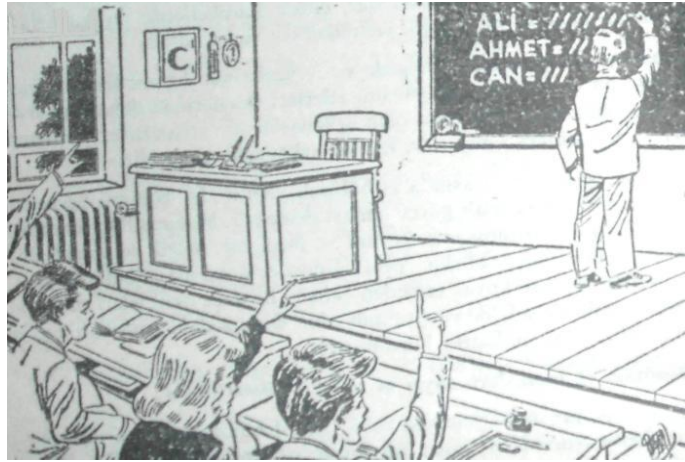
Yine aynı ders kitabında okullarda bugünkü spor kollarının ve faaliyetlerinin aktarıldığı “Oyun Yuvası” konusunda; “Okul Müdürü bu kolun başkanıdır, Beden Eğitimi Öğretmeni de bu kolun baş kaptanıdır... Biz Türkler, sporu seven sporcu bir milletiz. Dedelerimiz, ecdadımız güçlü, kuvvetli insanlardı... (Kurtuluş & Kurtuluş, 1952: 31).” İfadelerinin hemen altında verilen görselle bu kolun ve sporculuk

mesleğinin erkeğe ait olduğu mesajı örtük biçimde okuyucunun bilinçaltına işlenmektedir.

Bu kolun başkanı ve kaptanı olarak verilen okul yöneticisi ve öğretmenin de cinsiyetinin erkek olduğu algısı, metinde yer alan ifadelerle yaratılmaktadır.

Kadınların, çalışmak ya da ev kadınlığı dışında bir meslek edinmesi gerektiği vurgusu sık sık ders kitaplarında tekrarlanırken, yaygın kanıya göre kadınla özdeşleştirilen öğretmenlik mesleği, ders kitaplarında kullanılan görsellerde erkek olarak tasvir edilmiştir.

1972 yılı basımı “Yurttaşlık Bilgisi I” ders kitabında kullanılan görselde, öğretmen erkektir.

Resim 12: Okullarda Seçimler Gizli veya Açık Oyla Yapılır, 1972

Kaynak: Yurttaşlık Bilgisi I Ders Kitabı; Sayfa 28

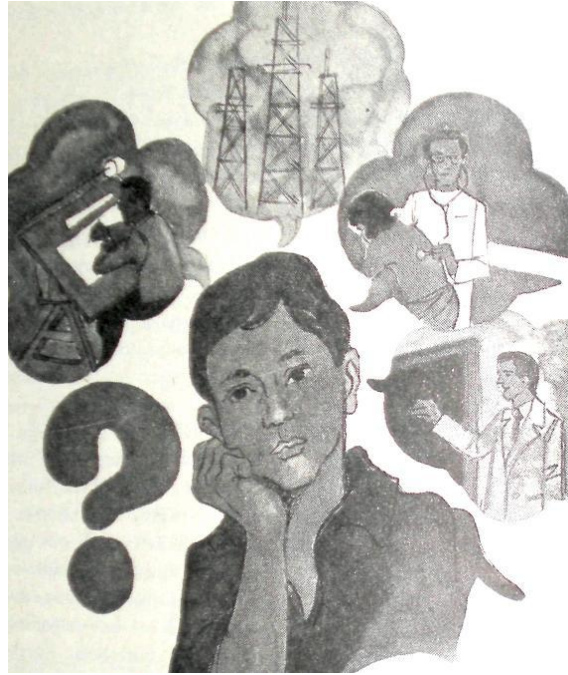
Sınıfta başkan seçimini yapan öğretmen erkek olduğu gibi, tahtada isimleri yazılı adaylarında tümü erkektir. Erkek cinsiyeti yöneticilik mesleğine yönlendirilmeye yalnızca ders kitaplarında kullanılan görsel ve metinlerle değil, okulda yapılan uygulamalarla da bu mesleğe yönlendirilmektedir.

Yine aynı ders kitabında, “Komşularımızın İş ve Meslekleri” konusunda;

“Evin geçimini sağlamak için aile başkanlarının çalışıp para kazanmaları lazımdır... Her aile başkanının bir iş ve mesleği vardır. Komşularımızın çeşitli iş ve meslekleri vardır... Büyük şehirlerde komşularımız memur, tüccar, esnaf, doktor, sanatkâr gibi isimler olur. Kasabalarda da komşularımızın birçoğu tarımla uğraşan çiftçiler olur...(Ayel & Akşit, 1972: 28)

İfadeleri ile aile başkanları oldukları yasalarla da belirlenen erkeklerin meslek edinmeleri bir zorunluluk olarak sunulup, doktorluk, ticaret, memurluk, esnafılık ve sanatkârlığın erkek mesleği olduğu vurgulanmakta, kadınlar dış dünyayla bağlantı kurabilecekleri ve statü sahibi olabilecekleri mesleklerden uzaklaştırılmaktadır.

1975 yılı basımı “Sosyal Bilgiler I” ders kitabında oldukça somut bir biçimde, görsellerde kadın ve erkeklerin mesleki eğilimleri yönlendirilmekte, hatta kadınlar hiçbir mesleğe yönlendirilmemektedir.

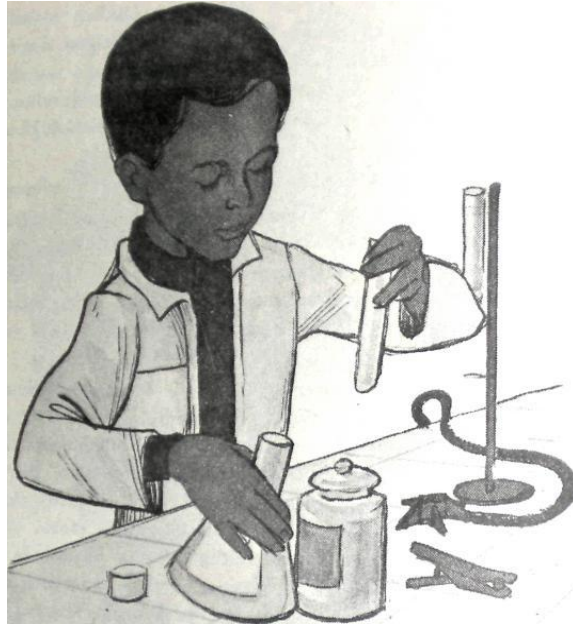

Resim13: Hangi Mesleği Seçeyim? 1975

Kaynak: Sosyal Bilgiler I Ders Kitabı: Sayfa 4

Mühendislik, doktorluk, öğretmenlik gibi meslekleri düşünürken görülen erkek çocuk figürü, bu alanlara erkeklerin yönelmesi gerektiği mesajını verirken kadınların ev kadınlığı ve hemşirelik dışında bir meslekle, incelenen ders kitaplarında 1975 yılına kadar görülmemesi oldukça dikkat çekicidir.

Bu durum Sosyal Bilgiler ders kitaplarında, cinsiyet kalıp yargıları doğrultusunda, kadın ve erkeklerin meslek tercihlerinin ne olması gerektiği konusunda açık bir yönlendirme yapıldığının göstergesidir.

Resim 14: Okulun Laboratuvarında, 1975

Kaynak: Sosyal Bilgiler I Ders Kitabı; Sayfa 6

Yine aynı ders kitabında erkek öğrencinin kimya laboratuvarında deney yaparken görülen resmi, pozitif bilimlere erkek çocukları yönlendirirken, kadınlar bu alanın dışına itilmektedir.

Kız çocuklarının laboratuvar ortamındayken görüntülediği herhangi bir resim bulunmamakla beraber, erkek çocuklar bu alanlarda sıklıkla görülmektedir.

1975 yılı basımı “Sosyal Bilgiler 3. Sınıf” ders kitabında ,“Devletin Yargı Görevi” konusunda, yargıya ve mahkemelerin işleyiş biçimleriyle ilgili bilgi verirken, cinsiyet ibareleri kullanılmamakla birlikte konuda kullanılan görselde, hâkimlik, avukatlık ve savcılık mesleğini icra edenler erkek figürlerle anlatılmıştır.

Açık bir biçimde cinsiyetlendirilmeyen bu meslekler, kullanılan görselde erkek figürler kullanılarak aktarılırken, bu mesleklerin erkeğe özgü olduğu, erkeklerin yönelmesi, seçmesi gereken meslekler olduğu görselde vurgulanmıştır.

Resim 15: Devletin Yargı Görevi, 1975

Kaynak: Sosyal Bilgiler 3. Sınıf Ders Kitabı; Sayfa 37

Yalnızca zabıt kâtibesinin kadın olduğu mahkeme salonunda, erkeklere, hâkim, savcı ve avukatlık meslekleri işaret edilirken, kadına zabıt memurluğu hedef gösterilmektedir.

Kadının mesleki seçimleri erkek egemenliği ve onun kadına uygun gördüğü görev ve sorumluluklar doğrultusunda, birincil mesleği olan ev kadınlığını engellemeyecek mesleklere yönlendirmektedir. Evde yaşayanların ve evin bakımından sorumlu tutulan kadın, pozitif bilimler odaklı mesleklerden uzak tutulurken, evde yaptığı işler doğrultusunda, hemşirelik, zaman zaman öğretmenlik vb. meslekleri tercih etmeye bir bakıma mecbur kılınmaktadır.

Erkek, yönlendirildiği meslekler doğrultusundan, ilköğretim sıralarında kamusal alana itilirken, kadın ev ve ev odaklı alanlara yönlendirilmektedir.

1981 yılı basımı “Sosyal Bilgiler I” ders kitabında, “Ailede Herkesin Görevleri Vardır” konusunda; “Baba ailenin gelirini sağlar... Anne ise temizlik, çamaşır gibi ev işlerini yapar... Ayrıca gelir getiren bir işte çalışan annelerde vardır (Saymalı, 1981: 29).” İfadeleriyle kadının annelik mesleği vurgulanmakta ve kadın ev içi alana yönlendirilirken dışarıda herhangi bir meslek sahibi olmak, ayrıca, gerek duyulursa yapılacak bir iş gibi aktarılmaktadır.

1987 yılı basımı “Sosyal Bilgiler” ders kitabında, sanat ve spor alanlarına yalnızca erkekler yönlendirilmiş, bu iki alan erkeklerle birlikte anılarak, özellikle fiziksel güç gerektirdiği düşünülen spor faaliyetlerinde erkekler başat unsur olarak yer alırken, bu alanda profesyonelleşmeye yönlendirilenler de yalnızca erkekler olmuştur.

Resim 16: Yurdumuzda Çeşitli Spor Faaliyetleri Yapılır, 1987

Kaynak: Sosyal Bilgiler Ders Kitabı; Sayfa 137

Kitapta kullanılan görselde erkek egemen başka spor dalları olan futbol, güreş ve basketbol dolayısıyla da erkek öncelenirken, resimlerde yalnızca erkek figürlerin kullanılması, erkeklerin ve kadınların hangi spor dallarıyla ilgilenmesi/ilgilenmemesi gerektiği konusunda kalıp yargılardan oluşan mesajlarını, üstü kapalı biçimde toplumsal cinsiyet rolleri gereğince meşrulaştırarak aktarmıştır.

1990’lı yıllarda demokrasi ve insan hakları konusunda, tüm dünyada yaşanan gelişmeler dikkate alındığında, en önemli eğitim/öğretim materyalleri olan ders

kitaplarında, kadın ve erkeklerin yönlendirildikleri meslekler hala biyolojik/anatomik cinsiyet temel alınarak belirlenmektedir.

1998 yılı basımı “6.sınıf Sosyal Bilgiler” ders kitaplarında meslek seçimleri, kadın ve erkeklerin melek tercihlerini, fiziksel yapabilirliklerine göre belirlenmeleri vurgulanmıştır.

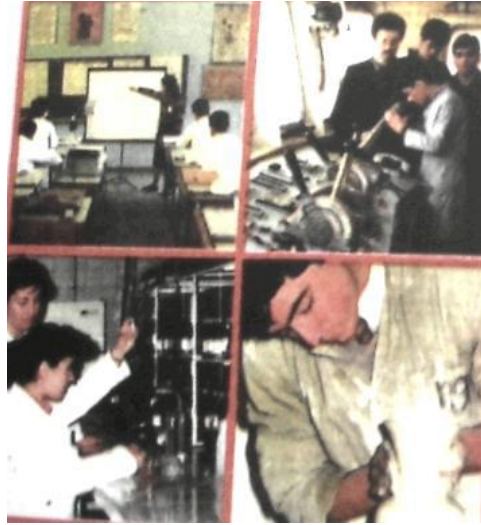
“...Meslek sahibi olmamak, toplumda hoş karşılanmaz. Kendi geçimini sağlamak ve ülke ekonomisine katkıda bulunmak ancak meslek sahibi olmakla mümkündür...(Deliorman vd. , 1998: 23).” İfadeleri ile “Meslek ve Meslek Seçimi” konu başlığının altında cinsiyet belirtilmeden, günümüz koşullarında herkesin bir meslek edinerek, ülke ekonomisine katkıda bulunmasına yönelik söylemler yer alırken, konuda kullanılan görsel ve bu görsele ait açıklama, cinsiyetçi mesleki yönlendirilme anlayışından vazgeçilmediğinin ispatı niteliğindedir.

Resim 17: Yapımıza Uygun Meslek Seçimi Başarılı Olmak İçin Önemlidir, 1998
Kaynak: 6.sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı; Sayfa 23

Sözel ifadelerle üstü kapalı olarak yapılan cinsiyet temelli meslek tercihlerinin sunumu görsellerle desteklenerek, hangi cinsin ne tür meslek sahibi olması gerektiği vurgulanmaktadır.

2003 yılı basımı “Sosyal Bilgiler 6. Sınıf” ders kitabında, “Meslek Sahibi Olmanın Birey ve Toplum Hayatı İçin Önemi” konusunda, meslek sahibi olmanın önemi vurgulanırken, toplumsal iş bölümü ve meslek sahibi olmak özendirilmektedir. Cinsiyetçi herhangi bir vurgu yapılmazken, metinle birlikte kullanılan görsel, hangi cinsiyetin hangi mesleği seçmesi gerektiği, düz yazıya göre daha etkili olan görsellerle vurgulanmıştır.

Resim 18: Çeşitli Meslek Dallarını, 2003

Kaynak: 6.sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı; Sayfa 18

Teknoloji ve bilime erkek yönlendirilirken, kadınlar laboratuvar ortamlarında görülmektedir. Görselde dikkat çekici bir başka unsur da cinslerin birlikte bir mesleği icra ederken görülmemesidir. Kadın-erkek cinsiyetleri ne kadar birbirlerinden ayrılırsa, yönlendirildikleri ve icra ettikleri mesleklerde bir o kadar ayrıştırılmıştır.

2006 yılı basımı “Sosyal Bilgiler 6” ders kitabı, kadınların ve erkeklerin bir aradalığını cinsiyetçi yaklaşımlardan kısmen uzaklaşarak daha demokratik yaklaşımlarla sunmuştur. Cinsiyet eksenli mesleki yönlendirmeler önceki yıllara oranla daha örtük ve azdır.

Resim 19: Bilim ve Sanat Özgürlüğü, 2006

Kaynak: 6.sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı; Sayfa 212

Kadın pasif edilgen kimliğinin dışında farklı meslek alanlarında görülmeye başlanmıştır. Bilim ve teknoloji erkek tekelinden kısmen kurtulmuş, bu alanlar kadına da sunulmaya başlanmıştır.

Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında, kadın ve erkeklerin yönlendirildikleri meslekler, toplumsal cinsiyet odaklı yaklaşımlar ve ideolojilerle, toplumsal cinsiyet rolleri doğrultusunda, görsellerde ve metinlerde yer almıştır.

Kadının birincil mesleği olarak görülen ev kadınlığı, kadın ev dışında herhangi bir mesleğe sahip olsa da vurgulanmaya devam etmektedir. Teknoloji ve bilim erkek tekeline verilirken kadınlar bu alanlarla ilintili mesleklerin dışında yer almışlardır.

21. y.y. günümüz dünyasında, demokratikleşme ve insan hakları konusunda ortaya çıkan gelişme ve ilerlemelere rağmen, kadın-erkek eşitliği tam anlamıyla Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında yansımaları bulamamıştır.

Kadınlar bilim ve teknolojinin, erkekler de sosyal bilimler, çocuk gelişimi gibi alanların dışında yer almaya, yaşantılarının herhangi bir döneminde karşılaşabilecekleri, birbiriyle eklemlenmiş birçok konudan bihaber kılınmaya ders kitapları aracılığıyla itilmektedirler.

IV. 4. “Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında yer alan konularda, aile içi iş bölümü toplumsal cinsiyet rolleri ekseninde, kamusal-özel alan ayrımı doğrultusunda mıdır?” Alt Problemine İlişkin Bulgular ve Yorum

Araştırmanın dördüncü alt problemi, “Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında yer alan konularda, aile içi iş bölümü toplumsal cinsiyet rolleri doğrultusunda mı paylaştırılmıştır?” şeklinde ifade edilmiştir. 1939 yılı basımı “Ortaokul Yurt Bilgisi” ders kitabında, kadın ve erkeklerin çocuklarına karşı vazifeleri;

“Çocuk karı-koca bağı kuvvetlendiren mukaddes bir varlıktır. Ana ve baba için çocuğunu okşamak, kucaklamak, sesini işitmek, sualleri ile karşılaşmak, güzel fikirlerini görmek, ince duygularını sezmek, büyük bir sevinçtir. Karı ve koca çocuk mevzuu üzerinde elbirliğiyle işlerler (Taşkiran, 1939: 85).”

İfadeleriyle belirtilmiştir. Çocuk bakımı ve yetiştirmesine dair bütün sorumluluklar annenin görevi olarak verilmemiştir.

1941 yılı basımı “Yurt Bilgisi Dersleri” kitabında, “Aile ve Aile Ocağı” konusunda kadın ve erkeğin aile içi iş bölümü içerisindeki görev ve sorumlulukları; “Babamız ailemizin başıdır. O tarlasında ve işinde döktüğü alın teri ile kazandıklarını eve getiri. Annemiz evin bütün işlerini görür. Yemeğimizi pişirir, çamaşırlarımızı yıkar, söküğümüzü diker, temizliğimizi yapar (Rona, 1941: 4).” Şeklinde verilmiştir. Toplumsal cinsiyet rolleri doğrultusunda bir aile içi iş bölümü söz konusudur.

Ortaokullar için “Yurttaşlık Bilgisi I” ders kitabında “Ailemiz” konusunda aile içi iş bölümü;

“Babamız çalışır para kazanır ve bize lazım olan şeyleri alır. Annemiz bütün gün evde çalışır, yemekleri pişirir, soframızı hazırlar. Bundan başka yün işleri, dikiş işleri, ütü ve temizlik işlerini yapar. Akşam olunca sofrada toplanırız... Sofrada babam anneme ve bize o gün yaptığı işleri, işe giderken ve gelirken gördüğü şeyleri anlatır. Annem de babama evde yaptığı şeylerden bahseder ve eve lazım olan şeyleri söyler... Yemekten sonra babam köşesine oturur. Küçük kardeşim Demir babama gözlüğünü ve gazetesini verir. Annem de sofrayı bitirdikten sonra yerine oturur. Kız kardeşim Türkan ilkokulun dördüncü sınıfındadır. Sofrayı kurarken ve kaldırırken anneme yardım eder. Toz almak, odayı düzeltmek, sobanın altını temizlemek gibi küçük işleri yapar...(Kurtuluş & Kurtuluş, 1952: 41).”

Şeklinde aktarılmıştır. Çocuklar, hemcinsleri ebeveynleriyle özdeşleştirilerek benzer rollere eğilim içerisinde aktarılmışlardır.

Yine aynı der kitabında, “Ailede Tasarruf, Evin Düzeni” konusunda aile içerisinde kadına düşen görevler cinsiyet eksenli ifadelerle yer almıştır.

“Kardeşim Türkan’ın okul önlüğünü, benim gömleğimi, babamın gömleğini hep annem diker... Annem yün işlerini çok güzel yapar, babama bir yün yelek ördü. Babam da bir dükkânda gördüğü yün yeleşin fiyatını sormuş 30 lira istemişler. Hemen yün iplik satan bir dükkâna gitmiş on beş liralı yün almış. Annem evde işini bitirdiği zamanlarda, boş zamanlarında babamın yeleşini ördü, on beş günde bitirdi...(Kurtuluş & Kurtuluş, 1952: 42).”

Metinden de anlaşıldığı üzere, kadının görev alanı olarak erkek tarafından belirlenen ev ortamında, kadın-erkek arasında eşitsiz bir iş bölümü söz konusudur. Erkek paraya sahip olan ve kullanan, kadınsa emeği ücretlendirilmeden, aile içi işçisi konumundadır.

1972 yılı basımı “Yurttaşlık Bilgisi I” ders kitabında “Aile ve Aile Bireylerinin Görevleri” konusunda kadın ve erkeğin görev ve sorumlulukları, Türk ailesi prototipinde toplumsal cinsiyet rolleri doğrultusunda o günkü aile ile kıyaslanarak verilmiştir.

“Türklerde kadınlarla erkekler arasında fazla fark yoktu. Erkekler savaşa giderler, sürüleri otlatırlar, dışarıda çalışırlardı. Kadınlar ev işlerini görürler, çocukları yetiştirirler ve kumaş, çadır bezi ve kilim dokurlardı... Ailede kadın ve erkek eşit haklara sahiptirler. Çocukları birlikte büyütürler, eğitimlerine birlikte bakarlar. Dışa karşı aile başkanı erkektir. Ailenin mutluluğunu kadın sağlar (Ayel & Akşit, 1972: 33-34).”

İfadeleri ile aile başkanı erkek olarak tanımlanmakta ve kadın-erkek, aile içi rol ve sorumluluklarda eşdeğer tutulmaktadır. Bu iki ifade birbiriyle çelişir durumdadır. Kadın-erkek eşitliğini, kadının erkeğe bağımlılığı olarak aktaran metin, bağımlılık-eşitlik kavramlarını aynı düzlemde kullanarak, toplumsal cinsiyet yaklaşımlarını meşrulaştırmakta, bununla birlikte bu eşitsiz anlayışı öğrencilere normallik sınırları içerisinde sunmaktadır.

Resim 20: Ailenin En güzel Zamanı Sofra Başında Geçer, 1972

Kaynak: Yurttaşlık Bilgisi I Ders Kitabı; Sayfa 33

Kadın ve erkeğin aile içerisindeki mevcut yerleri eşitsiz cinsiyet eksenli yaklaşımlarla metinlerde verilirken, bu ayrımcı anlayış görsellerle de desteklenmiştir.

Aynı kitapta aile bireylerinin görevleri;

“Ailede herkesin bir görevi vardır. En ağır görev baba ve annenin üzerindedir. Baba bütün gün dışarıda çalışıp para kazanarak evin geçimini sağlar. Çarşı ve pazardan lüzumlu erzakı alır, eve getirir. Anne evin işlerini görür. Evi temiz tutar. Yemekleri ve sofrayı hazırlar. Çamaşırları diker, yıkar ve ütüler (Ayel & Akşit, 1972: 35).”

İfadeleri ile aktarılmıştır. Annelik rolüyle kadın eve ait kılınırken, kamusal alana özgü bütün görev ve sorumluluklar babalık kisvesiyle erkeğe bırakılmıştır. Kadının ve çocukların babaya karşı görevleri oldukça net biçimde görsellerle desteklenerek verilmiştir. Erkeğin babalık ve aile reisliği görevleriyle özdeşleştirilen otorite kavramı, erkeğe karşı belli görev ve sorumlulukları da eril cinsiyetçi ideolojik yaklaşımlarla birlikte üretmektedir.

Resim 21: İşinden Dönen Baba, Güler Yüzle ve Sevinçle Karşlanır, 1972

Kaynak: Yurttaşlık Bilgisi I Ders Kitabı; Sayfa 36

Aile bireylerinin görev ve sorumlulukları, toplumsal cinsiyet merkezli yaklaşımlarla, komutlarla verilmiştir. Ders kitapları aile bireylerinin hangi durum ve koşullarda ne tür davranış örüntüsü içerisine girmeleri gerektiğini, cinsiyetçi yaklaşımlarla oldukça ayrıntılı biçimde, kadın ve erkeklere sunmuştur.

Aile içerisinde kız ve erkek çocukları, hemcinsleri olan ebeveynleriyle özdeşleştirilerek, kalıp yargılar doğrultusunda tek tiplmelerle, cinslere özgü görev ve sorumlulukları sunmuşlardır.

Resim 22: Çocuklar Yaşlarına Göre Ev İşlerinde Yer Alırlar, 1972

Kaynak: Yurttaşlık Bilgisi I Ders Kitabı; Sayfa 40

1975 basımı “Sosyal Bilgiler I” ders kitabında “Aile Toplumu İçinde” konusunda, kasın ve erkeğin rolleri ve aile içi iş bölümü geleneksel değer yargılarıyla donatılarak sunulmuştur.

“Aile içinde yaşayış, dışarıda çalışanlara göre düzenlenir. Anne e dışında bir yerde alışmıyorsa evin iç işleri onun omuzlarındadır. O, her gün herkesten önce uyanır. Mevsim kış ise, ev kaloriferli değilse, sobayı yakacak, kahvaltıyı hazırlayacak, okula ve işe gidecek olanları uyandıracaktır. Sabah sofrasını kaldırdıktan sonra, evi toplayıp, günlük temizlik yapmak, öğle ve akşam yemeklerini hazırlamakta annenin işidir. Henüz okula gitmeyen çocukların bakımı da bu işler arasında yapılır.

Yemek zamanları, babanın işten, çocukların okuldan geliş saatlerine uydurulur. Anne, öğle yemeğinden önce işleri bitirir; temiz ve düzgün giyinir. Okuldan gelen çocuklarını ve onlarla birlikte babayı, güler yüzle karşılar. O, ancak öğleden sonra biraz dinlenebilir.

Akşam yemeğinden sonra, baba, ev dışında olup bitenlerden söz eder; çocuklar, okuldan haberler verir. Baba ve çocuklar, eve üzüntüsüz dönmüşlerse, anne de yorgunluklarını unuttur. Konuşmalar uzun sürmez. Baba, bir kitap veya gazete okuyacak, çocuklar, derslerini hazırlayacak, anne, dikecek ya da örgü yapacaktır.” (Sanır vd. , 1975: 34)

Metinden anlaşıldığı üzere, kadının sıkıştırıldığı evde, ne zaman, neyi, ne şekilde yapması gerektiği, ayrıntılı olarak planlanmıştır. Bu ifadelerle, erkeğin kadın üzerindeki tahakkümünün boyutları açık biçimde gözler önüne serilirken, ifadelerin keskinliği ve niteliği, yalnızca kadının geleceği için değil, tüm toplumun geleceği açısından büyük bir talihsizliktir.

Yine 1975 yılı basımı Sosyal Bilgiler ders kitabında, ünite sonunda yer alan “Sorunlar” bölümünde, öğrenciye sorulan sorular, cinsiyetçi aile içi iş bölümünü pekiştirir niteliktedir. Konu sonunda öğrenciye;

“Annenizin ev işlerine nasıl yardım edebilirsiniz, hangi işleri sürekli olarak yapabilirsiniz? Baba, çocuklar için geçim parası vermekle görevli midir?” (Sanır vd.,1975. 40)

Soruları yöneltilecek, ev işlerini annenin yapması gerektiği hatırlatılarak, anneyle ev işlerinde yardıma yönlendirilen yalnızca kız çocuğu olduğu için, annelerinin ardılları kız çocuklarına, çocuk yaşlarda ev işlerinin sürekli yapılması gerektiği telkin edilmektedir.

1981 yılı basımı “Sosyal Bilgiler” ders kitabında, aile bireylerinin görevleri şu ifadelerle anlatılmıştır;

“Baba, ailenin gelirini sağlar, gereksinimlerini karşılar, mutluluğu için uğraşır, çocukların eğitimine, eşinin sıkıntılarını gidermeye yardımcı olur. Anne ise temizlik, çamaşır, yemek gibi ev işlerini yapar, evinin rahat ve güzel olmasına çalışır, çocuğun büyümesi, bakımı, sağlığı ile yakından ilgilenir, bunlarla ilgili yeni bilgiler edinir... Akşam yemeğinden sonra aile bireylerinin her biri bir kenara çekilir ve kendi işleriyle uğraşırlar. Sözgelimi, baba bir koltukta gazetesini okur, anne yün örür ya da büyük kızı ile aile sorunlarını konuşur... Böylece herkes kendi istediğiyle ilgilenir, kimse öbürüne karışmaz... Bu yuvada güven verici sıcaklık bulurlar, sevilirler...”(Saymal, 1981; 29).

Aile içi iş bölümü, metinden de açıkça anlaşılacağı üzere, geleneksel kalıp yargılar üzerine düzenlenmiş kadın-erkek rolleri üzerine kurulmuştur. Bu tür kullanımlar, kitaplarda sıklıkla yer almasına rağmen dikkat çekici bir diğer cinsiyetçi yaklaşım, aile yuvasının mutluluğunun, bu eşitlik anlayışından uzak cinsiyetçi iş bölümüne bağıymışçasına aktarımıdır. Akşam bir araya gelen aile bireylerinin yapması gerekenler, cinsiyet ve yaşlarına göre oldukça açık belirtilmiştir.

1995 yılı basımı “Vatandaşlık Bilgileri III” ders kitabında aile içi iş bölümü yine cinsiyet eksenli yaklaşımlarla öğrencilere aktarılmıştır.

“Ailede belli işler, belli kişilerce yapılır yani aile üyeleri arasında bölüşülür... Aile üyelerinden kimlerin ne iş göreceği konusunda Medeni Kanunumuz bazı esaslar getirmiştir. Kanunda kocanın aile birliğinin reisi olduğunu; evin geçiminin, eş ve çocukların uygun biçimde yedirilip içirilmesinin ona ait olduğu hükmü yer almaktadır... Zira eş ve çocukların beslenmesi, bir ödev olarak aile başkanı olan babaya verilmektedir. Bunlar aile başkanının omuzlarına binen ağır yüklerdir... Annenin de yükümlülükleri vardır. O, kanuna göre, ailenin ortak mutluluğunu sağlamak hususunda gücü yettiği kadar kocasının muavin ve müşaviridir. Kanun yukarıda sadeleştirerek verdiğimiz hükümlerden sonra aynen “eve kadın bakar” demektir (Dal vd. , 1995: 33).”

Anne ve babanın aile içindeki görev ve sorumluluklarının, cinsiyetçi politikaların en geniş uygulayıcısı devlet aygıtı tarafından nasıl kanunlarda dahi yer aldığı vurgulanarak, bu eşitsizliğin sorgulanması engellenmektedir. Kanunlar ve

gelenek-göreneklerin, birbirleriyle aynı düzlemde ve fikir birliğinde eylemlilik halinde aktarılması, cinsiyet temelli iş bölümünün kadın ve erkeklere verdiği görev ve sorumlulukların, öğrencilerin aklında, mutlak doğru olduğu kanısını yaratmaktadır.

1998 yılı basımı “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi 8. Sınıf” ders kitabında, “Bugünkü Türk Ailesi” konusunda şu ifadeler yer almaktadır;

“1982 Anayasası kadın ve erkek arasında hiçbir ayırım yapmamıştır. Kadın erkek eşitliğine, aileye önem vermiştir. Bu durum Anayasamızın 41. maddesinde açıkça görülür... Son zamanlarda, kanunlarımızda eşitliğe aykırı olan bazı maddeler üzerinde düzenlemeler yapılmıştır. Örneğin; kadının çalışmak için eşinden izin almasına gerekmemektedir. Sadece eşlerin bu konuda anlaşmış olması yeterlidir (Gezer, 1998: 29).”

Metindeki ifadelerle kadın-erkek eşitliğini sağlamaya yönelik Anayasal değişikliklere yer verilirken, toplumsal cinsiyet yönelimli erkek egemen ideolojilerin, geleneklerle eklemlenerek oluşturduğu toplumsal zihniyet göz ardı edilmektedir. Kadının ücretli bir işte ev dışında çalışması eşlerin mutabakatına bırakılırken, cinsiyet merkezli ideolojik yaklaşımlarla yoğrulan erkek zihniyetinin keyfi uygulamalarının önüne geçilmemektedir.

2000’li yılların başlarında, bu ideolojik toplumsal cinsiyetçi yaklaşımlar, Sosyal Bilgiler ders kitaplarında daha örtük kullanılarak, insan hakları ve demokrasi alanında dünyadaki gelişmelere ayak uydurulmaya çalışılsa da, 2006 yılı basımı “Sosyal Bilgiler 6” kitabında, toplumsal cinsiyet ideolojileri, daha fazla geleneklerle harmanlanarak aktarılmıştır.”Gelenek ve Göreneklerimiz” ana başlığı altında, “Aile ve Evlenme” konusunda ailenin tanımı ve Türk toplumu açısından önemi anlatılırken, konunun tarihsel gelişimine de yer verilerek, aile içi iş bölümü yine cinsiyet merkezli aktarılmıştır.

“Eşler arası iş bölümünde kadına büyük ölçüde ev işleri düşmekteydi. Mesela yemek pişirmek, çocuklara bakmak, koyunları sağmak, süttten elde edilen yiyecekler hazırlamak, dikiş dikmek, kumaş dokumak kadının işiydi. Bütün bu işlerde anneye kız çocukları yardım etmekteydi. . Eski Türk toplumunda kadının üzerinde hiçbir kısıtlama yoktu. Kadın toplumda saygı görürdü. Daha da önemlisi kadın, erkeklerle birlikte ailenin bütün faaliyetlerine katılmaktaydı. Hatta erkekler gibi ata binmekte, silâh kullanmakta, avcılık yapmaktaydı” (MEB, 2006: 178).

İfadeleri kullanılarak, tarihsel geçmişle eklenerek sunulan aile içi iş bölümü ve kadının Türk toplumundaki yeri, erkeğin görevlerine hiç değinilmeden yalnızca kadın hedef alınarak cinsiyet ekseninde aktarılırken, Eski Türklerde kadının hiçbir şekilde sınırlanmadığı ve her türlü sosyal aktiviteye katıldığı anlatılırken bu aktivitelerin aslında erkeğe özgü kılındığı “erkekler gibi” ifadeleri kullanılarak belirtilmiştir

Resim 23: Sosyal Bilgiler 6.Sınıf Ders Kitabı, 2006. Sayfa; 178

Kadının görev sorumlulukları metinde, tarihsel geçmişe ve geleneklere eklenerek anlatıldıktan sonra, hemen altında kullanılan görselde (Resim 19), günümüz çekirdek ailesi profiline uygundur. Şekil 19’da, elektrikli süpürgeyle yerleri temizleyen anne, ona toz alarak yardım eden kız çocuk ve kitaplarını kitaplığa yerleştiren erkek çocuk, Türk toplumunun yapısında, kadının yeri ve görevlerine ilişkin çok önemli değişiklikler olmadığını kanıtlar niteliktedir.

Anneyle özdeşleştirilerek, çocuk yaşlarda ev işine yönlendirilen kız çocuğuyla, bilgiyle özdeşleşen ve bilgiyi tekelinde bulunduran, ataerkil kültüre ait erkeğin prototipi konumunda kitapla ve kitaplıkla haşır neşir olan erkek çocuk, 2000’li yıllara gelindiğinde, ders kitaplarının cinsiyet rolleri aktarımında, zaman zaman politik iktidarların ideolojilerindeki değişimler ve dünyada konuyla ilgili gelişmeler doğrultusunda, kitaplarda cinsiyetçi yaklaşımlar artıp azalsa da zihniyet değişimi sağlanamadığı aşikardır.

Resim 24: Düğün Alayı, 2006

Kaynak: Sosyal Bilgiler 6.Sınıf Ders Kitabı; Sayfa 178

Geleneklerin kucacağına itilerek, ikincileştirilen kadına, ders kitaplarında bu dönemde yine kültürel değerlerin önemi vurgulanarak, toplumsal yaşamda ve ailedeki statüsü hatırlatılmakta hatta hiç unutmaması sağlanmaktadır. Çoğunluğun erkek olduğu bir düğün alayının tasvir edildiği şekilde, erkek toplumun ve ailenin öznesi konumunda, kadının önünde yer almakta ve kadının varlığını dahi hissettirmemektedir.

2007-2008 Sosyal Bilgiler ders kitaplarında, “Aile İçi İş Bölümü Konusu” ayrı bir başlık altında yer almamıştır. Cinsiyet temelli yaklaşımlar artık kadının, dünyadaki gelişmelere koşut ilerlemesinin önüne geçmektedir.

Araştırma konusu olan, 1928-2008 yılları arasında, ilköğretim yaş gurubuna okutulan Vatandaşlık Bilgisi, Yurttaşlık Bilgisi, Tarih, Coğrafya ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarında, iktidarların dünya görüşleriyle bağlantılı olarak zaman zaman, toplumsal cinsiyet anlayışına yönelik farklı yaklaşımlar yer alsa da sonuç olarak bu anlayış özünde kayda değer değişikliklerle incelenen ders kitaplarında yansımaları bulamamıştır.

Bu doğrultuda mesaj tektir; “ köylü ya da şehirli, varlıklı ya da yoksul, kamusal alan erkeğe aittir ve bilgiyi tekelinde bulundurma hakkı onundur. Kadın

özel alanda olması gerekendir, hem zihinsel hem de fiziksel aktivite bakımından profesyonelleşmesi gereken konular, mevcut siyasal sistem ve onun biricik öznesi erkek tarafından belirlenmiştir ve kadının bu alanların dışına çıkmasına gerekte yoktur. Ailenin tüm fertleri, aile içi cinsiyetçi iş bölümünün öngördüğü davranış kalıpları çerçevesinde hareket etmelidir. Kanunlar aracılığıyla da erkeğin ailenin ve toplumun temeli olduğu vurgulanmıştır. Hem ailenin hem toplumun hem de iktidarın tek ve gerçek sahibi erkektir. Kısacası, yalnızca toplumun değil, toplumla eklemlenmiş tüm unsurların, öznesi erkektir. Erkek öznenin yarattığı ve şekillendirdiği kadın ve diğer ötekiler de erkeğin öngördüğü biçimde bu toplumsal yapının yalnızca nesnesi konumundadırlar.

IV. 5. “Kadınlar, edilgen, duygusal, zayıf ve pasif, erkekler etken, mantıklı, güçlü ve aktif kişilik özellikleri ile öğrencilere, görsellerde ve metinlerde sunulmuş mudur?” Alt Problemine İlişkin Bulgular ve Yorum

Araştırmanın beşinci alt problemi, “Kadınlar, edilgen, duygusal, zayıf ve pasif, erkekler etken, mantıklı, güçlü ve aktif kişilik özellikleri ile öğrencilere, görsellerde ve metinlerde sunulmuş mudur?” şeklinde ifade edilmiştir.

1931 yılı basımı “Tarih IV. Kitap’ta” Padişah ve “Hükümetinin Osmanlı Devletine Bakışı” adlı konuda, padişahın ve hükümetinin devlet yönetimindeki basiretsizlikleri;

” Böyle hamiyet ve gayretten mahrum bir padişah ile kâh haysiyetsiz, kâh aciz ve korkak adamlarla idare edilen bir hükümetin memleket ahvaline müspet ve faydalı bir bakışı bittabi olamazdı (Devlet Matbaası, 1931: 14).”

İfadeleriyle, bir padişahta (erkek) bulunmaması gereken özelliklere dikkat çekilerek, erkeğin aciz ve korkak olmaması gerekliliği vurgulanırken, gayet insani bir duygu olan korku, zaman zaman her insanın hissedebileceği aciziyet, erkeğin de insan olduğu ve bu tür duygulara zaman zaman kapılınabileceği gerçekliğinden uzak bir biçimde sunulurken, erkeğin güçlü ve cesur olması gerekliliği belirtilmiştir.

1933 yılı basımı “Ortaokul Tarih I” ders kitabında “İlk Çağ Medeniyetleri” konusunda kullanılan görselde, erkek figürler bataklıkta kurutmak için çalışırken görülmektedir.

Resim 25: İlk Sümerler Mezopotamya Bataklıklarını Kuruturlarken, 1933

Kaynak: Ortaokul Tarih I ders kitabı; Sayfa 80

Resimde görülen bataklık kurutma işi için çalışan erkek figürler, ilk bakışta normal görünse de fiziksel güç gerektiren iş ve görevlerin erkeğe ait olduğu algısı uyandırmaktadır.

Yine 1939 tarihli “Ortaokul Yurt Bilgisi I” ders kitabında, “Manevi Hayatımıza Ait Vazifeler” konusunda, “ İradeli bir adam cesur olmalı, hayatın zor zamanlarında elemi karşılamayı, eleme tahammül etmeyi bilmelidir (Taşkiran, 1939: 81).” İfadeleriyle kişilik olarak güçlü erkek olmaya değinilirken, toplumsal cinsiyet merkezli kişilik ve karakter özellikleri pekiştirilmektedir.

1945 yılı basımı “Yurt Bilgisi Dersler I, II, III” ders kitabında, “Aile ve Aile Ocağı” konusunda, “Sevgili anamız bizi yıllarca emzirir, hastalanıp uyumadığımız geceler sabahlara kadar başucumuzda bekler...(Rona, 1945: 4).” İfadeleriyle annenin, çocuğu için yaptığı fedakârlık, kadının duygusal olduğu kalıp yargısını destekler niteliktedir.

Yine aynı ders kitabında, askerlik vazifesinin önemine değinilirken, “...Üstler de aslarını öz bir evlat kardeş bilirler... Böylece birbirine candan bağlanan büyük ve küçükler en sağlam kayalar kadar kuvvetli olur, hiçbir kuvvet önünde yenilmez (Rona, 1945: 34).” Metniyle, askerlik kurumunun önemi ve askerlik süresince alınan eğitimin, ast-üst ilişkisinin ortaya çıkardığı, hiçbir kuvvet önünde yenilmeme ve

güçlü olma özelliklerini erkeğe atfederek, erkeğin fiziksel ve karakteristik özelliklerinin nasıl olması gerektiği yönünde ipuçları vermektedir.

1951 yılı basımı “Tarih 2” ders kitabında, “Hun İmparatoru Attila” konusunda, hükümdarın kişisel özelliklerine yer verilerek “Attila akıllı, cesur ve azimkârdı...(Cezar, 1951: 25).” İfadeleriyle, babalar ve oğullar, fetihler ve savaşlar kitabı olan tarih kitaplarında, akıl, güç ve azim gibi cinsiyet gözetmeksizin ortalama zekâyâ sahip her insanda bulunabilecek özellikler, erkek cinsiyeti ve hükmeden statüsüyle birlikte sunularak, bu özelliklerle erillikliğe dolaylı yollardan atıfta bulunmaktadır.

1952 tarihli “Yurttaşlık Bilgisi I” ders kitabında yer alan “Oyun Yuvası” adlı konuda, okulun şimdiki adıyla spor kolunun görev ve önemine değinilmektedir.

“Okul müdürü bu kolun başkanıdır, beden eğitimi öğretmeni de bu kolun baş kaptanıdır. Okulun bütün öğrencileri bu kolun üyesidir... Bu kol bütün öğrencileri ilgilendiren, öğrencilerin çok sevdiği bir koldur. Biz Türkler sporu çok seven sporcu bir milletiz. Dedelerimiz, ecdadımız güçlü, kuvvetli insanlardı onlar atı, kılıcı ve güreşi severlerdi... Onların torunları olan biz Türk çocukları da onlar gibi sağlam, kuvvetli, bilgili olmalıyız... Dedelerimizden miras kalan bu kuvveti iyi kullanalım (Kurtuluş ve Kurtuluş, 1952: 31).”

İfadelerinde, dede ve ecdattan miras kalan, spor dalları belirtilirken, erkeğe özgü bir ünvan olan dede, erkek cinsiyetine gönderme yapmaktadır. Güç, kuvvet ve bilgi, erillikle özdeşleştirilirken, fiziksel ve zihinsel güç yalnızca erkeğe özgü kılınarak, kadın bu fiziksel ve kişilik özelliklerinden yoksunmuş ifadesi direkt olarak ifade edilmese de, bu aktivite ve özelliklerin dışında tutularak, bu niteliklere sahip değilmiş imajı yaratılmıştır.

Bu ifadeleri pekiştirmek amacıyla konunun hemen yanında kullanılan, güreşçi Yaşar Doğu’ya ait resim, fiziksel gücün erkek cinsiyetiyle ne kadar özdeşleştirildiğinin ve bu gücün, öneminin ders kitaplarına ne şekilde yansıtıldığının göstergesidir.

Resim 26: Dünya güreş birincisi Yaşar Doğu, 1952
Kaynak: Yurttaşlık Bilgisi I Ders Kitabı; Sayfa 31

1972 yılı basımı “Yurttaşlık Bilgisi I” ders kitabında, “Ailede Sağlık” konusunda kullanılan görselde, çocuğunun elini sararken görülen anne figürü, kadının duygusallığına işaret etmektedir.

Resim 27: Ani Bir Rahatsızlık Karşısında Sağlık Dolabındaki İlaç ve Aletlerden Yararlanılır, 1972
Kaynak: Yurttaşlık Bilgisi I Ders Kitabı; Sayfa 37

Görselden de anlaşıldığı gibi kadının kişilik özelliği olarak görülen duygusallık yansıtılmaktadır. Görsel, erkeğin insanın duygusal yanından uzaklaştırılarak, toplumsal cinsiyet rolleri doğrultusunda, cinsiyetlere yüklenen kişilik özelliklerine göre ayrımcılığa maruz kaldığı, kadının da mantıksal yanının göz ardı edildiği gerçeğini doğrular niteliktedir.

Yine aynı ders kitabında kullanılan bir başka görsele kadınlar, duygusal ve şefkatli yanlarıyla konu olmuşlardır.

Resim 28: Çocuk Esirgeme Kurumu Çocuk Bahçeleri Yaptırır Böylece Küçük Çocukların Yetişmelerine Yardım Etmiş Olur, 1972

Kaynak: Yurttaşlık Bilgisi I Ders Kitabı; Sayfa 64

Resimde, annelik göreviyle sevecen ve hoşgörülü olarak görülen kadın figürünün yine duygusallığına atıfta bulunmaktadır.

Kitapta yer alan bir başka görselde (Şekil 29), “Verem Savaş Derneği'nin” gezici aracı görülürken, resimde kullanılan bütün figürler erkek olup, oldukça ciddi yüz ifadelerine büründürülmüşlerdir. Erkeğin yalnızca fiziksel açıdan değil, karakter ve kişilik olarak da ciddi ve güçlü imajının hissedildiği görsel, yine kadın ve erkeklerin nasıl olmaları gerektiğini toplumsal kalıp yargılar doğrultusunda öğrencilere sunmaktadır.

Resim 29: Verem Savaş Derneği Gezici Aracı, 1972

Kaynak: Yurttaşlık Bilgisi I Ders Kitabı; Sayfa 65

Yine aynı ders kitabında kullanılan bir başka görselde erkek figür, sosyal yaşamda oldukça aktif ve etken biçimde sorumluluk almaktadır. Kadınların sosyal aktivite ve yaşamlarının alışverişle sınırlandırıldığı kitapta erkekler kamusal alanın her yerinde görülmektedir.

Resim 30: Sandık Seçmen Listeleri Halkın Kolayca Görebileceği Yerlere Asılır, 1972

Kaynak: Yurttaşlık Bilgisi I Ders Kitabı; Sayfa 100

Resimde erkek figür yalnızca sosyal yaşamda etken konumda görülmemekte bunun yanı sıra ciddi yüz ifadesi ve kendinden emin, özgüvenli haliyle de dikkat çekmektedir. Kadın ve erkeklerin yaşam biçimlerini, cinsiyetlerine özgü kalıp

yargılar çerçevesinde sınırlayan ve şekillendiren bu ayrımcı anlayış, bireylerin cinsiyet gözetmeksizin insan oldukları, her türlü duygu ve davranış eğilimleri içerisine girme ve bunları yaşama arzusuna sahip olma potansiyelleri göz ardı edilerek aktarılmıştır.

1975 yılı basımı, “Sosyal Bilgiler 1” ders kitabında, doğal afetlere karşı güvenlik önlemlerine değinilen konuda, bir deprem sonrası yıkıntıların arasından eşyalarını kurtarmaya çalışan bir kadının kullanıldığı görsele yapılan açıklama, kadının özellikle fiziksel aczini vurgular niteliktedir.

Resim 31: Bir Depremin Yıktığı Evler ve Yıkıntılar Arasından Çıkarabildiği Ev Eşyasını Bir Kenara Yerleştiren Kadıncağız, 1975

Kaynak: Sosyal Bilgiler 1 Ders Kitabı; Sayfa 54

Görselin açıklamasında kullanılan “kadıncağız” ifadesi aciziyet ve zavallılık ifadesi olduğundan, kadının hem kişilik hem de fiziksel açıdan yetersizlik ve de güçsüzlüğünü vurgulamaktadır. İnsanın karşılaşılabileceği her türlü problem karşısında mutlak çözüm üretemeyeceği gerçeğinden hareketle, söz konusu aciziyet ve güçsüzlük cinsiyete kimliği ya da cinsiyete özgü kişilik özellikleri ile açıklanamayacağından ifade, kişilik özelliklerinin cinsiyetçi kalıp yargılar doğrultusunda sınıflandırıldığını kanıtlar niteliktedir. Erkeğin, karşılaştığı durum ya da olaylar karşısında güçsüz kaldığı ya da “erkekceğiz-adamcağız” olarak nitelendiği ifade ders kitaplarında kullanılmamıştır.

1987 yılı basımı “Milli Tarih Ders Kitabı 1”de özellikle Tarih ders kitaplarında sıkça kullanılan, lider prototipi ile erillik özdeşleştirilmiştir. Yöneten, hükmeden, otorite sahibi erkek, otoriteryan kişilikle birleştirilerek, etken kılınmış, sayıları azda olsa yöneticilik yapmış kadın liderlere ders kitaplarında yer verilmemiştir.

Resim 32: Attila, 1987

Kaynak: Milli Tarih Ders Kitabı 1; Sayfa 43

Resimden de anlaşıldığı üzere, hem fiziksel hem de kişilik olarak güçlü ve otoriteryan biçimde tasvir edilen Hun İmparatoru Attila figürü, erkek cinsiyetiyle özdeşleştirilmiştir.

1998 yılı basımı “Sosyal Bilgiler 6” ders kitabında kullanılan bir temsili Haçlı Seferleri resminde, erkeğin zulmüne uğrayan, savunmasız-korunmasız genel kabulüyle kadını pasifize eden bir başka toplumsal cinsiyet merkezli yaklaşım sergilenmektedir.

Toplumun korunmaya muhtaç, edilgen ve pasif bireyleri olarak görülen kadın ve çocukların kullanıldığı görsel, kadına atfettiği niteliklerle, kadını yetersizleştirirken, erkeğin binyılların ürünü fiziksel gücünü ne şekillerde kullanabileceğine de gönderme yaparak, erkeğin bu özelliğini karalar niteliktedir.

Resim 33: Haçlıların Kudüs'ü Aldıktan Sonra Yaptıkları Soykırımı Gösteren Temsili Resim, 1998

Kaynak: Sosyal Bilgiler 6 Ders Kitabı; Sayfa 79

Ders kitaplarında kullanılan görsellerde, yalnızca kadın cinsiyetinin ezilen, zayıf, fiziksel ve zihinsel güçten yoksun olduğuna dair doğrudan ifadeler yer almasa da, kullanılan görseller üstü kapalı bir biçimde cinsiyetçi kalıp yargılara dayalı niteliklere işaret etmektedir.

Güçlü erkeğin, hükmetme ve yönetme arzusu ile görsellerde kullanımıyla, erkeği başta fiziksel açıdan kuvvetlendirme olmakla birlikte, zayıflık olarak görülen her türlü duygu ve nitelikten uzaklaştırmaya yönelik cinsiyete dayalı ayrımcılığın somut olarak verildiği bir başka görsel de yine 1998 basımı “Sosyal Bilgiler 7” ders kitabında kullanılmıştır.

Resim 34: Kanuni Sultan Süleyman'ı Yerli Halkla Konuşurken Gösteren Temsili Resim, 1998

Kaynak: Sosyal Bilgiler 7 Ders Kitabı; Sayfa 59

2005 yılı basımı ‘‘Sosyal Bilgiler 6’’ ders kitabında kullanılan görselde, incelenen diğer ders kitaplarından farklı olarak, kadının duygusal kişilik özelliğinin vurgulandığı anneliğinin dışında, erkeğin aile içinde babalık görev ve sorumluluğun gerektirdiği duygusal yanını vurgulanmıştır.

Resim 35: ocuk Aile Ortamı İçinde Korunma, Güven, Beslenme, Sevgi ve Eğitim Gibi Tüm Temel Gereksinimlerini Karşılayarak Topluma Sağlıklı Bir Birey Olarak Katılır, 2005.

Kaynak: Sosyal Bilgiler 6 Ders Kitabı; Sayfa 30

Erkeğin duygusal yapı ve karakter özelliğine sahip olmasının ve bu yanını yansıtmasının, zafiyet anlamını taşımadığı bir alan olan aile içi yaşamıyla görselde yer almış olması incelenen ders kitaplarında oldukça istisnai bir durumdur.

BÖLÜM V

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu bölümde, araştırma bulgularından elde edilen sonuçlar özetlenmiş ve çeşitli önerilere yer verilmiştir.

V. 1. Sonuç ve Tartışma

Bu araştırmanın problemi; “İlköğretim 6. 7. ve 8. sınıflar Sosyal Bilgiler ders kitaplarında, kadın-erkek arasındaki farklar, eril ideolojik yaklaşımlar doğrultusunda, biyolojik cinsiyet kimlikleri esas alınarak, toplumsal cinsiyet rolleri, açık ya da örtük ifadelerle kullanılmış mıdır, kullanılmışsa bu yaklaşımların Sosyal Bilgiler ders kitaplarına yansımaları ne şekilde olmuştur? “ şeklinde ifade edilmiştir. Problemin her bir alt problemine ilişkin elde edilen sonuçlar sırayla aşağıdaki gibi yorumlanarak özetlenmiştir.

V.1. 1. Alt Probleme İlişkin Sonuç ve Tartışma

İncelenen Sosyal Bilgiler ders kitaplarında kullanılan görsellerde, erkek cinsi, kadın cinsinden daha fazla kullanılarak, kadınlar görünmez kılınmıştır. Her iki cinsiyetin birlikte kullanılabilceği görsellerde tercih erkek cinsiyetinden yana kullanılarak, toplumsal cinsiyet merkezli yaklaşımlar doğrultusunda erkek ötelenmiştir.

Araştırmanın bu bulguları; Gümüšoğlu (1994) tarafından yapılan ”1928’den 1994’e Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik”; Asan (2006), “Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik ve Öğretmenlerin Cinsiyetçilik Algılarının Saptanması”; Çubukçu ve Sivaslıgil’in (2007), “7. Sınıf İngilizce Ders Kitaplarında Cinsiyet Kavramı”; Can (2009), “Tarih Ders Kitaplarında Kadının Görünen Yüzü”; Weitzman, Eifler ve arkadaşlarının (1987), “Sex-Role Socialization in Picture Books for Preschool Children”; ZİNEC (2000) tarafından, Montenegro’da gerçekleştirilen projeler kapsamında yapılan, “Textbook Analysis (Ders Kitabı Analizleri)” adlı araştırmaların, ders kitaplarında kadınların görünmez kılınarak, erkek cinsinin öncelendiğine yönelik bulgularıyla örtüşmektedir.

V.1. 2. Alt Probleme İlişkin Sonuç ve Tartışma

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında kullanılan metinlerde, erkek cinsi ve erillik yüceltilerek, güç ve iktidarın tek sahibi olarak nitelenmiş, cinsiyet kimliğine atfedilen özelliklerle sıklıkla kullanılarak birincileştirilirken, kadın erkeğe göre oldukça arka plana itilmiştir. Bu cinsiyetçi yaklaşımların yeniden inşa sürecinde politik iktidarların ataerkine dayalı dünya görüşlerinin etkisi, erkeğin metinlerde kullanılma sıklığını arttırarak, bu metinlerin içeriklerinin erkek lehine kullanılmasına neden olmuştur.

Araştırmanın bu bulguları; Gümüšoğlu (1994) tarafından yapılan "1928'den 1994'e Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik"; Arslan'ın (2000), "Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik"; Tanrıöver (2003), Ders Kitaplarında Tarama Sonuçları'nda yer alan "Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik"; Paivandi (2006), Discrimination and Intolerance in Iran's Textbooks"; adlı araştırmaların, ders kitaplarında kullanılan metinlerde cinsiyete dayalı ayrımcılık yapıldığı ve erkek bireylerin bu metinlerde kullanılma sıklığının kadın bireylere göre fazla olduğu bulgularıyla örtüşmektedir.

V.1. 3. Alt Probleme İlişkin Sonuç ve Tartışma

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında, çalışmanın ve meslek edinmenin sık sık vurgulandığı halde kadın ve erkeklerin yönlendirildiği meslekler ve ilgi alanları tam anlamıyla birbirlerinin zıttı niteliktedir. Kadınlar, teknoloji, matematik, fizik, tıp vb. konuların, erkekler de edebiyat, çocuk gelişimi, beslenme konularının dışında tutulmuşlardır. Kitaplarda kadınlar için tanımlanan meslekler çok sınırlı ve cinsiyet rollerinin öngördüğü biçimdedir. Olağanüstü durumlarda yalnızca fedakârlık özelliğine atıfta bulunularak kadınla birlikte düşünülen askerlik mesleği dışında, kadına uygun görülen meslekler başta ev kadınlığı olmak üzere, öğretmenlik, çiftçilik (ücretsiz aile işçisi konumunda), dadılık-hizmetçilik, tezgâhtarlık, terzilik ve hemşireliktir. Erkeklerin yönlendirildiği meslekler daha büyük çeşitlilik göstermektedir. Yalnızca kadına özgü bir meslek olarak görülen hemşirelik mesleği dışında neredeyse tüm iş kollarında Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer almışlardır.

Ayrıca kadının yapabilirlikleri ve yetenekleri erkek tarafından ötekileştirilmiş ve önemsizleştirilmiştir. Kadının herhangi bir meslekte profesyonelleşmesinin bilinçli olarak önü tıkanmış ve "aile ekonomisine katkıda bulunmak" ya da "gerekirse çalışmak" gibi ifadelerle emeği ve kazancı ikincileştirilmiştir

Kadınlar, bilhassa ev kadınlığıyla özdeşleştirilirken, ev kadınlığının bir meslek olmadığı ve kadının çalışsa dahi alması gereken bir sorumluluk olduğu vurgulanmıştır. Kişisel özellikler, istem ve beklentiler göz ardı edilerek, toplumun cinsiyete özgü kalıp yargıları doğrultusunda, meslek tercihleri ve mesleki yönlendirmeler, Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer almıştır.

Araştırmanın bu bulguları; Gümüšoğlu (1994) tarafından yapılan "1928'den 1994'e Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik"; Arslan'ın (2000), "Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik"; Tanrıöver (2003), Ders Kitaplarında Tarama Sonuçları'nda yer alan "Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik"; Çubukçu ve Sivashgil'in (2007), "7. Sınıf İngilizce Ders Kitaplarında Cinsiyet Kavramı"; Zeenatunnisa (1989), "Eğitimde Cinsiyet Ayrımcılığı: Pakistan Ders Kitaplarının İçerik Analizi"; Anderson ve Hamilton (2005) "Gender Role Stereotyping of Parents in Children's Picture Books: The Invisible Father (Resimli Çocuk Kitaplarında Ebeveynlerin Toplumsal Cinsiyet Rollerini: Görünmez Babalar)" adlı araştırmaların, ders kitaplarında, mesleki yönlendirmelerin toplumsal cinsiyet rolleri temel alınarak yapıldığı bulgularıyla örtüşmektedir.

V.1. 4. Alt Probleme İlişkin Sonuç ve Tartışma

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında aile içi iş bölümü, ataerkil sosyal beklentiler doğrultusunda bireylerin cinsiyet kimliklerine göre belirlenmiştir.

Aile içi iş bölümü konusunda, kitaplarda kullanılan görsellerde kadınlar, geleneklerin ve cinsiyetçi yaklaşımların kurbanları olarak, temizlik, yemek, çocuk ve yaşlı bakımı vb. sorumluluklar alırken, erkekler kamusal alanı ve evin dışarıyla bağlantılı sorumluluklarını tekellerine almışlardır.

Kitaplarda kullanılan görsellerde ve metinlerde, doğa-özel alan-kadınlar ve kültür-kamusal alan-erkek ayrımı ideolojik temelli olarak vurgulanmıştır.

Erkekler, yaşamlarının herhangi bir döneminde karşılaşılabilecekleri, temizlik, yemek, çocuk bakımı vb. konulardan muaf tutulurken, aslında yaşamlarını kolaylaştırabilecek bu alanlardan kendilerini soyutlayarak, bir açıdan kendi narsistik benliklerinin de kurbanı olmuşlardır. Kadın ve erkek sorumlulukları, aile içi iş bölümü konularında tek tip ve kalıp yargılar doğrultusunda ders kitaplarında ifade

edilerek kadın kadar olmasa da erkeğinde yapabilirlikleri ve yaratıcılığı baltalanmıştır.

Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında, aile içi ve toplumsal iş bölümü konularında, cinsiyetçi toplumsal yeniden üretimin sermayesi konumundaki çocuklar da paylarına düşeni almışlardır. Çocuklar, kitaplarda hemcinsleri ebeveynleriyle özdeşleştirilerek, önyargı ve kalıplar doğrultusunda, hemcinsleri ebeveynleri ile benzer tutum ve davranış eğilimleri içerisinde yer almışlardır.

Araştırmanın bu bulguları; Gümüšoğlu (1994) tarafından yapılan "1928'den 1994'e Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik"; Zeenatunnisa (1989), "Eğitimde Cinsiyet Ayrımcılığı: Pakistan Ders Kitaplarının İçerik Analizi"; ZİNEC (2000) tarafından, Montenegro'da gerçekleştirilen projeler kapsamında yapılan, "Textbook Analysis (Ders Kitabı Analizleri)"; Anderson ve Hamilton (2005) "Gender Role Stereotyping of Parents in Children's Picture Books: The Invisible Father (Resimli Çocuk Kitaplarında Ebeveynlerin Toplumsal Cinsiyet Rollerini: Görünmez Babalar)"; Paivandi (2006), "Discrimination and Intolerance in Iran's Textbooks" adlı çalışmalar, aile içi iş bölümünün, ders kitaplarında toplumsal cinsiyet rolleri doğrultusunda yapıldığı bulgusuyla örtüşmektedir.

V.1. 5. Alt Probleme İlişkin Sonuç ve Tartışma

Kadınlar, edilgen zayıf ve pasif, erkekler etken, güçlü ve aktif kişilik özellikleri ile öğrencilere, ders kitapları aracılığıyla sunulmuştur.

Ders kitaplarında kadınlara, toplumsal yaşamda edilgen, erkeklere etken kişilik özellikleri verilirken, kadınlar pasif-edilgen, erkekler aktif-etken karakter özellikleri ile tanımlanmış cinsler, toplumsal cinsiyet rolleri doğrultusunda sınıflandırılmıştır.

Kadınlar, hem zihinsel/ruhsal hem de fiziki açıdan zayıf oldukları için erkeğin korumasına ihtiyaç duyan, akıllı ve bilgili olmasına gerek olmayan ancak yemek yapması ve ev işleriyle ilgilenmesi gereken, edilgen bireyler olarak gösterilmiştir.

Araştırmanın bu bulguları; Gümüšoğlu (1994) tarafından yapılan "1928'den 1994'e Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik"; Arslan'ın (2000), "Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik"; Asan (2006), "Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik ve Öğretmenlerin Cinsiyetçilik Algılarının Saptanması"; Can (2009), "Tarih Ders Kitaplarında Kadının

Görünen Yüzü”; Doğan’ın (1994), “Ders kitapları ve sosyalleşme”; Weitzman, Eifler ve arkadaşlarının (1987), “Sex-Role Socialization in Picture Books for Preschool Children”; Zeenatunnisa (1989), “Eğitimde Cinsiyet Ayrımcılığı: Pakistan Ders Kitaplarının İçerik Analizi”; ZİNEC (2000) tarafından, Montenegro’da gerçekleştirilen projeler kapsamında yapılan, “Textbook Analysis (Ders Kitabı Analizleri)”; Taylor (2003), “Content Analysis and Gender Stereotypes in Children’s Books”; adlı çalışmalar, kadın-erkek kişilik özelliklerinin, ders kitaplarında toplumsal cinsiyet rolleri doğrultusunda yer aldığı bulgusuyla örtüşmektedir.

V. 2. Öneriler

Kadının maruz kaldığı tabiyeti, yalnızca biyolojik olarak belirlenmiş ataerki ile açıklamak, kadın sorununu, toplumsal ve tarihsel bağlamdan soyutlayarak çözümünü zorlaştırmaktır. Günümüz toplumları, modern dünya sistemine eklenme sürecinden geçmektedir. Dikey bir toplumsal cinsiyetçi yapının inşası hem bu eklenme hem de sömürgeleştirme sürecinin bir getirisidir.

Kadının bu günkü konumunun, toplumsal sınıflar göz ardı edilerek açıklanması, öznesi toplumsal cinsiyet olan bir kısır döngüdür. Toplumsal cinsiyete dayalı, sınıflandırma ve konumlandırmaya, kadının üretime etken katılımıyla son verilebilir. Engels, “...ev kadınının özgürleşmesinin birinci koşulu, bütün kadınların sanayiye dönmesidir...” (Engels, 1984: 104, Pelizzon, 2009: s 18’deki alıntı) tespitiyle, toplumsal cinsiyet kavramının yalnızca biyolojik/anatomik düzlemde açıklanamayacağını, kapitalist üretim tarzının ve bu üretimin sürekliliğini sağlayan devlet aygıtının da önemini vurgulamaktadır.

Cinsiyet ayrımcılığına neden olan, geleneksel eril yaklaşımlar, kadının erkeğe göre tanımlanmasına ve erkekten değersiz görülmesine neden olmuştur. Cinsiyet kimliğine dayalı dayanışma inşa etmek uğruna kadınlar, yüzyıllar boyunca erkek iktidarının muhafazakâr yaklaşımlarınca, yaşadıkları toplumda ve ailelerinde, psikolojik ve fiziksel açıdan reem edilmişlerdir. Erkek, iktidarı vasıtasıyla, kadın bedenini ve kimliğini sömürüye dayalı, eril söylemleriyle incitmiş, toplumsal cinsiyetlendirme yoluyla da kadını maddeye indirgeyerek, bu anlayışını iktidarı vasıtasıyla yeniden üretmiş, günümüzde de üretmeye devam etmektedir.

Erkek egemenliğine bağlı cinsiyetçi yaklaşımlarının yeniden üretiminin en önemli aracı olan eğitim sistemi ve kullanılan eğitim-öğretim materyalleri, kadın-erkek eşitliğinin, temel bir insan hakkı olduğunun, gerek uluslar arası gerekse ulusal düzlemde, hükümetler ve sivil toplum örgütleri tarafından vurgulanmasına rağmen, cinsiyet ayrımcılığına yönelik unsurları ziyadesiyle barındırmaktadır. Oysaki günümüz modern dünyasının demokrasi anlayışının temel unsurlarından biri de, sorumlulukların kadınlar ve erkekler arasında bölüşümünde, kaynaklara erişimde, kaynakları kontrol etmekte ve faydalara erişimde, adil ve hakkaniyetli davranmaktır. Toplumsal cinsiyette hakkaniyet, demokrasi ve temel insan haklarının bir gereğidir. Araştırma bulgularından hareketle, Sosyal Bilgiler ders kitaplarında toplumsal cinsiyet eksenli yaklaşımlar, hem görsel unsurlarda hem de metinlerde sıklıkla yer almıştır.

Sosyal Bilgiler ders kitapları çocukları, nasıl kadın ve erkek olunacağı konusunda, açık ya da örtülü olarak metinlerde işaret edilen, cinsiyetçi rol modellerine yönlendirirken, görsel unsurlarla da bu yaklaşımlar pekiştirilmiştir.

Çalışmanın ve meslek edinmenin sık sık vurgulandığı Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında, kadın ve erkeklerin yönlendirildiği meslekler ve ilgi alanları tam anlamıyla birbirlerinin zıttı niteliktedir. Kadınlar, teknoloji, matematik, fizik, tıp vb. konuların, erkekler de edebiyat, çocuk gelişimi, beslenme konularının dışında tutulmuşlardır. Kitaplarda kadınlar için tanımlanan meslekler çok sınırlı ve cinsiyet rollerinin öngördüğü biçimdedir. Olağanüstü durumlarda yalnızca fedakârlık özelliğine atıfta bulunularak kadınlara birlikte düşünülen askerlik mesleği dışında, kadına uygun görülen meslekler başta ev kadınlığı olmak üzere, öğretmenlik, çiftçilik (ücretsiz aile işçisi konumunda), dadılık-hizmetçilik, tezgâhtarlık, terzilik ve hemşireliktir. Erkeklerin yönlendirildiği meslekler daha büyük çeşitlilik göstermektedir. Yalnızca kadına özgü bir meslek olarak görülen hemşirelik mesleği dışında neredeyse tüm iş kollarında Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında yer almışlardır. Toplumsal cinsiyete yönelik tutum ve davranışlar, iktidarların dünya görüşlerine göre kadın açısından zaman zaman esneklik kazansa da Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu unsurları da dâhil olmak üzere, iktidarların kadına ve cinsiyetçi yaklaşımlara bakış açıları konusunda ciddi bir ayrım söz konusu değildir.

Avrupa Topluluğu ve Birliğinin, kadın – erkek eşitliğinin geliştirilmesi de dâhil olacak şekilde, temel hak ve özgürlükler baz alınarak kurulduğunu ve Avrupa mevzuatının, Avrupa’da bu alanda kaydedilen ilerlemenin temelini teşkil ettiğini hatırlayarak;

Birleşmiş Milletler uluslararası insan hakları yasal çerçevesini ve bilhassa İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’ni ve 1979 yılında kabul edilen Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi’ni (CEDAW) hatırlayarak;

Kadın-erkek eşitliğinin hayata geçirilebilmesinin üç tamamlayıcı alanda eylem gerektirdiğini, doğrudan eşitsizliklerin tasfiyesi, dolaylı eşitsizliklerin ortadan kaldırılması ve eşitlikçi bir demokrasinin proaktif/ileriye etkili biçimde geliştirilmesini destekleyecek politik, yasal ve sosyal ortamın oluşturulması bu gün bir gerekliliktir.

-Kadın-erkek eşitliğinin bir hak olduğu ilkesi göz önünde bulundurulduğunda, bu hak politik iktidarlar tarafından Anayasal düzenlemelerle tam anlamıyla güvence altına alınmalıdır.

Toplumsal cinsiyet ayrımcılığı bakımından bugün Türkiye’deki ders kitapları oldukça sorunludur. Özellikle toplumsal düzeydeki iş bölümünün, biyolojik cinsiyetle ilişkilendirilerek ve aile ile eklemlenerek aktarılması, kültürel kimliğin en temel unsuru olarak “aile kurumunu” gören “Türkiye Toplumunda”, en temel insan haklarından olan eşitlik ilkesinin ihlali ve cinsiyet ayrımcılığı konusunda toplumsal bilincin oluşturulmasının önünde, büyük bir engeldir.

-Bu doğrultuda, yalnızca Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının değil, bütün ders kitaplarının cinsiyetçi unsurlardan arındırılması bir gerekliliktir. Başta ilköğretim ders kitapları olmak üzere tüm ders kitaplarının, içerisinde konuyla ilgili sivil toplum temsilcileri ve bilim insanlarının da bulunduğu, akademik bir kurul tarafından yazılması ve denetlenmesi, sorunun daha objektif tanımlanmasında ve çözümlenmesinde oldukça önemlidir.

-Eğitim sistemimizin en temel taşlarından olan öğretmenlerin, ders işleme ve bilgi aktarma biçimlerinin de cinsiyetçi yaklaşımlardan arındırılması, konuya yönelik hassasiyetlerin farkında yaklaşımlar sergilemeleri ve bu amaca yönelik söylem

geliştirmeleri, sorunun çözümlü bakımından oldukça önemlidir. Bu nedenle, öğretmenlerin cinsiyet ayrımcılığı konusunda çeşitli eğitimlerden geçirilerek, konuyla ilgili bilincin oluşturulması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Akşit, N. (1967). *Ortaokullar için tarih III*. İstanbul: Ders Kitapları A. Ş.
- Akşit, N. (1987). *Ortaokullar için milli tarih ana ders kitabı I*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Akşit, N. (1973). *Ortaokullar için tarih I*. İstanbul: Ders Kitapları Anonim Şirketi.
- Akşit, N. (1973). *Ortaokullar için tarih III*. İstanbul: Devlet Kitapları A.Ş.
- Alaylıoğlu, R. ve Torunoğlu, S. (1987). *Birleştirilmiş sınıflar için sosyal bilgiler birinci yıl kitabı*. Ankara: Koza Yayın Dağıtım.
- Altındal, A. (1985). *Türkiye’de kadın*. İstanbul: Süreç Yayınları.
- Anderson, D. A. ve Hamilton, M. (2005). *Gender role stereotyping of parents in children’s picture books: The Invisible Father*. Sex Roles. Sayı 52. S. 145-151 (February 2005).
- Arat, N. (Ed.). (1997). *Kadınların gündemi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Arslan, Ş. (2000). *Ders kitaplarında cinsiyetçilik*. Ankara: T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Merkezi.
- Asal, T., Akşit, N. ve Sanır, F. (1975). *Ortaokullar için sosyal bilgiler 3. sınıf*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Asal, T., Akşit, N. ve Sanır, F. (1979). *Ortaokullar için sosyal bilgiler 3. sınıf*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Asal, T., Sanır, F. ve Akşit, N. (1979). *Ortaokullar için sosyal bilgiler 2. sınıf*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Asal, T., Sanır, F. ve Günden, H. (1967). *Ortaokullar için coğrafya I*. İstanbul: Ders Kitapları A.Ş.
- Asal, T., Sanır, F. ve Günden, H. (1953). *Ortaokullar için coğrafya II*. İstanbul: Ders Kitapları A.Ş.

- Asal, T., Sanır, F. ve Günden, H. (1967). *Ortaokullar için coğrafya III*. İstanbul: Ders Kitapları A.Ş.
- Asan, H. (2006). Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik ve Öğretmenlerin Cinsiyet Algılarının Saptanması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydın, E. (2008). *İslamiyet'te ahlak ve kadın*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Aydos, Ş. ve Yenice, S. (1996). *Vatandaşlık ve insan hakları eğitimi 8*. İstanbul: Başarı Yayıncılık.
- Ayel, M. ve Akşit, N. (1972). *Ortaokullar için yurttaşlık bilgisi I*. İstanbul: Ders Kitapları A. Ş.
- Başol, S. , Yıldırım, T. , Koyuncu, M., Yıldız, A. ve Evirgen, Ö. F. (2008). *Türkiye Cumhuriyeti inkılâp tarihi ve Atatürkçülük 8 ders kitabı*. Ankara: Ada Matbaacılık.
- Butler, J. (2008). *Cinsiyet belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Can, N. (2005). *Türk eğitim sisteminde demokrasi eğitimi ve sorunları*. Çağdaş Eğitim Dergisi. Sayı 321.
- Can, S. (2009). Tarih Ders Kitaplarında Kadının Görünen Yüzü. *Sakarya Üniversitesi uluslararası – disiplinlerarası kadın çalışmaları kongre bildirileri*. Cilt: 2 S. 300-311.
- CEDAW (1979). Comite on the Elimination of Discrimination against Women.
http://www.unicef.org/turkey/cedaw/_gi18.html (21 Mayıs 2010)
- Celal, N. (1931). *Vatandaşlık – Yurt bilgisi*. İstanbul.
- Ceylan, E. (1996). *Vatandaşlık bilgileri 8*. Ankara.
- Cezar, M. (1951). *Ortaokullar için tarih I*. İstanbul: Devlet Matbaası.
- Connell, R. W. (1998). *Toplumsal cinsiyet ve iktidar (Toplum, Kişi ve Cinsel Politika)*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Corbin, A., Courtine, J. J. ve Vigarello, G. (2005). *Bedenin tarihi*. İstanbul: YKY.
- Çakıroğlu, O. ve Özyazgan, A. İ. (1988). *Vatandaşlık bilgileri ana ders kitabı Ortaokul III*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Çubukçu, H. ve Sivaslıgil, P. (2007). 7. Sınıf İngilizce Ders Kitabında Cinsiyet Kavramı. *Dil Dergisi*. S. 137 (Temmuz, Ağustos, Eylül 2007).
- Dal, K. , Çakıroğlu, O. ve Özyazgan, A. İ. (1995). *Vatandaşlık bilgileri III*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Danışman, Z. (1949). *Ortaokullar için yeni tarih dersleri, sınıf I*. Ankara.
- Davis, N. Y. (2003). *Cinsiyet ve millet*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Deliorman, A., Özey, R. ve Efe, R. (1998). *İlköğretim sosyal bilgiler 7*. İstanbul: Bayrak Yayınevi.
- Deliorman, A., Özey, R. ve Efe, R. (1998). *İlköğretim sosyal bilgiler 6*. İstanbul: Bayrak Yayınevi.
- Devlet Kitapları (1990). *Ortaokullar için Türkiye Cumhuriyeti inkılâp tarihi ve Atatürkçülük III*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Doğan, N. (1994). *Ders kitapları ve sosyalleşme (1976-1918)*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Ekiz, D. (2003). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. İstanbul: Anı Yayıncılık.
- Erdem, M. (tarihsiz). *Sosyal bilgiler öğretimi*. Ankara: Alkım Yayınları.
- Ergintürk, A. ve Esatoğlu, İ. (1986). *Milli coğrafya ortaokul 2 ana ders kitabı*. İstanbul: Devlet Kitapları.
- Foucault, M. (2004). *Toplumunu savunmak gerekir*. İstanbul: YKY.
- Foucault, M. (2006). *Deliliğin tarihi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Genç, E., Polat, M. M., Başol, S., Kaya, N., Azer, H., Gökçe, S., Koyuncu, M., Gök, A., Yıldız, A., Yılmaz, D. ve Özcan, A. (2006). *Sosyal bilgiler 6 ders kitabı*. Ankara: Milsan Basım.
- Göle, N. (2001). *Modern mahrem*. İstanbul: Metis Yayınları.

- Gümüšođlu, F. (1994). 1928'den 1994'e Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İ. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Jordan, B. (2008). *Sex, para ve iktidar: Kolektif yaşamın dönüşümü*. İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları.
- Kadıoğlu, S. (2005). *20. Yüzyıl ve kadın batı ülkelerinde kadın hareketleri*. İstanbul: Gri Yayınevi.
- Kaptan, S. (1998). *Bilimsel araştırma ve istatistik teknikleri*. Ankara: Tekışık Web Ofset.
- Karabulut, E., Esatoğlu, İ., Atmaca, S., Atmaca, Z., Toker, A., Göymen, O., Kiper, U. ve Destebaşı, A. (1996). *Milli coğrafya I*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Kaya, S. (1998). *Vatandaşlık bilgileri 8*. İstanbul: Gendaş A. Ş.
- Kazancıoğlu, A. S. (1935). *Yeni orta coğrafya 1-2*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kılıçbay, M. A. (1997). *Devletin yeniden yapılanması*. Doğu – Batı Dergisi. S. 1. (Kasım, Aralık, Ocak 1997).
- Kolukısa, E. A. , Tokcan, H. ve Akbaba, B. (2008). *Sosyal bilgiler 6 ders kitabı*. Ankara: Gizem Yayıncılık.
- Kurtuluş, F. ve Kurtuluş, O. (1952). *Ortaokullar için yurttaşlık bilgisi I*. İstanbul: Okul Kitapları Türk Ltd. Şti.
- Kurtuluş, F. ve Kurtuluş, O. (1952). *Ortaokullar için yurttaşlık bilgisi III*. İstanbul: Kitapları Türk Ltd. Şti.
- Maarif Vekâleti Muallim Heyeti (1929). *Orta mektep tarih II. kitap*. İstanbul: Devlet Matbaası.
- Maarif Vekâleti Muallim Heyeti (1931). *Orta mektep tarih III. kitap*. İstanbul: Devlet Matbaası.
- Merçil, E. ve Öden, Z. G. (1995). *Milli tarih 6*. İstanbul: Devlet Kitapları.
- Merçil, E., Miroğlu, İ., Halaçoğlu, Y. ve Öden, Z. G. (1995). *Milli tarih 7*. İstanbul: Devlet Kitapları.

- Milli Eğitim Bakanlığı (2006). *Sosyal bilgiler 6. sınıf*. Ankara: M.E. B. Yayınevi.
- Mineshima, M. (2008). *Gender Representations in an EFL Textbook*. http://www.niit.ac.jp/lib/contents/kiyo/genko/13/14_MINESHIMA.pdf. (21 Nisan 2010)
- Önal, H ve Kaya, N. (2006). Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının (4 ve 5. Sınıf) Değerlendirilmesi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. S. 16, S. 21-37.
- Öztürk, C. (Ed.). (2009). *Sosyal bilgiler öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Paviandi, S. (2006). *Discrimination and intolerance in Iran's Textbooks*. A Freedom House Publication.
- Pelizzon, L. S. (2009). *Kadının konumu nasıl değişti? Feodalizmden kapitalizme*. İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları.
- Phillips, A. (1995). *Demokrasinin cinsiyeti*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Polat, M. M. , Kaya, N., Koyuncu, M. ve Özcan, A. (2008). *Sosyal bilgiler 7*. İstanbul: Doğan Ofset.
- Rona, T. E. (1945). *Yurt bilgisi dersleri I, II, III*. Ankara: Çankaya Matbaası.
- Sanır, F., Asal, T. ve Akşit, N. (1975). *Ortaokullar için sosyal bilgiler birinci sınıf*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Saymalı, K. (1981). *Ortaokullar için sosyal bilgiler 1. sınıf*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Selen, H. S. (1937). *Tatbikatlı coğrafya dersleri, lise ve orta mektepler için*. İstanbul: Maarif Vekâleti.
- Sosyal Bilgiler 6. Sınıf (2006). İstanbul: Ödül Eğitim.
- Su, K. ve Duru, K. N. (1945). *Ortaokullar için tarih III*. Ankara: Maarif Matbaası.
- Su, K. ve Duru, K. N. (1944). *Ortaokullar için tarih II*. Ankara: Maarif Matbaası.
- Şahin, C., Yamanlar, E. ve Göze, H. (2005). *İlköğretim sosyal bilgiler 6*. İstanbul: Ders Kitapları A.Ş.

- Şahiner, D. G. S. (2008). İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersinde Aktif Öğrenme Tekniklerinin Demokratik Tutumlara ve Ders Başarısına Etkisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, D.E.Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Şenünver, G. , Karabulut, E. , Kesim, S., Turgut, R., Ercan, N., Küçükbaycan, M., Uslu, H. ve Akay, A. (2003). *İlköğretim okulu sosyal bilgiler 6*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Şenünver, G. , Karabulut, E. , Kesim, S., Turgut, R. , Ercan, N., Küçükbaycan, M., Uslu, H. ve Akay, A. (2005). *İlköğretim okulu sosyal bilgiler 7*. İstanbul: Devlet Kitapları.
- Şenünver, G. , Karabulut, E. , Kesim, S., Turgut, R. , Ercan, N., Küçükbaycan, M., Uslu, H. ve Akay, A. (2006). *Sosyal bilgiler 7*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Şerifsoy, S. (2009). *Aile ve Kemalist modernizasyon projesi, 1928-1950*. Vatan, Millet ve Kadınlar. Derleyen, Ayşe Gül Altınay. İstanbul: İletişim Yayınları
- Taner, A. H. (1945). *Ortaokullar için tarih II*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Tanır, A. (1995). *Vatandaşlık ve insan hakları eğitimi sınıf 8*. Ankara: Özgün Matbaacılık.
- Taşkıran, T. (1939). *Ortaokullar için yurt bilgisi I*. İstanbul: Maarif Matbaası.
- Taşkıran, T. (1941). *Ortaokullar için yurt bilgisi II*. İstanbul: Maarif Matbaası.
- Taşkıran, T. (1945). *Ortaokul kitapları yurt bilgisi II*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Taylor, F. (2003). *Content analysis and gender stereotypes in children's books*. Teaching Sociology. Vol. 31, No. 3, P: 300-311 (Jul 2003).
- Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı (2003). *Ders kitaplarında insan hakları tarama sonuçları*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

- Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği (2000). *Kadın-erkek eşitliğine doğru yürüyüş: Eğitim, çalışma yaşamı ve siyaset*. İstanbul: Lebib Yalkın Yayınları ve Basım İşleri A.Ş.
- Unat, F. R. (1933). *Ortaokul için tarih I*. Ankara: Maarif Matbaası.
- Unat, F. R. (1947). *Ortaokul için tarih I*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Unat, F. R. ve Su, K. (1951). *Ortaokullar için tarih kitabı III. sınıf*. İstanbul: Okul Kitapları Ltd. Şti.
- Weitzman, L. J., Eiffel D., Hokada, E., ve Ross, C. (1972). *Sex-role socialization in picture books for preschool children*. USA: American Journal of Sociology. Vol. 77, P: 1125 (May 1972).
- Yeditepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi (2004). *Kadın çalışmalarında disiplinler arası buluşma; sempozyum bildiri özetleri*. Cilt 3. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2000). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Yılman, M. (1995). *Demokrasimizin kültürel temelleri*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Young, I. M. (2009). *Yaşanan bedene karşı toplumsal cinsiyet: Toplumsal yapı ve öznellik üzerine düşünceler*. Cogito. Sayı 58. , S. 39-57 (Bahar 2009).
- Zeenatunnisa, R. (1989). *Sex discrimination in education: Content analysis of Pakistani school textbooks*. Hague, Netherlands: Institute of Social Studies.
- ZINEC-Anima (2003). Gender Stereotypes in Elementary School Textbooks (Grades 1, 4, 8). http://osim.org.me/fosi_rom_en/download/gender_stereotypes.pdf. (21 Nisan 2010).

